

# VÝBOR Z PŘEDNÁŠEK

XIII. PRÁZDNINOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO KURSU PRO UČITELE A PROFESORY

V LEVOČI OD 2.—15. SRPNA 1947

---

RÓBERT FELBER, OSVET. INŠPEKTOR

## Levoča

(Úryvok z inform. prednášky z príležitosti kultúrno-historickej prechádzky Levočou dňa 3. VIII. 1947.)

Na juhovýchod od Vysokých Tatier a na sever od Sp. Novej Vsi, ktorá leží na hlavnej železničnej tepne košicko-bohumínskej dráhy, na miernom návrší, vo venci prekrásnych hôr a lesov leží známe pútnické miesto, mesto štúrovcov, tiché hniezdo umeleckých a historických pamiatok - staroslávna Levoča.

Zpomedzi komplexu starých domov, zelených álejí a sadov majestátne vystupuje do výšky štíhlá veža svätajakubského chrámu, hlásateľka bohatých pamiatok a zaujímavostí svojho mesta. Levoča má ich naozaj veľa. Nie je ďaleko od pravdy, že tuná každý kameň má svoju bohatú minulosť a historickú cenu.

Renesančne dvory s talianskymi arkádami, radnica, portály, chrám sv. Jakuba, bohaté múzeum, zbytky hradieb, bášt a iné historické pamiatky sú svedkami slávnej minulosti a odkazom pre budúce pokolenia.

História vraví, že Levoča bola založená r. 1245 a postupom doby stala sa významným strediskom obchodným a vojenským, nakoľko bola dôležitou pevnosťou. Bohatstvo mesta v minulosti a rastúci blahobyt dokumentujú dodnes nádherné stavby. Zdržovali sa tu umelci, maliari, sochári, rezbári, ktorí zanechali za sebou početné umelecké diela. V druhej polovici XVIII. storočia upadá význam Levoče ako pohraničnej pevnosti a s ním začína klesať i jeho obchodný význam. Odľahlosť od hlavnej železničnej tepny zapríčinila ďalší úpadok tohto idyllického mestečka, ktorému z dávnej slávy zostaly iba jedinečné historické pamiatky.

Levoča okrem iného má aj bohatú kultúrnu tradíciu. Početné levočské tlačiarne v minulosti urobili mesto známym po celej strednej Európe. Pre našu literárnu históriu zanechala tu trvalé stopy štúrov-

ská generácia, ktorá po Štúrovej suspenzii v Bratislave zavítala do Levoče, kde vykonala neoceniteľný kus záslužnej práce na poli slovenskej literatúry a ľudovýchovy.

Čas mení však všetko. Zub času dávno už ohlodal levočské hradobné múry, a život sám preboril sa cez ne, i cez stredoveké brány a priekopy, vymanil sa z područia pyšných levočských hajdúchov a rozrástol sa voľne doširoka.

I keď Levoča stratila svoje popredné miesto, nie je viac dejiskom kráľovských návštev, veľkolepých hostín a parád, a zapadla jej sláva, jednako ako bohatá klenotnica pamiatok si zaslúži toho, aby ju navštívil každý a oboznámil sa s jej zaujímavosťami.

Mýlili by sme sa veľmi, keby sme mysleli, že Levoča v prítomnosti je iba zakliatym kráľovstvom, kde vládne posvätné ticho a nemá pieta, ako to raz o nej napísal ktorýsi básnik. Nie, to len starodávne domy s klenbovitými miestnosťami pohrúžia sa večerami do rozpomienok na zašlé časy. Život však ide ďalej dopredu úžasným tempom. Čulý ruch dneška poslednú dobu preniká očividne i do tohto útulného mestečka.

Dnešná Levoča žije práve tak, ako hociktoré iné mesto, rastie, napreduje, kráča s duchom doby. Má tie isté starosti ako ich majú inde. Povzbudením a záväzkom je tu bohatá tradícia a odkaz predošlých generácií. Pre toto všetko musí si Levoča rozhodne získať lepšie postavenie, výhodnejšie spojenie so svetom, aby sa stala prístupným strediskom živého cudzineckého ruchu a kultúrnym centrom Spiša.

Levočský kraj nádherou svojej prírody, bohatstvom umelecko-historických pamiatok je priamo predurčený k tomu, aby sa stal dôležitým výletníckym strediskom, ideálnym letoviskom a východiskom turistických ciest. Všetci tí, ktorí hľadajú ideálny pokoj, telesné osvieženie, duševnú rekreáciu, zdravý horský vzduch, liečivé pramene, výlety do krásnych, hlbokých ihličnatých lesov a na vrcholce hôr, ideálny terén v zime na lyžovanie, nájdú tu plné uspokojenie.

Staroslávna Levoča vás všetkých očakávala. Dnes vás víta s celým kúzlom svojho historického prostredia so želaním, aby ste sa uprostred jej krás cítili dobre a odniesli si z nej do svojich domovov čo najviac milých spomienok a dojmov.

DR JÁN STANISLAV

## Slovenský juh v stredoveku

Naša verejnosť - vedecká a ešte viac nevedecká - nemá jasný obraz o tom, ako vyzeralo južné Slovensko v starších storočiach. V posledných časoch je na tomto území hodne maďarského obyvateľstva a

tento stav môže mnohých mýliť. Z doterajšej vedeckej literatúry sa ani veľa nedozvieme, ako vyzeralo južné Slovensko, ba ako vyzeralo územie obývané Slovákami vôbec. Prof. V. Chaloupecký (*Staré Slov.* 313) hovoril, že staré Slovensko bolo zemou neveľkou. Počet jeho obyvateľstva odhadoval na sotva 150.000 duší. On, pravda, za staré Slovensko pokladal malé územie západného Slovenska a zo stredného južnú oblasť po riekú Ipeľ. Bola to podľa neho krajina, ktorá geograficky tvorila celok skôr s Moravou než s uhorskou Panóniou. Podľa prof. Kniezsu Istvána (AECO IV.) v XI. stor. celý slovenský juh až asi po Piešťany bol maďarský; tu kde-tu bol slovenský ostrovček, kým ostatní Slováci žili v nekompaktných ostrovoch na okrajoch maďarského osídlenia.

Toto sú názory, ktoré značne opanovaly mysle vedeckého i nevedeckého sveta. Kniezsova práca vyšla nemecky. My sme doteraz na tieto názory neodpovedali dosť sústavne a tak, aby to vedel vedecký i nevedecký svet, náš i cudzí. Osamotené kritiky, aj keď dakedy vážne, zapadly po časopisoch.

Aký bol priestor, na ktorom žili Slováci po príchode zo slovanskej pravlasti, môže dnes s pomernou presnosťou odpovedať len jazykovedec. Materiál, ktorý mu na to slúži, sú mená miest, dedín, osád, potokov, polí, lúk, vrchov a pod. a to mená existujúce aj dnes a mená, ktorých dnes niet, ale sú zaznačené v stredovekých latinských listinách.

Národy sa v niektorých krajinách alebo krajoch striedajú. Jedny odchodia a druhé prichodia. Alebo zas niektoré prichodia a usídľujú sa medzi starším obyvateľstvom a žijú popri sebe. V prvom prípade ostávajú mená riek a osád po prvších obyvateľoch, ale nebýva ich veľa. V druhom prípade - pri navrstvovaní cudzieho národného elementu - vznikajú síce aj nové mená, vzaté z reči nových kolonistov, ale inak tento nový živel preberá mená pôvodného obyvateľstva a prispôsobuje ich svojmu jazykovému systému. Je potom úlohou jazykovedca, aby určil, ktoré mená po starom obyvateľstve ostaly, ktoré zanikly a ktoré si doniesol nový element. Úloha je pomerne ľahká vtedy, keď nový element neabsorboval úplne staré pôvodné obyvateľstvo. Ťažšia je vtedy, keď staré, pôvodné obyvateľstvo síce ostalo na svojom mieste, ale prijalo časom jazyk novoprišlého národa, a mená sa zachovali potom už len preinačené podľa vývinových zákonov jazyka novej vrstvy kolonistov. Toto je zväčša prípad južného Slovenska. Pravda, ostaly tu aj mená po obyvateľstve, ktoré tu žilo pred Slovákami, ale tento problém nás nateraz nezaujíma. Zaujíma nás, či južné Slovensko bolo pôvodne slovenské a nakoľko bolo slovenské, a tiež to, akú účasť mali starí Maďari na jeho osídlení.

Starodávnosť slovenského osídlenia niektorého kraja určujeme podľa jazykových znakov mien. Náš jazyk ako každý druhý sa vyvíja a mení.

Inakšie vyzerala slovenčina v X. stor., inakšie v XII. stor. a inakšie v XIV. stor. Jazykovedec vie, v ktorom storočí sa ktorá zmena vykonala. Vieme, že nosové samohlásky, aké má dodnes poľština, mala slovenčina do konca X. stor. Vieme, že spoluhláska *g* sa v slovenčine zmenila v *h* pred r. 1138. Vieme, že skupina *šč* sa v strednej slovenčine v prípadoch ako *Pieščany*, *Koščany* atď. zmenila v *šť*, t. j. *Piešťany*, *Košťany* od XIV. stor. Tieto znaky majú aj miestne mená. Staré nezmenené tvary ostali v maďarčine alebo v listinných záznamoch. Ak maďarčina v niektorom mene zachovala nosovku, napr. *Korompa* oproti dnešnému sloven. *Krupina* a pod., vieme, že táto obec existovala pred koncom X. stor. Ak je v maďarskom tvare spoluhláska *g*, vieme, že obec stála pred r. 1138. Atď. Maďari prišli do styku s týmito lokalitami, prevzali ich meno v tej starej forme a zachovali nám tak cenné údaje o osídlení starého Slovenska. Pritom v danej obci sa vôbec hromadne nemuseli usadiť. Obyčajne sa to stávalo tak, že sa na dôležitejších bodoch osádzaly maďarské strážne, teda vojenské osady. Tieto popreberaly mená slovenských osád vo vtedajšom tvare. Na niektorých miestach maďarské osady sa poslovenčily, na iných sa naopak slovenské obce pomaďarčily.

Toto teda musí uvážiť jazykovedec, aby mohol určiť ráz starého osídlenia daného kraja.

V posledných desiatich rokoch som sa zaoberal týmito problémami a výskum som dokončil. Teória učencov, ktorí hovorili o Slovensku ako o malej krajine a o Slovákoch ako o nejakom amalgáme všelijakých nesúrodých národnostných zlomkov, sa mi ukázala ako absolútne mylná. Slováci obývali, ako som to už príležitostne napísal, nielen východnú Moravu a juhozápadné Slovensko, lež najväčšiu časť dunajskej kotliny, a to husto Panóniu pod Blatenské jazero, husto oblasť Matry a Bukového lesa, veľkú časť Zátisia. Pokiaľ ide o dnešné južné Slovensko, toto bolo kompaktné osídlené Slovákmí až po Dunaj. Nebol to teda malý národ. Na tomto veľkom priestore sa hovorilo zväčša stredoslovenským nárečím a to aj medzi Bratislavou a Trnavou. Čo viac, jazykovedec môže povedať, že aj na veľkomoravskom kniežacom dvore sa hovorilo zárodkom dnešnej strednej slovenčiny. O tom som už písal. Jazykovedný materiál, ktorý v týchto otázkach máme poruke, je až priveľmi jasný a v krátkom čase vyjde. Dnes si, pravda, utvárame celkom inakší obraz aj o povahe slovenského osídlenia na severe, teda aj v Liptove, ale o tomto nateraz nechceme hovoriť.

Pristupujeme teraz ku krátkemu, zbežnému náčrtu stredovekého slovenského osídlenia na južnom Slovensku.

Po podrobnom výskume historického miestopisu sa ukázalo, že Slováci v stredoveku pevne sedeli na dolných tokoch riek Váhu, Nitry, Hrona, Ipľa, Bodvy, Slanej, Hornádu atď. V západnejšej časti ich sídla

ležaly priamo na Dunaji, vo východnej na Tise. Ďalej na juh presahovali hlboko do Zadunajska, kde koncom VIII. stor. naši predkovia prijali kresťanstvo. Ich sídla prekračovali, pravdaže, aj Tisu.

Osídlenie nebolo riedke; bolo také husté, ako to útvár zeme dovoľoval.

Celé okolie Bratislavy bolo slovenské. Maďari sem prichodia až koncom XIII. stor. a Nemci prichodia po nich. Bratislava bola do tých čias slovenská a mala svojich slovenských comesov, vojenských veliteľov, mešťanstvo atď. Nemecké i maďarské meno mesta pochodia zo slovenčiny. Niektoré slovenské obce v okolí Bratislavy zanikly. Niektoré mená obcí, ktoré dnes napohľad znejú nemecky, sú len nejskoršie germanizované formy starých slovenských mien (*Račisdorf* m. *Rača*, *Vajnory* z nem. *Weinern* sa volaly *Práča* atď.) Veľká väčšina mien však predsa len ostáva slovenskou, aj keď má i maďarské alebo nemecké formy: *Ivanka*, *Vydrica*, *Modra* atď.

Žitný ostrov bol už pred polovicou XII. stor. dosť husto osídlený Slovákmí. Aj jeho maď. meno *Csallóköz*, pôvodne *Čalov*, je slovenského pôvodu (porov. čes. obec *Čalovice* a pod. v Juhoslávii a Poľsku). Máme doklady na to, že Slováci žili na Ž. o. v X. stor., resp. prv. Svedčia o tom mená so zachovanou nosovkou (*Ontopa* pri Komárne z *Qtopa*, *Konkoly* - v zápisoch XIII. stor. bez nosovky; *Ronka*). Niekoľko mien má tu v záznamoch listín a v maďarskom tvare *g*, ktoré svedčí, že tu Slováci žili pred pol. XII. stor. Mnohé mená obcí, ktoré dnes vyzerajú veľmi maďarsky, sú slovenského pôvodu, napr. *Lögör* je zo sloven. *Lugor k luh*, *Gele* je zo sloven. *Gola*, „holá“; mohol by som uviesť desiatky príkladov. Máme doklad na to, že tu Slováci žili aj po r. 1200; ďalej už nesledujem stav osídlenia tohoto kraja. V stredovekých listinách nájdeme aj veľa pekných slovenských mien osôb, ktoré tu hraly nejakú rolu.

Prof. Kniezsa na Ž. o. našiel len jeden miestny názov slovenského pôvodu: *Komárno*. Skutočnosť je však podstatne iná. Kniezsa okrem tohoto našiel tu sedem maďarských mien, z ktorých šesť je podľa mien staromaďarských kmeňov, čo metodicky značí toľko, že sa zlomky staromaď. kmeňov usídlily v cudzom etnickom prostredí a ich obce dostaly kmeňové mená na označenie protikladu s etnickou povahou okolia, ktoré bolo slovenské. Tieto zlomky staromaď. kmeňov sa tu usadily ako spoľahlivý maďarský element proti im cudziemu živlu. Sú to mená ako *Megyerics*, *Kürt*, *Nyék* a i. Tieto maďarské osady prevzaly potom mená okolitých slovenských osád a petrifikovali ich. Tieto, pravda, aj rozleptávaly pôvodné slovenské osídlenie.

Medzi Bratislavou a Nitrou. Územie od Bratislavy na sv., asi tak medzi M. Dunajom a riekou Nitrou bolo tiež osídlené Slovákmí a to už pred príchodom Maďarov. Najhustejšie byly slovenské sídla

okolo Galanty. V mene *Galanta* máme nosovku *ę*; obec sa volala *Goleta*, dnes by bol tvar *Hoľata*. Nosovka ukazuje, že tu žili Slováci pred koncom X. stor. V tomto kraji je niekoľko mien s *g*, ktoré hovoria, že tu Slováci žili pred r. 1138. Sú aj mená s *h*, ktoré svedčia, že tu Slováci žili aj po r. 1200. Máme doklady aj na to, že sa tu Slováci dobre držali aj v neskorších storočiach. Tu sú mená, ktoré vyzerajú maďarské pre toho, kto vie maďarsky a jednako sú slovenské. Napr. meno *Neded* sa laicky pokladá za maď. „štvrť“ *negyed*, lenže s týmto nemá nič spoločného. Neďaleko tejto obce zanikla obec *Dedž* k menu *ded*. Meno *Neded* je len negatívnym protikladom k tomuto menu; raz je to *ded* a druhý raz *ded* nie je, čiže je *Neded*. Meno *Perbete* pochodí zo sloven. *Pribäta* a je to ďalšia odvodenina kmenu *Pribina*. Meno *Pereď* je pomadžarčeným tvarom sloven. *Prědy*, ktoré pochodí zo skráteniny mena *Prěděslav* (*Prěda*), t. j. mena tretieho Svätoplukovko mena. Mená *Garážda* a *Garažd* patria k menu *Gorazd*. Upomínku na C. a M., resp. ich jazyk máme v mene *Močenok*, pôvodne *Mučeník*, t. j. sv. Kliment, ktorého preniesol sv. Cyril do Ríma a ktorému je v Močenku zasvätený kostol. Meno *mučeník* sme prevzali zo starej slovienčiny s menom *učeník*. Tvorenie mena nie západoslovanské, lež juhoslovanské. Takto by sme dlho mohli pokračovať. Poviem len, že medzi Váhom a Nitrou bolo veľmi husté slovenské osídlenie. Niektoré stredoveké slovenské obce zanikly.

Kniezsa z tohto a ešte severnejšieho územia uviedol 16 maďarských osadných mien a len tri slovenské. Na tom základe celé toto územie zakresľuje pre XI. stor. na svojej mape za pôvodne maďarské. Miešanou oblasťou mu ostáva len trojuholník Galanta-Trnovec-Močenok. Podrobným výskumom sa ukázalo, že je tu celé veľké množstvo slovenských miestnych názvov, ktoré ďaleko prevyšuje Kniezsov počet maďarských osád. Maďari tu boli len kolonizačným a strážnym elementom. Zas tu sú mená podľa staromaďarských kmeňov.

Medzi Nitrou a Žitavou sú tie isté pomery ako na predošlom území. V okolí Nitry je 35 mien obcí slovenských a len 9 maďarských. Pritom Kniezsa toto územie zas len zakreslil za maďarské. Maďari podľa jazykových dát do XIII. stor. v Nitre nenadobudli si nijakej váhy ani v cirkevnom a ani v politickom živote. Maďarský ostrov pri Nitre je novšieho pôvodu. Vznikol jednak navrstvením sa staromaďarského obyvateľstva a jednak pomadžarčením slovenských obcí. Zaujímavé je, že väčšina obcí maďarského pôvodu je maďarská i v novej dobe. Poslovenčilo sa tu veľmi málo; viac sa pomadžarčilo.

Územie medzi Žitavou a Hronom, medzi Hronom a Ipľom poskytuje nám ten istý obraz, t. j. veľkú záplavu starých slovenských osadných mien popri ojedinelých menách maďarského pôvodu a to zas zväčša podľa mien staromaď. kmeňov. Aj tu nájdeme slušný

počet mien s nosovkou, svedčiacou o predmaďarskom slovenskom osídlení. Sú tu, pravda, aj mená s odstránenou nosovkou a so zmenou *g* v *h*, resp. s inými zmenami, svedčiacimi, že su tu Slováci cez stredovek dobre držali. Ešte aj taká *Helemba* je slovenského pôvodu - z *Chlęba*, 'vodopád', ba r. 1138 sa tu uvádza mnoho obyvateľov s krásnymi staroslovenskými menami. Táto oblasť spolu s *Novohradom severným* a *južným* (dnes v Maďarsku) patrí práve medzi najdôležitejšie staroslovenské kultúrne oblasti. Tu nachodíme najviac zvyškov po jazyku Cyrila a Metoda v menách obcí a v osobných menách. Ba práve aj v Novohrade sú kostoly sv. Klimenta a Dimitra, ktorých kult súvisí s Cyrilom a Metodom. Južný Novohrad je aj dnes osídlený Slovákmi. Pôvodne tu boli ešte hustejšie osadení. Mapa mien obcí - existujúcich a zaniklých - je preplnená slovenskými názvami. Dolina za dolinou sa hemží sloven. menami dedín, vrchov, polí atď. Aj potoky a rieky majú zväčša slovenské mená. Ešte aj taký *Vacov* má meno podľa *Václava*.

A Slováci žili aj ďalej na juh v *Pešti a nskéj* stolici a žijú i dnes. Žili tu ešte pred príchodom Maďarov, lebo sú tu mená s nosovkou. Neboli tu Bulhari, ako si myslel Niederle a potom Melich a iní. Máme výrečné svedectvá v miestopise na to, že to boli Slováci. Bulharské meno *Pešti* vzniklo tak, že Maďari prevzali bulh. obecné meno *pešt* a ním pomenovali túto pôvodne osadu.

Starí Slováci husto obývali aj stolice *Boršódsku* a *Hevešskú*. Aj potoky ako *Tarna*, *Tarnóca*, *Galga*, *Zaďva* sú slovenského pôvodu: *Trnava*, *Trnavica*, *Kaliga*, *Sadzava* atď. Tu Slováci žili pred príchodom Maďarov a udržali sa dlho, podľa miestopisných dát aj po XIV. stor., resp. miestami aj dnes. Ešte aj vojenské mapy vykazujú veľké množstvo chotárnych mien slovenského pôvodu. Slováci žili aj na *južných svahoch Matry* a *Bukového lesa*. Dr. J. Cincik našiel tu aj trolodnú baziliku z IX. stor. v *Debrő* (k *debra* 'dolina') neďaleko Jágra. Je to teda stará slovenská kultúrna oblasť.

Do *južného Gemera* Maďari prenikli neskoro. V X. stor. sa tu neusadili, lebo mien s nosovkou tu niet. Kniezsa označil územie medzi potokmi Hangoňom a Rimavou za úplne maďarské bez slovan. stôp. Tých stôp je tu však pekný počet. Sú tu mená s *g i s h*, t. j. Slováci tu žili pred XII. stor. i po r. 1200. Podľa miestopisných dát *južný Germal* absolútnu slovenskú prevahu.

Južné oblasti stolíc *Abaujskej*, *Zemplínskej* a *Užskej* boli pomerne husto osídlené Slovákmi. Slováci pod Košicami sídlili kompaktné až po Tisu. Aj Tokaj má slovenské meno, a okrem neho veľké množstvo obcí. Pôvodne maďarských a tiež nemeckých obcí je tu niekoľko, ale v pomere k slovenským je to maličkosť. Tokaj bol osídlený Slovákmi už pred príchodom Maďarov. Niektoré vrchy majú tu mená s nosovkou - v blízkosti osád maďarského pôvodu.

Inak je tu otázka *p o ľ s k á a r u s í n s k á*. Toto územie nebolo poľské, lebo je tu celý rad mien s odstránenou nosovkou dodnes. Nie vývinu slovenského jazyka. Poľština si zachovala nosovky dodnes. Niečo Poliakov sa tu však usadilo, ale len ako osamotení kolonisti. Nebolo tu ani ruské kompaktné osídlenie, lebo niet tu tzv. polnoglasia, t. j. tvarov typu *boloto*, *bereza* a p. oproti sloven. *blato*, *breza* a p. Naopak tu sú práve slovenské tvary tohto druhu. To je práve nejdôležitejšie svedectvo starej a pôvodnej slovenskosti tohto územia. Pravda, sú tu mená, odvodené od Rus- alebo maď. *Orosz*, ale aj tieto svedčia o tom, že komplex obyvateľstva nebol ruský, lebo národné mená vznikajú z protikladu k usadlému domácejmu obyvateľstvu.

Na území od *U ž h o r o d u* na západ a s z. Slováci sedia v stredoveku tak ako dnes. Naopak, siahali až za *U ž h o r o d* na vých. V tomto kraji Slováci územne ustúpili Rusom. Teória, že tu Slováci vyvinuli veľkú expanziu na východ a že poslovenčili mnoho Rusov, je mylná. Pravdou je opak. V týchto krajoch žili Slováci už pred príchodom Maďarov. Svedčia o tom názvy s nosovkou, ktorých je tu niekoľko.

Slovenský element sa tiahol ďalej na východ pozdĺž *T i s y* cez Berežskú a Ugočskú stolicu, ba zasiahol aj do Marmarošskej. Dokázal to už prof. Elemér Moór (ZONF VI, 1930). Tak napr. je tu meno *Gerzsenyö*, ktoré pochodí zo sloven. *Križanov*. Pravoslávni Slovania nemajú slovo *križ*. Toto bolo len u katolíckych Slovanov a je talian. pôvodu. Sú tu aj mená, v ktorých niet ruského polnoglasia; sú teda slovenské. Máme tu v Ugočskej stolici meno *Sedlice* 1332, v ktorom skupina dl nie je možná v ruskom a juhoslovanských jazykoch. Sú tu mená vyslovene strategickej povahy: štyri razy *Baranya* zo sloven. *Brana* (k *brániť*), *Strělany*, dnes *Eszterjén*, *Zápszony* ku *zásyp*. Tu teda bol staroslovenský systém strážnych osád v Potisi, ktoré bdely nad tunajšími strategickými cestami. Nevie, či siahajú do IX. stor. Možno. Jazykovedec tu nemôže odpovedať.

### *Panónia.*

Až dodnes sa v slavistike udržiava mienka, že Panónia - aspoň jej najväčšia časť - bola osídlená Slovincami a že teda Pribinovo a Kocelovo panónské kniežatstvo bolo slovinské. Šafárik, Niederle a i. pripúšťajú slovenské osídlenie aspoň v severnej časti tohto územia. Ale už Jagić zistil, že väčšina mien veľmožov, prítomných pri posviacke kostola P. Márie na Blatnobre 24. dec. r. 850, je západoslovanského pôvodu. Peštiansky univ. prof. Ján Melich (*A honfoglaláskori Magyarországon*, Budapešť 1925-9, 395, 396) poukázal na to, že miestne mená - i meno *Balaton* - majú západoslovanské znaky a že tu teda bývali Slováci.

Všimnime si teraz aspoň niektoré charakteristické znaky tunajších miestnych mien. Nachodíme tu hláskoslovné znaky typicky západoslovanské, resp. slovenské, resp. také, ktorých niet v južnej slovančine.

*Šopronská a Mošonská stolica.* Bývalú slovenskosť časti Šopronskej a Mošonskej stolice dosvedčili Elemér Moór (*Westungarm im Mittelalter im Spiegel der Ortsnamen*, Szeged 1936) a Walter Steinhäuser (*Die Bedeutung der Ortsnamen in Niederdonau*. II. Wien 1941).

Moór po rozbere miestopisných názvov v západnom Uhorsku prišiel k poznaniu, že pri príchode Maďarov obyvateľstvo tohto územia bolo zväčša slovenské. Slovenskosť dokazujú mená, v ktorých sú zmeny *ti* v *di*, *di* v *đi* (*Potyond* z *Putin*, *Putyim* z *Putim*, *Pughyna* 1265, t. j. *Pugyina* - vyslov *Puďina* - z *Puďina*, *Bogyosló* z *Buďislav*, *Bágyok* z *Badik*, *Gychk* 1308 - vyslov *Đičk* - *Dičbkō*), *dě* v *đe* (*Geotan* 1270, *Deutan* 1368 z *Đěvotanō*). V južnej slovančine, resp. slovinčine takových zjavov niet.

Za praslovan. *dj* je tu maďarské *gy*, ktoré pochodí zo sloven. *dž* (*Pomogy* z *Pomedža*, *Néveg* z *Nevidža*). V slovinčine by tu bolo *j*, v srbch. *đ*.

V Šopronskej stolici sa zachováva *dl* v jej západnej časti: *Edlesbach* k *sedlo* (*s* odpadlo, lebo sa pokládalo za nem. predložku *zu*), *Padling* k *padlina*. Zachované *dl* je v južnej slovančine len v časti slovinských nárečí. Porov. sloven. *sadlo*, stredosloven. *salo*.

Za *ort-* v jednom prípade je *rot-* v mene zaniklej osady, ktorá sa volala *Roľník(y)*; u južných Slovanov by tu bolo *Ra-* (porov. čes. *rostu*, sloven. *rastem*, slovin. a srbch. *rastem*).

Máme tu zmenu *g* v *h*: *Harka* zo sloven. *Horka*.

Na západnú slovančinu ukazuje meno *Sobor* (čítaj *Šobor*) zo slovan. *Všebor* zmeneného v *Šebor*; u južných Slovanov je tu *s* a nie *š* (porov. staročeské *veš* 'všetok', slovin. *ves*, srbochorvát. *sav* z *vas* 'všetok', sloven. *všetok*).

Západoslovanské stiahnutie je v mene *Svát*, dnes maď. *Szovát*, ešte r. 1351 *Zwat*, ktoré pochodí z pôvodného tvaru *Svojat*; porov. obec v Bosne *Svojat* (porov. slov. *pás* oproti srbch. a slovin. *pojas*).

Podľa Moórovej mienky Slovania sa tu zachovali ešte na začiatku XIII. stor., ale cez XIII. a XIV. stor. sa úplne stratili, t. j. čiastočne sa ponemčili a čiastočne pomadžarčili. Máme však doklady, svedčiace o tom, že sa tu Slováci zachovali aj neskôr.

*Železná stolica* (popri rieke *Rábe*). Aj tu Slovákov prezrádza meno *Bogyosló*, zapísané s *i* v prostrednej slabike ešte r. 1469, hoci už r. 1274 je *Bogozlov*, t. j. tvar prispôsobený maďarčine.

Slovákov dosvedča mäkké *ť* v menách *Gétye* z *Gafe* ku *gatt*, hať a *Hétye* z *Haťe* už so zmenou *g* v *h*, ktorej niet u južných Slovanov a u nás sa vykonala v prvej pol. XII. stor.

Slovenskosť prezrádza aj názov *Unyom* z *Uňim*; slovenčine tu patrí mäkké *ň* pred *i*, čoho by nebolo pri juhoslovanskom pôvode.

Prezrádza ju aj mäkké *ď* pred *ě* v mene zaniklej osady *Ďělka*, zapísané ako *Gelca* 1232, *Gelka* 1244. V starouhorskom pravopise sa *ď* (maď. *gy*) označovalo ako *g*.

Slovania tu žili pred príchodom Maďarov. Svedčí o tom nosová samohláska v mene *Lanka* zo starosloven. *Lōka*. Slovania sa v niektorom kraji držia ešte aj v XIII. - XV. stor.

*Zalánska stolica* (od Blatenského jazera na jz.) je husto posiatá názvami slovanského pôvodu. Medzi nimi je niekoľko celkom zjavne západoslovanských mien. Už prof. Melich (v cit. diele 369) napísal, že na juh od Blatenského jazera, nakoľko tu žili Slovania, boli v prevažnej väčšine Slováci. V tejto stolici mali svoje sídlo Pribina a Kocel v dnešnom Zalaváre.

Za západoslovanské možno pokladať niekoľko javov. Tak tu je reflex *a* za *ę* (*Perjászló* z *Prějaslav*, *Častaj*: *Chostay* 1360, *Časta*: *Chazta* 1093; porov. srbch. *Česta*: *Lád* z *Lęd[y]*).

Máme tu *h* za *g*: *Harkály* z *Hrkal-*, hora *Hordusnak* z *Hradečník*. *Bahna* 1264, pole *Harka* z *Horka*.

Západoslovanské je mäkké *ti* za *ti*: *Vétyem* z *Viřim*, *Tagyon* (vyslov *Tařon*): *Togin* 1221 z *Tořin* k osobnému menu *Toda*. Mäkké *ť* máme aj v menách *Gétye* z *Gate* 'hate' a *Hetyefő* z *Hate*. Slovenské je mäkké *Ne-*: *Nyavalýád* z *Nevoľa*, *Nyirád*: *Nerrad* 1272, 1340 z *Neradza* 'Neradova'.

Zo slovenčiny je *gy* (sloven. *dž*) v *Gerengye* z *Grędza* 'hrádza', *Névegy* z *Nevidza*. Tu nemohli byť Slovinci, lebo títo by tu mali *j* (porov. slovin. *meja* oproti sloven. *medza*).

Dôležitý je názov vrchu *Sabar* blízko Blatenského jazera. Je to *Šebor* z pôvodnejšieho *Všebor*; spoluhláska *š* ukazuje tu na západoslovanský pôvod (viď vyššie).

Maďarské meno Blatenského jazera *Balaton* je tiež slovenského pôvodu. Keby bolo juhoslovanského pôvodu, muselo by v maďarčine znieť *Baláton*. Je to Melichov dôvod.

Tieto kraje boli Slovanmi osídlené ešte pred príchodom Maďarov. Svedčia o tom mená so zachovanou nosovou samohláskou. Slovania však aj po príchode Maďarov žili tu ďalej. Dosvedčujú to zasa tie mená, ktoré v praslovančine mali nosovku, ale v tomto kraji namiesto nej je ústna samohláska. Toto je zmena okolo r. 1000. Napr. je tu *Duba* 'Dubá' k praslov. *dǫbъ*, alebo *Gubač* ku *gǫba* 'huba'. Keby tu boli bývali Slovinci, museli by sme tu mať nie *u* lež *o* (porov. slovin. *roka*, sloven. *ruka*).

Hovorilo sa tu nárečím, ktoré dnes voláme stredoslovenským a ktoré je dnes základom spisovného jazyka. Dosvedčia to nielen *ňe* za *ne* (*Ne-*

voľa), ale aj zmena šč v št, o za ɔ ɛ (Bočár- z Bčár), lež hlavne l za dl (Kapolcs z Kopilec, k čomu porov. čes. Kopidlo).

Kontinuita slovanského, resp. slovenského obyvateľstva v Zalánskej stolici sa nám dosvedča od X. po XV. stor. Pôvodné slovanské osídlenie bolo tu husté. Ako sa hustota slovanského elementu menila, budeme môcť čiastočne zistiť štúdiom slovanských osobných mien v obciach, pokiaľ sa v listinách zaznačujú. Presné údaje nedosiahneme už nikdy.

Hranica medzi južnými Slovanmi a Slovákmi šla tu na západe-celkove po čiare od mesta Körmendu (*Kremen-*) na juh. Na juhu šla celkove po rozvodí Drávy a Blatenského jazera; tu teda bola prirodzená.

*Somodská* (maď. *Somogy*) *stolica* (od Blatenského jazera na jv.). Tu celkove južnú polovicu stolice obývali južní Slovania, kým severnú Slováci. Pod riekou Kapoš sú tri mená s tzv. *l* - epentetickým (vkladným), ktoré ukazujú, kam až na sever zasiahli južní Slovania. Sú to mená *Lepled* z *Lipľe* k *lipa*, *Dumbul* z *Dobl-* k *dobš* 'dub' a *Rupoly* z *Rupľ-* k *rupa* 'jama'. Tunajšie hory *Zselic* boli zväčša osídlené Slovákmi. Meno pochodí z osobného mena *Žilic* a je to meno Pribinovho veľmoža, ktorý bol prítomný pri posviacke kostola P. Márie na Blatnohrade 24. dec. 850; záznam o tom je v *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* z r. 871 (kap. X.). Meno je aj v Evanjeliu z Cividale. U Charvátov a Srbov meno by znelo *Žilić* (v maďarčine za *é* je *ty*, čítaj *ť*).

V tomto kraji Slovákov prezrádza *a* za nosové *ę* v mene *Lád* z *Lęd(y)*. V severnejšom kraji hovorí o nich nedostatok *l* - epentetického v mene *Osztopán* (vyslov *Ostopán*), zapísané r. 1229 ako *Oztopan*, 1348 *Ztupan*, zo *Stupany* k *stupa* 'jama' (porov. *Stupava*). Keby tu boli žili južní Slovania, meno by znelo *Stupľani*. Zápis z r. 1348 nie je prispôsobený vývinu maďarského jazyka, hoci už r. 1229 je zápis maďarského tvaru. To značí, že v XIV. stor. Slováci tu ešte boli a pisár zapísal meno obce podľa slovenského živého znenia.

Mená *Nyéspedes*, *Nyésdei erdő* 'les' s dokladmi *Nezda* 1229, *Nezde* 1364 sú zo sloven. *Nežda*. Slovenskosť dosvedča mäkké *ne-*. Podobných dokladov je viac.

Sú tu mená s nosovkou (viď *Dumbul* a sú aj iné). Tieto svedčia o predmaďarskom slovanskom osídlení. Doklady existencie Slovanov v týchto krajoch sú ešte aj pre XIV. a XV. stor. Tamojší Slováci hovorili strednou slovenčinou. Svedčia o tom zmeny šč v št (*Kustyán* z *Košťany*), dl zjednodušené v l (*Kapoly* z *Kopil-*; porov. čes. *Kopidlo*).

*Baraňanská* *stolica* (v ohybe medzi Drávou a Dunajom). Meno je zo sloven. *Brana* k *brániť*. Slováci žili v severozápadnom kúte stolice. Tu sa spomína r. 1402 *Naboyzzafalva*, 1403 *Neboyza*, t. j. *Nebojsa*. Slovenské je tu *a* za *ę*, ktoré tu je aj v mene *Császta*, t. j. Časta. Slovenskosť v XIV.-XV. stor. dosvedča meno *Trochan* 1391 a jeho druhá forma

*Torosthyan* 1439. Sú to *Troščany* so slovenskou zmenou šč v št (*Trošťany*). Je tu aj meno s *h* za *g*: *Hodáč*. Mäkké *ď* v skupine *di* je v mene *Bágyon* zo sloven. *Bad'in* (*Badin* 1135-1262). Najväčšiu časť stolice obývali južní Slovania.

*Tolnianska stolica*. Meno stolice je zo slovan. *Tel(e)na*. Táto leží už na sever od Baraňanskej. Z názvov, ktoré ukazujú na Slovákov, uved'me aspoň meno obce *Balyatha* 1430, prv *Boletha*. Je to *Bol'ata*, resp. *Boläta*. Slovenské je tu *a(ä)* za nosovku *ę*. Z tejto stolice máme prvé doklady v slovenčine na zmenu *g* v *h* v osobných menách z r. 1138. V čes. jazyku je prvý doklad z r. 1167.

Na Dunaji je jednak *Bogyiszló* z *Budislav* s mäkkým *ďi* a jednak *Szeremle*, zapísané v XIV. stor. ako *Zeremlyan*, t. j. *Srěml'ani*, čiže v tomto mene máme *l'* epentetické a toto je už juhoslovanský jav. Tu teda medzi *Bogyoszló* a *Szeremle* šla hranica medzi južnými Slovanmi a Slovákmí.

V tejto stolici je tiež niekoľko mien so zachovanými nosovkami v maďarských tvaroch. Máme tu teda svedectvo toho, že kraj bol osídlený Slovanmi pred príchodom Maďarov. Podľa niektorých javov usudzujeme, že sa tu Slovania zachovali až do XV. stor.

*Belehradská stolica* (maď. Fejér vármegye). Býv. hlavné mesto Uhorska Stoličný *Belehrad* sa r. 1147 a 1192 zaznačuje ako *Belegrad*. V južnom výbežku stolice máme znamenitý doklad slovenskosti v mene obce *Vajta*, ktorá sa zapisuje ako *Vayta*. 1324, *Woytha* 1335 atď., ale r. 1350 aj *Woyata*, t. j. *Vojata*. Tu máme plné slovenské znenie v zápise *Vojata*, hoci už prv existoval aj maď. tvar *Vajta*. Máme tu svedectvo existencie Slovákov v polovici XIV. stor. Meno nemôže byť juhoslovanské, lebo by znelo *Vojeta*.

Na severe Slováci sa zachovali dodnes, ale neviem, či je to novšia kolonizácia a či pokračovanie starého slovenského obyvateľstva.

*Vesprímska stolica*. Meno tejto stolice, ležiacej od Blatenského jazera na sever, je z mena mesta *Veszprém*, ktoré sa zaznačuje ako *Bezprem* a p. Je to sloven. *Bezprēm* (porov. stč. *bezpřiemný* 'nerovný', sloven. *priamy*). Prof. J. Melich poukázal na to, že je to západoslovanské meno. Na juhu stolice je meno *Kustyán* zo sloven. *Košťany*; skupina *št* svedčí o slovenskom, stredoslovanskom pôvode. Meno *Hoboka* je z *Hlboká*; tu máme sloven. *h*.

O meno rieky *Cuha* zo slovan. *Suchá* poukázal už Melich, že je slovenské, lebo keby bolo juhoslovanské, v maďarčine by znelo *Cúha*.

Zaujímavé je, že aj obce s maďarskými menami vykazujú v stredoveku slovanské obyvateľstvo, napr. v obci *Sár* sa r. 1086 spomínajú mnohí služobníci so slovanskými menami, medzi nimi aj *Benata* z *Benęta*; *a* za nosové *ę* svedčí o Slovákoch, lebo v južnej slovančine by tu bolo *e*.

Podľa niektorých zápisov mien môžeme usudzovať, že sa tu Slováci zachovali ešte v XV. stor. Mená s nosovkou hovoria, že tu boli pred Maďarmi. Miestami tu boli aj slovanské osady. Poukazoval by na to názov *Koromla* z *Krŏplŏ* (*Kurumpla* 1364). Juhoslovanské je tu ľepentetické.

*Rábska stolica* (maď. Győr megye). Závažný je tu názov dvoch lokalít *Péc*. Je to *Pec* ,pec'. Máme tu západoslovanské c. Je to slovenský tvar oproti bulharskému *Pešť*. Západoslovanské je aj meno reky *Pánzsa* z *Panoša*. Zmenu g v h máme v mene *Bőny*, zapísanom r. 1240 *Buhun*, t. j. *Bohúň*.

*Zadunajská časť Komárňanskej a Ostrihomskej stolice. Pilišská stolica*. Tu Slováci žijú aj v novej dobe. Uviesť môžeme, že *Tata* sa r. 1459 uvádza ako oppidum *Tata hungaricale et slauonice*. Dnešné meno *Tata-Tóváros* je za staršie *Tata-Tót-város*, t. j. *Tata-Slovenské mesto*. Predmaďarské slovenské osídlenie panónskej časti Komárňanskej stolice dosvedčia meno s nosovkou *Gunzna* 1250 z *Gŏsbna* ,Husná'.

Predmaďarské osídlenie Pilišskej (z *Pleš*) stolice dosvedča meno *Zsámbock* zo slovan. *Zŏbŏkŏ* (porov. *Žubčany* miesto *Žubčany*).

*Ostrihom*, maď. *Esztergom*, lat. *Strigonium*, je zo slovan. *Strěgom*. Stč. bolo *Strěhom* (Dalimil). Začiatkové O je z predložky vo mýlnou dekompozíciou; porov. sloven. *Obsolovce* miesto *Psolovce* a i.

Mesto *Dömös* pochodí z mena *Dimiš* (*Dimis* 1138) k *Dimiter*. Hláska -i- v *Dim-* je svedectvom zásahu byzantsko-slovanskej kultúry, t. j. jazyka Cyrila a Metoda. V neďalekom *Kostolci* (maď. *Keszthely*) je aj kostol sv. Klimenta, t. j. svätca, známeho z účinkovania Cyrila a Metoda.

Meno vrchu *Szelim*, t. j. *Selim*, svojou zmenou dl v l svedčí, že sa tu hovorilo strednou slovenčinou.

O Vyšehrade (maď. *Visegrád*) sa píše r. 1221: *grecos habet monachos et habuit ab antiquo* - má gréckych mníchov a malo (ich) oddávna. V súvislosti s cyrilo-metodejskou formou mena *Dimiš* možno predpokladať, že tu boli kňazi, užívajúci jazyk Cyrila a Metoda. Maďarský univ. prof. *Kniezsa* sem kladie strosloviensku pamiatku *Pražské zlomky hlaholské*.

Hustota slovanského osídlenia *Zadunajska* bola pomerne veľká.

Českú verejnosť bude zaujímať, že na veľkom priestore, ktorý dnes voláme dunajskou kotlinou, žili nielen Slováci, ale že sme tu našli mnohé stopy českej kolonizácie. Osady menom *Čechy* (maď. *Csech*) sú tu veľmi časté a svedčia zrejme o tom, že boli pôvodne české. Je nesmierne zaujímavé, že od *Blatenského jazera* na jz. je skupina osád, ktorých mená znely *Vęceslav*, *Moravci*, *Čechy*. Na jv. je zase skupina *Vęceslav-*, *Moravani*, *Čechy*, *Praga*. Aj keď mená podľa *Moravy* nemusia hovoriť o českom osídlení, svedčia o ňom bezpečne *Čechy*, *Praga*, *Vęce-*

slav-. Nosovka v mene Vęceslav svedčí o tom, že tieto osady vznikli pred XI. stor. Môže sa namietnuť, že nosovka je tu z lat. tvaru Ven-ceslaus. Lenže máme tu meno Praga. Jeho g ukazuje, že tu Česi žili pred polovicou XII. stor. To práve tiež ukazuje, že aj v mene Vęceslav máme slovanský, t. j. český a nie latinizovaný tvar. Je to rozdiel asi 100 rokov. To by ukazovala, že toto české osídlenie je zpred XI. stor. Títo Česi nezabudli teda ani na Prahu a ani na sv. Václava, pod ochranou ktorého sem chodili. Aký mocný bol tento kult, svedčí fakt, že svoje osady nazvaly jeho menom.

### Zátisie.

Starú slovenskosť veľkého priestoru od Tisy na juh a na východ až po Sedmohradské hory podrobne a dôkladne určil prof. Elmer M o ó r v študii *Die slawischen Ortsnamen der Theissebene* (ZONF VI, 121-140). Je tu mnoho výrečného materiálu, ktorý dokazuje, že tu neboli Bulhari lež Slováci. Podľa Moóra hovorilo sa tu východoslovenským nárečím. Podľa môjho pozorovania hovorilo sa tu strednou slovenčinou. Doklady o tom budú v mojom veľkom diele *Slovenský juh v stredoveku*. (T. Sv. Martin, Matica.)

Podľa niektorých zápisov slovanských miestnych mien možno usudzovať, že sa Slovania v Zátisi udržali miestami aj v XIV. a XV. stor. Podľa Moóra zanikli okolo r. 1200.

Sídla Slovákov v Zátisi sa rozprestierali na území od Tisy po Sedmohradské hory. Na juhu siahali pod rieku Maroš.

Jazykové znaky materiálu, ktoré to dokazujú, sú celkove tie isté ako na predošlých územiach.

A tak vidíme, že Slováci nielenže obývali dnešné južné Slovensko, lež mali v moci ďaleko viac. Dnešné Slovensko je len asi tretinou toho územia, ktoré obrábali a vzdelávali starí Slováci.

V dávnom stredoveku obývali a v IX. stor. politicky ovládali väčšinu toho, čo sa volá dunajskou kotlinou, resp. väčšinu tej krajiny, ktorá sa volala Uhorskom. Prišli Maďari a vzali moc našich kniežat nad týmto rozsiahlym a krásnym územím. My sme ich naučili europsky žiť, dali sme im kresťanstvo a ním sme ich zapojili do vzdelanej Európy. Oni však dali veľkej časti nášho národa svoju reč.

Slovenské slovo zaniklo v stovkách a stovkách obcí, v ktorých sa ozývalo v dávnom stredoveku. Prestali sme tak vládnuť nad väčšinou krajov, v ktorých vládli naše kniežatá IX. storočia. Nemáme prístup na mnohé oblasti, po ktorých kráčali Cyril a Metod so svojimi žiakami a zvestovali v nich slovo Božie v staroslovienskom jazyku a odnášali im knihy písané týmto jazykom.

Neregrutujeme svojich vojakov z mnohých krajov, z ktorých ich shromažďoval kráľ Svätopluk pre svoje slavné vojnové výpravy, ktorých sláva sa niesla svetom a pri ktorých sa triasli aj Nemci.

Náš národ zaplatil veľmi tvrdú daň za to, že na tejto križovatke medzi východom a západom bránil západnú kultúru a západné národy pred nájazdmi neindoeuropských elementov.

Na tomto území - za našou hranicou - máme aj pôvodne trojlodnú baziliku z IX. stor. Je v Debreve v oblasti Matry, neďaleko Jágra. Sem už nemáme prístup, aby sme v tieni jej ozdobných múrov v tichom zadumaní mohli obdivovať prácu umu a rúk našich predkov IX. stor. a načúvať šepot cyrilometodejskej reči a odkaz tej našej slávnej epochy pokoleniam nasledujúcim a aj nám všetkým.

Ostal nám len kúsok z dedičstva našich predkov a toto málo si chceme obrábať horlivo a dôstojne.

PROF. KAROL HÖNISCH, GYM., LEVOČA

## Pohľad na slovenskú dramat. tvorbu

Hovoriť o slovenskej dramat. tvorbe literárnej znamená pochopiť ju s dvoch hľadísk. Prvým je ten fakt, že slovenský etnický celok v minulosti nemal väčšieho kultúrneho strediska, ktoré by utvorilo prajné podmienky k vzniku sloven. profesionálnej scény. U nás divadlo až do prvej svetovej vojny hrávaly len ochotnícke krúžky, horlivé síce vo svojej pričinnosti, ale výsledky ich činnosti, ako aj ich pracovné možnosti nemohly mať prenikavejší vplyv na rozvoj dramatickej literatúry. Preto vo vývine našej literatúry dramatická tvorba nikdy nedosahovala úroveň poézie a prózy.

Z prvého faktu logicky vyplýva druhý dôsledok, že totiž pre ochotnícke scény písaly sa hry ľudovýchovné, národobuditeľské, všetko menej náročné čo sa týka scénického prevedenia.

Slovom v minulosti národný a kultúrny život slovenský bol reprezentovaný 1. ochotníckymi, 2. národobuditeľskými hrami. Vývojová krivka tiahne sa od Gašpara Belopotockého, cez štúrovcov až po matičné roky.

Za literárneho realizmu dramatická tvorba naďalej čerpá zo života slovenskej dediny. Stlmuje sa však nacionálna myšlienka a hry sa osmúvajú na sociálnej a morálnej problematike.

Takto pomaly prichádza slovenská dramat. tvorba k hrám s problematikou par excellence spoločenskou.

Do tejto kategórie divad. hier patria aj prvé práce nášho obľúbeného *Ferka Urbánka*. No, typickým ukázal sa Urbánek vo svojich veselo-

hrách, kde prejavuje smysel pre dobrý ľudový humor, ľudové pesničky a slovenský folklór vôbec. Jeho hry, či už je to „Rozmajrín“, „Škriatok“, „Štrídža zpod hája“, „Pytliaková žena“ alebo iné, dýchajú sviatočnou náladou sloven. dediny, rydzosťou svojskej reči a poézie, takže zostávajú vždy svieže a aktuálne.

Hlbšie psychologické vykreslenie postáv nachádzame v div. hrách Jozefa Gregora-Tajovského. Tajovský všima si najmä slabých stránok sloven. ľudu, čím naznačuje cestu k naturalizmu. Z jeho, aj na profes. scéne hraných prác treba spomenúť „Ženský zákon“, „Statky-zmätky“ a tragédiu „Smrť Ďunka Langsfelda“ - čerpajúcu námiet z rokov osemaštyridsiatych.

Po svetovej vojne pomery sa zmenily a zmenily sa i nároky a vkus divadelného publika, najmä obecnstva mestského. Už roku 1320 bola založená prvá stála sloven. profes. scéna - Slovenské národ. divadlo v Bratislave. To malo obrovský význam.

Vedľa Tajovského, ktorého dram. činnosť spadá väčšinou do predvojnových čias, neplodnejším dramatikom je *Ivan Stodola*. Píše drámy i veselohry. Z jeho drám vyniká „Bačova žena“ a najmä historická dráma „Kráľ Svätopluk“, s ktorou tematicky súvisí „Marina Havranová“ (s látkou zo sloven. nár. povstania z roku 1848) a najnovšia ako tretia časť tejto trilogie „Básnik a smrť“, spracúvajúca látku zo sloven. nár. povstania r. 1944. „Bačova žena“ slúžila ako námiet k sloven. filmu „Varuj!“

Moderné sociálne a spoločenské prevraty vtipne vystihuje a ironicky šibe Stodola vo svojich satirických komédiách: „Čaj u pána senátora“, „Jožo Púčik a jeho kariéra“, „Mravci a svrčkovia“, „Komédia“ a „Kde bolo tam bolo“, kde všade zostáva Stodola realistom, ironizujúcim nedostatky malomestskej spoločnosti a nesprávne chápanej demokracie. U Stodolu môžeme už hovoriť o výborne zvládnutej javiskovej technike.

Zo starších je známy ešte *Vladimír Hurban - Vladimirov*, ktorý napísal celú sériu veselohier a jednoaktoviek. Najúspešnejšia je jeho dráma „Záveje“.

Dnes môžeme skonštatovať s radosťou, že sloven. dram. literatúra sa rozrástla do šírky i do hĺbky. Píše sa pre ochot. i pre profes. scény.

Z mladších najúspešnejším je *Július Barč - Ivan* s drámom „Matka“ a drámou „Na konci cesty“.

Problematiku moder. človeka a jej tragiku si všima *Peter Karvaš*; jeho „Meteor“ mal úspech i na pražskej profes. scéne.

Dramatik *Králik* je známy svojou hrou „Posledná prekážka“ a „Trasovisko“.

Zo žien vyniká dnes najmä *Hana Zelinová*. Jemne poeticky sú ladené jej hry „Ktosi za dverami“, „Mária“, „Žijem cudzí život“.

Okrem týchto ešte mnoho mladých literátov pokúša sa dnes o úspeš-

né a najmä svojské zvládnutie javiskovej techniky vo všetkých druhoch div. hier.

Nakoniec ešte pár slov o mohutnom ochot. divadel. ruchu na Slovensku. Dnes vedľa piatich stálych profes. scén máme na Slovensku nesčíselné množstvo ochotníckych krúžkov, ktoré úspešne vyplňajú medzery, na ktoré nestačia profesionáli. Z toho vyplýva veľmi kladný pomer medzi profes. a ochot. divadlami a ich činiteľmi. Dokazuje to tá skutočnosť, že väčšina profesionálneho ensemblu regrutuje sa z radov ochotníkov.

Tento čulý ochot. rozmach a život je riadený z Turč. sv. Martina, kde je zriadené ÚSOD - Ústredie sloven. ochot. divadiel, ktoré svojim krúžkom poskytuje rady, pokyny technic. rázu, ale najmä kroje a rekvizity zo svojich bohatých šatní.

Aký je čulý a bohatý ochot. divadelný ruch aj na Spiši, dokazuje skutočnosť, že na posledných divadel. pretekoch v Levoči tohoto roku zúčastnilo sa do 30 ochot. krúžkov. Len sama Levoča má 5 ochot. div. krúžkov, ktoré na javisku úspešne pokračujú v storočnej tradícii horlivých štúrovcov.

Že tieto ochot. krúžky neľakajú sa ani technicky náročných hier, dôkazom toho nech je 3. dejstvo histor. drámy „Kráľ Svätopluk“ od J. Stodolu, ktoré predvedie Ochotnícky divadelný krúžok študentov miestnych stred. škôl.

MARIE HOLKOVÁ

## Divadlo a rozhlas pro mládež

Učitel nejednou stojí před otázkou, jakou hru dětem doporučit, či pro ně sehrát.

Ovšemže dobrou. To znamená vhodnou jak obsahem, tak i hodnotnou formou. To je opravdu záležitost těžká. V záplavě braku divadelních textů málokdy se objeví dílko umělecké.

Tedy - podíváme se na to, jak rozeznat brak od dobrého umění v tomto oboru.

Divadelní i rozhlasová hra - tedy dramatická práce pro mládež je dílem uměleckým tehdy, má-li především všechny znaky dramatického umění vůbec a pak ještě zvláštní znaky, zaměřené na psychologii nedospělého diváka či posluchače, jedná-li se o rozhlas.

1. Základním znakem umění vůbec je *pravdivost zážitku*. Autor dílem vsugeruje posluchačům dojem, že se vše opravdu tak stalo, jak to líčí, i když se jedná o příběh vysloveně smyšlený.

2. *Životnost*: lidé ve hře jsou lidmi, schopnými tak jednat, i kdyby je náhle postavil do skutečného života mimo jeviště.

3. *Krása díla*, jež nás činí lepšími, ať už má převahu v myšlence nebo formě básnického slova, v divadle pak navíc gestem, mimikou, tancem, scénickou úpravou. U dramatického díla těžiště jeho krásy spočívá hlavně v myšlence; kterou je hra prostoupena.

Otakar Zich napsal ve své studii *Estetika dramatického umění* doslova toto:

*Umění je určeno k tomu, aby nám názorně předvádělo zákonitost světa.*

S tím plně souhlasíme. Neboť podstata krásy tkví v harmonii, my křesťané pak víme, že Bytost nejvyš harmonická, Bůh, toto Ohnisko vši krásy, je současně tvůrcem vši věčné zákonitosti světa. Tedy umění objevuje Boha. To je jeho funkce. Objevuje Ho však jinak nežli theologové. Není jeho funkcí učit katechismu, jak by si mnohé dobré duše přály. Tož, mluví-li se na jevišti o Bohu, ještě to neznamena, že je to pravé umění.

Děj dramatického díla je vždy motivován mravní myšlenkou, ovšem, záleží na tom, jakou mravnost autor vyznává. To platí i pro divadelní hru pro mládež. Základem děje bývá měření určitých ethických sil, v zápase vždy dobrá myšlenka vítězí. U malých diváků navíc musí být od začátku jasné, kdo zde má pravdu, a kdo nejedná správně. Toto morální jádro hry nesmí být podáváno v slovních úvahách, nanejvýš lehce je nechat sem tam blýsknout v písničce. Bohužel, této chyby, poučování formou mentorskou, se dopouštějí rádi právě autoři náboženských her a knih, čímž nám pěkně přibývá všelikeho braku náboženské literatury, jež vznikly snad z dobré vůle, ale míjí se cílem, totiž spíše křesťanství škodí, nežli prospějí.

Svou morální esencí provane autor charaktery a jednání osob ve hře, to je jediné správné vyjádření a v tom právě je síla autorova umění, na kolik se mu podaří vymodelovat své postavy tak, aby se divákovi vryly do srdce a donutily ho přijmout autorovu ústřední myšlenku za svou vlastní, aniž by cítil, že se mu něco vnucuje.

V dobré hře se více jedná a méně mluví. Čím více se jedná a méně mluví, tím více se stupňuje dramaticčnost hry. Říkáme, že byl *děj rušný*. Jsou ovšem hry pro dospělé, kde se může vše odehrát v sedě mezi 2-3 osobami, ale pro mládež to vhodné není, malý divák neudrží pozornost při pouhém vyprávění či řešení psychologických konfliktů.

Co jednající osoby hry mluví, musí se nutně připínat k ději, je chyba, vypráví-li někdo dlouze o zlatých časech, když to má být jen výplň mezi scénami. V divadelní hře nelze používat epických či lyrických výplní jako v románě. Naopak, nutno děj co nejvíce zhustit, čím pevnější kostra, tím větší napětí. V dětském divadle pak není dialog vůbec tím hlavním. Děti se hlavně dívají, vnímají očima více nežli ušima. Vše, co jednotlivé osoby mluví, nutně musí odpovídat jejich charakteru.

Venkovská babička nemluví v infinitivech na -ti a hrdopýšek nemluví pokorně, ledaže by se jednalo o změnu povahy, logicky dějem odůvodněnou.

Mluva na jevišti zní tím přirozeněji, čím více má formu improvisace. Autor divadelní hry musí mít nejen fabulační schopnost k postavení děje a dramatický nerv k vytvoření zápletek a řešení jich, musí mít navíc zrakovou i sluchovou představivost tak živou, aby při psaní své hry viděl už svou hru na jevišti, jasně *viděl* své hrdiny se pohybovat a jasně také *slyšel* je mluvit. Tak si může hned ověřit, zní-li to životně a pravdivě. Nutí-li se kdo bez těch darů Božích do autorství, vytvoří jen díla papírová, postavte je na jeviště a každé slovo vám šustí.

V dobré hře herci nikdy nemluví předem o tom, co udělají. Vezmu si klobouk a odejdu. Proč to říká? Ať to udělá mlčky, každý to pochopí a bude to napjatěji sledovat. Něco jiného je, hodlá-li odejít v určité místo, což musí oznámit, aby hra se následkem toho oznámení nějak zapletla nebo rozřešila. Pak to má svou funkci. Tedy - žádné plané mluvení, každá věta má svůj význam a je kroužkem v řetěze děje. Ovšem, píseň, tanec, veršik *v dětské hře* nemusí být takto přísně začleněn v kostru děje. Má to zde vzhledem k psychologii dětí jinou funkci. 1. charakterotvornou na př. zbožnost Popelčinu jsem vyjádřila její ranní písní. Její veselost žertovnou říkankou o ušákovi. V téže hře však píseň o holoubcích má svou funkci dějovou - podle ní poznává princ ukrytou Popelku v posledním jednání.

V dětské hře nejsou vhodné dlouhé monology. Otázka dialektu je sporná. Ve hře pro dospělé je samozřejmé, když venkovan mluví v nářečí, jestliže tomu odpovídá situace a charakterisace osob. V divadle pro mládež už to tak samozřejmé není. Zde mohou námitky poukazovat na nedokončenou jazykovou výuku malého diváka, který sám jasně neodlišuje tvar spisovný od nářečí a pro něhož divadlo má být také prostředníkem *krásky mateřské mluvy*.

V cizině jsou to častokrát jen divadla, kde slyšíte nejčistší literární formu jazyka oné země. Přikláníla bych se k tomu názoru, aby v divadle pro mládež zněla krásná, živá řeč, bez určité literární ztrnulosti, avšak také bez vulgarismu, jichž se dialekt často dotýká krajně nebezpečně. Myslím, že děti táktěž mají raději hru bez nářečí.

Ostatně prostota venkovských či městských lidí z periferie se dá naznačit jinak, hlavně výrazným prokreslením jejich typu.

Řekli jsme si prve, že středem dramatické zápletky je střetnutí dobra a zla s konečným vítězstvím dobra. Osoby jednají úmyslně ze svobodné vůle. Děj nesmí začít scénou nejsilnější. Na začátku čerstvá pozornost divákova snese první jednání volnější, proto se zde teprve seznamujeme s osobami a děj se vyvíjí. Pak se děj stupňuje, zápletky upoutá ochabující pozornost a vyřešení, nejsilnější scéna, musí přijít v jednání posled-

ním, aby duševní únava divákova byla doslova přemožena vzrušením.

Zájem o řešení se stupňuje také tím, jak dovede autor napovědět vítězství hned té, hned oné straně.

V divadle pro mládež připouštíme zásah náhod ve formě dobrých vil a jiných napřírozených bytostí. U dramatického díla pro dospělé je to málokdy přípustné, jsou ovšem i pohádky pro dospělé (křesťanské umění může připustit tento zásah, na př. zázrak). U dětí není potíží při tom, zákonitost dětského duševního světa připouští i bytosti fantastické, na př. oživlé loutky, mluvící zvířátka nebo věci. Děti velmi rády vidí na jevišti tyto zhmotnělé představy své obrazotvornosti. Proto mívají velký úspěch zdramatisované národní pohádky, které děti znají už z vyprávění.

Příliš mnoho osob na jevišti dětského divadla třístí pozornost, tedy komparsu používá dobrý autor her pro mládež jen opatrně. Hlavně k tanci a písni.

Nedoporučuji vybírat pro děti hry o mnoha jednáních, děti nemilují přestávek v divadle.

Nebojte se výpravy, budete-li hrát sami nějaké to představení pro mládež. Nedržte se v kostymech a při stavbě scény realistických detailů. Ponechte hodně místa dětské fantasii.

Stačí tak zvané jeviště šejkspírovské - to jest náznak místa a osob nějakým typickým symbolem. Když jsme kdysi pořádali pravidelné dětské besídky, měli jsme některé dramatisace ve formě jednoaktovek.

S kostymy jsme si nikdy nelámali hlavy, prkno v rukou malé herečky docela dobře representovalo oživlou lavičku. Ostatně lidové hry náboženské, ve kterých má naše divadlo původ, bývaly taktéž kostymovány velmi primitivně a přece co poesie vnesly do domů i srdcí našich předků. Vzpomeňme na vynášení smrtky, hra o sv. Barboře a j.

Oficiální divadla si mohou zahýřit různými světelnými i jinými efekty. Máme jich ovšem těch divadel pro děti celkem málo, ale více nežli v cizině. První oficiální divadlo pro děti bylo, myslím, v Moskvě, kde se učila i naše první průkopnice dramatického umění pro děti - Míla Mellanová.

Dismanovo divadlo muselo být zavřeno již loni pro nedostatek hmotných prostředků. Tak zůstalo v Praze samostatným jen Vaňátkovo Divadlo mladých pionýrů.

V Ostravě se činí Divadlo mladých, má 16 stálých herců a dosti pestrý repertoir. Hrají výhradně jen pro mládež. V ostatních větších městech stálá divadla pořád ještě hry pro mládež odstrkují na nedělní dopoledne a to ještě ne pravidelně. Jsou tedy děti odkázány většinou na ochotníky. Doporučuji, aby hráli dospělí herci pro děti. Děti na jevišti nejsou schopny podat výkon umělecký, až na ojedinělé výjimky. A divadelní hra sama o sobě není celým uměním, jako partitura hudební

skladby sebegeniálnější neplní své umělecké poslání, není-li hudebníky skladba dokonale reprodukována. Tedy teprve herci svým uměním tvoří kompletní celek, který měl dramatický autor na mysli, když hru psal. Nedivíme se, když si komponista přeje, aby jeho skladbu třebaš pro děti zahráli dětem ti nejlepší hudebníci, nedivte se také dramatickému autorovi, jestliže si přeje, aby jeho hry hráli herci z povolání, herci kvalifikovaní, anebo když ochotníci, tedy talentovaní se smyslem pro umění a nikoliv nedospělé děti. Takové dětské divadlo hrané dětmi je více přehlídkou ješitnosti, anebo v nejlepším případě zábavou pro malé herce a chlouba pro jejich maminky, ale umění pláče kdesi v koutku.

Nezapomínejme, že správné je to, co plní své poslání a posláním divadla pro mládež je působit na dětská srdce skrze krásu umění. Je to sice setba, jejíž úroda se hned nevidí, někdy dozrává až po letech, ale věřte, že je zato účinnější nežli leckterý zjevný pedagogický prostředek.

Z různých druhů dramatického umění literárního vybíráme pro děti především divadelní hry optimisticky laděné. Nejlepší kombinací je sloučení vážného s veselým. Vyslovená tragédie není pro mládež vhodná, otřesný dojem, který po tragedii zůstává v divákovi, mohl by rušivě zasáhnout do příliš jemné a ještě nezocelené nervové soustavy. Vítána jest veselohra, nejsem však pro vyslovenou frašku. Nezvykejme děti na pouhou legraci, zlehčuje to pohled na život.

\*

Rozhlasová hra se ve svém vzniku podstatně liší od hry divadelní. Posluchač si to asi ani neuvědomuje, ale autor, který pro rozhlas píše, ano.

Jestliže při vzniku hry divadelní je důležitou především autorova představitivost zraková a na druhém místě sluchová, při tvorbě pro rozhlas zraková fantasmie odpadá, zato je nutno mít absolutní představitivost sluchovou.

Neslyší-li autor předem, jak bude jeho text znít při vysílání, nenapovídají-li mu přímo hlasy jeho hrdinů do pera, když rozhlasovou hru píše, tož sotva z toho bude hra životná a pravdivá a umělecky přesvědčivá. Posluchač rozhlasové hry nic nevidí, i musí autorova slova nejen vykouzlit děj, který svou hrou vypráví, ale navíc vykouzlit v duši posluchačově obraz děje, zasáhnout jeho fantasmii, aby bezděky začala pracovat a sama si vytvořila vidění, místa, odkud mluví hlasy hrdinů. Srovnáním textu jedné a téže hry pro divadlo a pro rozhlas byste nejlépe poznali rozdílnou techniku této tvůrčí práce. Ale nejsme tu v kurse pro rozhlasové autory, nebudu se o tom více šířit.

Nejstarší způsob a nejpohodlnější celkem dramatisace pro rozhlas je nasazení vypravěče, který nás monologem uvádí do děje a pak nechá-

vá autor některé osoby promlouvat. Používá se nyní ponejvíce při vysílání pro nejmenší posluchače, kde odpovídá vnímavé mentalitě dětí pěti až šestiletých.

Děti, které už začínají samostatně logicky vázat představy rozhozené, jsou schopny poslouchat rozhlasovou hru v pravém slova smyslu, totiž bez vypravěče, jsouce přímo vneseny v děj, jehož prostředí a okolí mu právě musí autor nenápadně vykouzlit.

Vaše spolupráce s rozhlasem pro mládež je velmi nutná a naléhavá. Poslouchejte hry, vysílané pro děti a reagujte na ně dopisy. Pište rozhlasu, co se vám líbí i nelíbí, vše se pozorně pročítá a snaží se podle možnosti vysílání zdokonalovat.

Hry, vysílané mimo školní vyučování, nemůže učitel přímo zužitkovat ve výchově svých žáků. Posloucháte-li rozhlas společně ve škole, nelitujte času, jedná-li se o poslech dobré hry. Zesilte dobrý dojem, který hra zanechala v malých posluchačích, ještě zpracováním určitého prvku ze hry ve slohové práci, upozorněte děti na krásu přednesu anebo jednotlivých výrazů.

Nevšímejte si jen mravního jádérka, vyloupnutého z dobré rozhlasové hry pro mládež, hodně si také všímejte anebo reklamujte v rozhlasu dokonalou formu, krásu mateřského jazyka a básnického slova.

Výchova ke kráse slova a krásou slova není z těch nejméně důležitých činitelů při stavbě mladého charakteru. Naučíte-li děti chápat rozdíl mezi slovem plným a planým, ušlechtilým a vulgárním, naučíte je tím také ušlechtilé myslet i jednat, neboť po vulgárních slovech následuje sklon k vulgárnímu jednání. Nebude brát jméno Boží nadarmo, kdo si zvykne a naučí se používat slov jenom v jejich pravé funkci. Nebude používat zlostných a sprostých nadávek, komu vštípíte smysl pro slova jemná a krásná.

Dobré hry:

Andersen: Sněhová královna. - Dodá div. agentura Alfa, Praha II, Jindřišská 20.

A. C. Faltis: Sněženka. - Syndikát čes. spisovatelů, Praha II, Ječná 9.

M. Holková: Popelka. - Vydal J. R. Vilímek, Praha.

— Zlatý kolovrat. Zastupuje „Máj“ Praha II, Pštrossova.

— Do vesničky spadla hvězda. Zastupuje Syndik. čes. spisovatelů.

M. Kosnarová: Čarovné střevíčky. - Syndikát českých spisovatelů.

St. Lom: Ještěrovci. - Syndikát českých spisovatelů.

V. Řezáč-H. Stuchlý: Zelená knížka. - Zastupuje Syndikát čes. spisov.

Stevenson-Vančura: Poklad na ostrově. - Syndikát českých spisovatelů.

Ivan Urban: Příběhy cvrčka Janka. - Syndikát českých spisovatelů.

## Slovenská poézia

Báseň práve tak ako pieseň uschopňuje človeka pochopiť celé nuanovanie národnej povahy. Dobré sa dívať a vidieť, to je umenie, dané len vyvoleným. Ale počuť niečo a porozumieť tomu, je to najľudskejšie, čo existuje. Každý z nás si nemôže opakovať klasické: „Šiel som, videl som, zvíťazil som.“ Vo väčšine z nás víťazí neobyčajnou mocou práve počuté slovo. Báseň, ktorú sluchom vnímame ako reč umelecky organizovaná, nepodmaňuje nás iba prvkami obsahovými, pôsobí na nás práve všetkým tým irrationálnym, hudobným a rytmickým a privádza do napätia našu inteligenciu práve tak ako smysly. Je ako hudba, čo si vyžaduje človeka celého a práve preto je schopná v najvyššej miere pretvárať nás, vzdelávať, dojímať. Tento úvod nechce byť nejakou chválou filozofov na poéziu. Ide len o to uvedomiť si celé zrkadlenie ducha v poézii nejakého národa. Národ sa svojou poéziou zaraďuje medzi serafínov, alebo sa ňou nemilosrdne obnažuje a zbavuje cti. Básnik svoje výnimočne vyzdvihované a favorizované postavenie vo verejnosti draho platí. Strážia ho ako stráži matka pannenský poklad svojich dcér. Nesmie ho poškvŕniť ani jediná klebeta o neúprimnom zachádzaní alebo zlom šafárení s vecami ľudského srdca. Sloboda, dopriata básnikovi v miere neobyčajnej, je práve tak výsadou ako zodpovednosťou. Niet nič smutnejšieho, ako slobodný básnik, čo stratil mieru hodnôt.

Teraz dovolila by som si prejsť na Kostrovu báseň Moja rodná z rovnomennej zbierky. Kostra iste nie je najvýstižnejším ako reprezentant našej poézie, ale spomínaná báseň dobre vystihuje to ovzdušie hľadania nových ciest v slovenskej poézii a návrat po dlhých blúdeniach k rodnej hrude. Slovenský básnik je verný. To je jeho epiteton konstans. Jeho chvála. Týmto nechceme povedať, že pojem „slovenský básnik“ značí ustrnutie na malých rozmeroch vlasti. Moderného slovenského básnika charakterizuje práve smäd a nenásytnosť po svetovosti, po eurupskej šírke. Ale náš poeta nezabúda a vracia sa. K čomu? K oplývanej slovenskej chalupe, k mozoľom predkov, k poézii hôr. Výstižne to vyjadril náš popredný básnik E. B. Lukač vo veršoch A verný zostať im. Byť v hore strom, čo z hory pošiel, v hore má svoj rodostrom. A hoc mu semeno niekedy uletí, semeno semena vráti sa k úpäti.

Tieto naoko zradné odchody bývajú pre duchový vzrast básnika veľmi plodné. Šalda na jednom mieste povedal o slovenskom človekovi vôbec, že má dar vyvinúť sa v cudzom kultivovanom prostredí v pekný osobnostný tvar, že stráca náter akejkoľvek provincionalnosti a vie dorásť až k tomu najvyššiemu. Toto platí teda vo vynikajúcej miere aj o našom básnikovi.

Keď máme podať stručný prierez poéziou moderných slovenských básnikov, stretávame sa s problémom, koho medzi tých moderných zaradiť a koho nie. Pojem moderný mal by sa na dobrého básnika vzťahovať v každom čase. A potom toto slovo má už dnes náter určitej dobovej elegancie a módnjej vychytenosti. V malomestskej mentalite, napr. u nás, by moderným mohol byť hádam ten básnik, z ktorého citovať je temer spoločenskou slušnosťou, keď sa píše list milému alebo keď sa sídu starí dobrí priatelia.

Modernými v tomto smysle, lepšie povedané obľúbenými, sa stávajú slovenskí básnici najmä od čias Ivana Krasku, ktorý sa u nás prvý odvážil vyspievať *privatissimum* ľudskej duše. Po Kraskovej zbierke *Nox et solitudo* z r. 1909 nachádzame citových prejavov vnútorného života hojené. Už Kraskov, súčasník Vl. Roy, predstavuje sa nám ako typ človeka celkom moderného, s rozčesnutou dušou. Roy je skoro hercom v tragédii moderného človeka vôbec, v tragédii, kde nedostatok pokorenia sa tvora pred Tvorcom a odtiaľ prameniaca bytostná disharmónia a kolísanie medzi svetlom a tmou je poľom zúfalstva. Roya prenasleduje pocit bezmocnosti ľudského červa, Kraskov bôľ bol zmužilý, Royov je bezmerný a bezodný. Roy je básnik s dvoma dušami, ako to sám vyznáva v jednej básni: Jak kebych dvoje duší mal. Z nich jedna tichá, pokorná, mäkká je – a druhá čierná, horúca krv, milenka hriechu.

Spomínaní dvaja básnici sú reprezentantmi skupiny, ktorá si sama dala názov *Moderna*. K nim sa druží ešte básnik Janko Jesenský, národný umelec so svojou poéziou, zameranou viac na objekt, ustarostenou o najsvätejšie veci národa. J. J. je typ človeka, čo sa osudu nepodáva, ale ho tvorí, a to skoro vojensky odvážne, so zdravou prasilou životaschopného jednotlivca.

Veľký obrat vo vývoji našej poézie znamenala 1. svetová vojna. Ako každá vojna, i táto dala človekovi pocítiť zákulisie bytia na zemi. Zrúcala všetko to, čo sa chcelo zdať krásou a dobrom, hoci ním nebolo. Ľuďom bol ako na dlani rozdiel medzi hodnotami, ktoré sa dobývali za judášsky groš a tými, čo boly nadobudnuté poctivou prácou. Bolo veľa príčin k dezilúzii, lebo ľudia, ako ošarpané stromy po búrke, nemali čím prikryť nahotu svojej biedy, ale na druhej strane život sa prejavil v tendencii k znovutvoreniu, vzrastu a výškam. Takéto ciele mala aj slov. povojnová poézia. Charakterizuje ju experimentovanie, výboj za novým, radostný pokrik človeka, čo ušiel hrôzam, ale v prevážnej miere aj melancholické starostlivé dumy o tom, čo bolo a čo bude.

Stĺpy našej povojnovej poézie držaly dve výrazné básnické individuality: E. B. Lukáč a Ján Smrek.

Vekove sú skoro vrstovníkmi, aj rovnako vydali svoje debuty v r. 1922, Lukáč svoju *Spoveď* Smrek *Odsúdeného* k večitej zízni. Dá sa predpokladať, že vo vtedajšej, ešte len rozvíjajúcej sa diferencovanosti

slovenského prostredia, boli vystavení rovnakým vplyvom spoločenského a nacionálneho ovzdušia, a predsa vyvinuly sa z nich osobnosti tak protipólne, že ich porovnanie je klasickým dokladom rozmanitosti ľudských talentov a pováh.

Lukáč je typom nepolepšiteľného filozofa, ktorému pristane morali-zátorské kázanie a teológia. Meditácia je mu chlebom každodenným. Je typom básnika nešťastného, prenasledovaného tragickým pocitom zo života vlastného i kolektívneho, neopúšťa ho vedomie kozmickej osá-melosti, nedôveruje si a prepiato cíti svoju zodpovednosť básnickú i ľudskú. Lukáča problémy temer prenasledujú a szierajú. Večne sa bojí o stratu istôt, ku ktorým došiel dlhým bojom, nech to už viera, láska alebo pokoj. Filozofiou niekedy chladne rozumkujúceho inokedy prudko emotívneho človeka prešpikováva celú svoju tvorbu, a to i vtedy, keď sa už už nazdávame, že konečne zakotvil, že zamenil masku mo-rózneho pochybovača za bezstarostný úsmev. Lukáč ani ako básnik ne-zaprel svoje teologické školenie a povolanie. Jeho úlohou ostáva napo-mínať, ukazovať zdvihnutým prstom na to, čo stojí za vecami, hovoriť pesimistické mementá smrti a zániku, keď by sa druhý chcel rozplynúť v jasote a bezstarostnosti. Toto filozofanie, ktorému Lukáč dáva pred-nosť aj pred životom, je často na škodu umeleckých hodnôt v jeho poé-zii. Narúša tým piesňovosť svojich veršov. Cítíme mocne, že v Luká-čových básňach nejde o ľahkú hru, ale o drámu, v ktorej hrdina hrá úlohu ťažkú, prísnu, a hlavne trpiteľskú. V Epitáfii na sväzok Spoved' L. výstižne hovorí: Z tých melodií v niekoľkých iste sídli satan, v nie-koľkých slabý na kolená padám.

Satanizmus, žalmická vážnosť, púte do podsvetia, to je Lukáč - bás-nik, je Lazarom s kultom smútku a samoty. Jeho utrpenia pramena hlavne z dezilúzií, ktoré ho zachvacujú po smyslových víchriciach, ďalej z nemohúcnosti objať lásku Božiu a vyrvať v tomto postoji, z únavy vášní a náruživostí. Jednej svojej sbierke dal názov - Spev vlkov, čo dobre vystihuje vlčiu dravosť a kontrastnú protipólnosť jeho tvorby.

V sbierke Spoved' vyznáva sa Lukáč zo svojich smútkov, miestami skoro malomocných, ale veľkých v svojej úprimnosti a všeľudských.

Spieva síce aj hymny k sláve Hosudarovej, ale nemôžeme sa ubrániť dojmu, že si ten človek ukrutne ťažko vydobíja svoje pobudnutia v Bo-žom náručí. Pýta sa zdôrazniť častá mariánska motivácia L. básní, čo je tým čudnejšie, že L. je protestanským teologom. Je dojímavé, keď v jednej svojej hymne ďakuje Stvoriteľovi... za krížik jedľový, čo zdobi cestu lesnú, za Krista Ježiša a za Sedembolestnú. Jasne tu vidno Luká-čovu spätosť s náboženskou tradíciou slovenského kolektíva a s domá-cimi tradíciami vôbec.

Lukáča ako človeka i ako básnika charakterizuje ďalej tryskajúca odvaha nezostať v medziach rodného kraja, ale lačným umom, srdcom

i smyslami objať svet. Jeho básne majú niečo z elegancie svetobežníka, ale aj distingvovanosti človeka, ktorý k veľkým duchovným hostinám pozýva svojich chudobnejších bratov.

Veľa inšpirácií čerpal L. najmä z ospevovaného Paríža, ale aj v chráme S. Madelaine detsky sa roztúži za dedinskou božou mukou a pri šume Seiny si spieva ej totú mojej milej nótu a aby aj Francúzi prišli na svoje, pridáva k trojveršiu záver *c'est une chanson d'amour*.

Keď píše svoju Májovu tichú výstrahu v Bois de Boulogne, takto clivo sa rozospieva o rodnom kraji:

Nuž darmo, hoc Ti drsné  
slovo, čo v ústach vzkrсне -  
to všetko moje je.  
A drahý mi je, drahý  
hôr šum, i vrchov svahy,  
i snehov záveje.

Tak rozváž si, či hodláš, -  
krok za krokom je bodľač,  
nie gaštanový kvet.  
Lepšie dnes podať rúčku  
slzavú na rozlúčku,  
jak u mňa steskom stlieť.

Lukáč je u nás známy ako prekladateľ cudzích básnikov, Adyho, Rimbauda, Heineho, Claudela, ba aj perského Omara Chajjáma.

Básnik Ján Smrek je druhým zástupcom povojnovej slovenskej poézie. Prvá jeho sbierka nesie sa v znamení lukáčovského smútku. To je ešte Smrek, básnik bolesti, ako sa sám nazval, odsúzenec na večný smäd po nedosiahnuteľnej rozkoši a kráse, velebitel noci a zániku, vzdychajúci po nehe a láske.

Mladý Smrek ešte takto spieva:

V zúfalú noc som život nazval lhárom  
a sfa Faust siahol jedu za pohárom

(Z básne *Faustovo pokánie*.)

Ukážka *Mea nox* tiež bude zrejme dokumentovať túto epochu básnikovho vývinu.

Noc moja prináša mi klud.  
Noc svoju milujem a cením.  
Priložím hlavu na jej hrud'  
s rozochvením.

Noc moja mäkké oči má  
i mäkké ramená i vnady,  
nimi ma lúba, objíma,  
laská, hladí.

Noc moja šepká do uchá  
slová mi lásky sladko, tíše,  
noc moja ma jak mladucha  
ukolíše.

Noc moja smrti nedá ma,  
vždy životu ma vracia ránom  
a dá mi volať „Hosanna“  
nad Jordánom.

Noc moja naseká mi raz  
na cestu moju sviežich paliem  
a uvedie ma v pravý čas  
v Jeruzalém.

Smerovanie k iným svetonáhľadovým a básnickým méтам mohli by sme tušiť hádam iba z niekoľkých básní tejto sbierky, najmä básní lúboštných. Neodpustí si na pr. venovať sonet pekným ženám a ani v duševnej trýzni neprestáva byť gavaliersky. Ale láska v počiatkových štádiách Smrekovho umeleckého vývinu nie je ešte tou nezáväznou hrou a vychutnávaním rozkoše chvíľky, je to ešte láska neláskavá podľa Lukáča, mámor a jed, ako Smrek sám kdesi hovorí. Na prahu svojej umeleckej tvorby spieva náš básnik ešte chválospevy slzám a nociam, ale súčasne cítime, ako hravo ovláda umenie života plného neoslabeného ničivým smútkom. Vie si povedať podľa Písma: Dosť má deň svojich ťažkostí a hovorí svoje Áno prítomnej chvíľke.

Je miestami ako dieťa, ktoré sa do ružova vyspí na lone zeme a potom sa so sebavedomím zdravého človeka vysmeje všetkým deštruktívnym náladám.

Kým Lukáč objímal vesmír špekuláciou, zatiaľ Smrek ho objíma nenасыtnými smyslami. Smrek je človek samé oko a ucho. Zmocňuje sa skutočnosťou divaním a prikladaním sluchu na kôru zeme.

V súhlase s takýmto poňatím života sa pýta vo svojej 1. sbierke:

Ó Eva, kde tvoj pád?  
Potomok tvoj dnes nový raj si sadi,  
je silný, zdravý, mladý,  
i Jahve má ho rád.

Víťazstvo kladného postoja k životu je u neho víťazstvom absolútnym, a preto v tej istej sbierke kreše takouto iróniou pesimistov:

Je život plný vnád, vy bezútechou chori.  
Neviete okúsiť sladkostí, ktoré skytá.  
A nepočujete, keď hora zahovorí.  
Vám duša klesá v hrob, záhadnou vinou bitá.

U Smreka i po prestátych krízach svitne k ránu, ako to výstižne hovorí rovnomenná báseň. - Je človekom od kosti veriacim, konštruktívnym. Dá pokoj mŕtvym veciam a minulosti vôbec a teší sa s prítomnými a živými.

Veľkú daň vo svojej poézii splatil Smrek ženám a láske. Od problémovitej, krčovito zápasiacej lásky prešiel neskoršie k búrlivej oslave rozkoši lásky, čo miestami vyústilo v rýmy jemne dráždiacej smyselnosti.

Optimizmus Smrekov má príchut' nákazlivej bezstarostnosti. Na pr. takého verše:

Čo sa ten svet prevráti hneď,  
mne jedno - nieť čo stratiť.  
Môj ded mal mlyn, však zašiel s ním,  
nuž, nemám sa s čím trápiť.

Reprezentantom sociálnej poézie je básnik Laco Novomeský. V knihách veršov Romboid, Nedela, Otvorené okna sponedá sa zo svojho vyhnanstva básnického i ľudského, cíti sa ako svätý za dedinou, vypovedaný so svojou poéziou a chotár obce.

L. Novomeský je jemným znateľom slova a melancholickým vychutnávačom toho, čo by sme mohli nazvať nevyhnutným prúdom moderného technického storočia. Stvoril novú metaforu, veľmi jednoznačnú a vkusnú a umožnil tak postrehnúť krásu, čo sa skrýva v sociálnej úbohosti a krízach moderného prostredia. Nie je to poézia, pisaná azda pre vyznavačov hospodárskych alebo iných reforiem, teda ako sa hovorí, funkčná alebo tendenčná. Vnútoraná štruktúra tohoto sociálneho básnika je predilikátna na to, aby mu umožňovala svierať nenávisťne päste, regrutovať do svojho tábora a vyhrážať sa. Básnik L. N. je skôr pasívny, ba až rezignovaný a riadi sa asi tým, že všetko porozumieť značí všetko odpustiť.

V svojej poézii vyznáva lásku beznádejne chorým, ľutuje samovrahov a biedne živoriace slúžky, súcitom opriada parížsku interpretku exotických tancov v chvíľach smyslovej pohody teší sa z vecí a vecičiek sveta.

V dvadsiatom roku si hovorí:

Zo sveta mnoho nepozná, keď chlapec dvadsať rokov má.  
A celý svet je pred ním záhadou, fakt žitia zná len z filmu snov.

Laco Novomeský:

## VO VLA KU

Je vecí mnoho, ako stromov v lese:  
vojaci, slúžky, dvere, v okne hrad,  
zdá sa ti: vlak tak mnoho vecí neunesie  
a musí - musí farchou pozastať.

Na vlaku  
sme ako ľahké tanečnice  
(stúpila práve na povraz,  
má obáv, strachu na tisíce,  
že padne, zláme biely väz),

- sme jak ľahké tanečnice,  
leť miesto štranku s padákom  
my stali sme na koľajnice,  
tancovať, zradiť otcov dom.

Som vlastný život chytil v chabú hršť  
(hoc je tak slabá, mäkká),  
a pekné dievča teplých úst  
ma márne, márne čaká.

Tak rád bych videl nepoznanú dráhu  
sa rútiť, rútiť vpred a vpred,  
- krajinu slievať, chvieť sa v ťažkom strachu,  
sa rútiť - a kam? - to nevidieť.

Trojicu spomínaných básnikov dopĺňajú žensky krehké verše poetky Maše Haľamovej, ktorej žatva je síce veľmi skromná, ale hodnotná a spomínáme ju s ohľadom na to, že väčšinu ženského publika to iste poteší. Maša Haľamová svojím debutom Dar z r. 1928 získala si veľkú priazeň a uznanie. Očarila jemným, miestami baladickým tónom svojich veršov, v ktorých sa strieda erotika mladosti s motívmi sociálnymi a so smútkom zo zániku všetkého vesmírneho. Motívy prírodné a ľúbostné dievčensky citlivo prežila a starostlivo cizelované predstavila v knihe veršov Červený mak.

Maša Haľamová:

### JAR

Ďaleko v lese  
spieva vták.  
Vetve čakajú  
a nebo nepohne sa.

Na mladých lúkach  
túla sa  
vysmiate slnko  
a vrbam pri potoku  
chvejú sa puky.

Zem vonia  
človek by s jarou  
rozhodil po zemi ruky.

So srdcom obrodeným  
rozdal sa celý  
a začal by znova  
s láskou i utrpením.

Katolícká moderna sa začiatkom tohoročného leta predstavila na autorskom večierku v Bratislave. Zjavné sympatie, s ktorými sa stretla, sú dôkazom, že katol. slov. moderna je ukazovateľkou zdravia v ovzduší povojnových zmätkov. Takúto avantgardu dnes naozaj potrebujeme. Inšpirovaná svetovými katol. básnikmi prináša nový pohľad nielen na umenie, ale na otázky života vôbec. Jej prednosťou je, že problémy, ktoré naši predošli básnici bolestne pociťovali, ale za ktorými nechávali visieť veľké prečo a ako, ona rieši rozuzľuje zapätím celého človeka do nadprirodzeného poriadku. Títo katolícki autori robia človeka priateľom a susedom Božím. V utrpení i v radošti charakterizuje ich múdra pokora synov svetla. Povedané slovami Silanovými, prúdi nad nimi van Ducha Tešiteľa.

Každý z nich je v určitom smysle hilaris dator, veselý darca, akého miluje Boh.

Pozoruhodné je najmä, ako sa títo básnici vyrovnávajú s utrpením. Prijímajú ho s láskou. Preto ich tvorba sa nezasekne zúfalo ani vo vnútorných krízach, ale otvorí sa výškam. Charakteristický v tomto smere je predstaviteľ tejto skupiny Janko Silan, ktorý veľké otázky života, bytie a umieranie považuje temer za skúšku osobného hrdinstva, ktoré jedine nás pozdvihuje k Bohu a privádza k sláve dieťat Božích.

Sám dal v knížočke veršov, venovaných zosnulej matke, nadpis Slavme to spoločne. Záverečná sloha je pre neho typická.

Ty krásna, prihováraj sa,  
aby som dobre videl  
kontúry pravých sídel  
a lásku všade

aj v utrpení mnohom  
aj v ukrivdení strohom,  
aby som nikdy neublížil pravde  
a nehádal sa s Bohom.

O to teda ide u tých autorov: Nehádať sa s Bohom, i keď veľa vecí na tomto svete je takých nepochopiteľných. Vidíme tu jasne sklonenie sa pred Tajomstvom.

K Silanovi sa druží filozoficky a teologicky orientovaný Haranta, trpiteľský hľadač Boha a krásy. Skupinu uzatvára básnik veľkých emócií z oblasti lásky, Jan Motulko.

Spomínaní katol. básnici sú básnikmi v určitom smysle krajovými. Na rozdiel od básnikov predtým uvedených, ktorých tvorba vychádzala väčšinou z bratislavského centra a inšpiráciou sa rozprostrela aj na prostredie cudzích veľkomiest, títo básnici sú, povedali by sme, celkom domáci. Ich básnická činnosť vyrastá z najhlbšieho jadra slovenskej zeme. Svoj umelecký výboj uplatňujú v prostredí typicky našskom. Odtiaľ vynášajú krásu síce nie tak sebavedomú a pyšnú v svojej dôstojnosti, ako býva krása veľkých prostredí, ale obdivuhodne skromnú, subtilnú, slovenskú.

V tomto smere za príklad môže slúžiť najmä Janko Silan, ktorý je básnikom vo význačnej miere regionálnym. Názvy jeho zbierok to samy prezrádzajú. (Piesne z Javoriny, Piesne zo Ždiaru.) K tomu musíme pripočítať ešte veľa básní, ktorými oslávil Oravu a Liptov práve tak ako aj Spiš.

Básnikovi Silanovi kraj, v ktorom sa práve nachádza, stáva sa duchovnou vlasťou, srastá s ním, oboznamuje sa s každým stromom, chodníčkom, vrškom a túto prírodnú scenériu kraja, umelecky prepo-rodenú, vteľuje do svojich veršov. Je rozprávačom krajových povestí a klebetí o lyrickom charaktere údolí a lúk. Na Zobore si na pr. spieva:

Tak blízko nám je obloha,  
ach, božský oltár veleby  
len jedna noha, polnoha  
a už sme, už sme na nebi.

Alebo v Tatrách sa ponosuje:  
Niet väčšej príšernosti  
ako keď v Tatrách prší,  
to všetky vnútornosti  
sa chvejú v našej duši

a opustenosť prúdi až tam,  
kde ešte tlela  
jediná iskra v hrudi,  
van Ducha Tešiteľa.

Pomer tohoto básnika k svetu je odrazom láskavého vzťahu tvora a Tvorcu.

Silan v jednej básni hovorí: Každý, kto tam je, kde má byť, je svätý. Prežívanie tejto zásady je aj jeho radosťou básnickou.

Do jeho prvej zbierky Kuvici vmiešalo sa síce veľa nepochopiteľného smútku, ale je to smútok silnej kresťanskej duše.

V Kuvikoch Silan o sebe vraví:

Ľudia mi povedali, že som blázon čudný.  
Dnes na to nedbám. Reči jalové.  
Som chlapec biedou vyziabý a trochu smutný,  
no pretvorila ma jarné chvíle májové.

Veľká škola osobného utrpenia je z týchto veršov zrejmá. Veď nachádzame u neho aj takéto jóbóvské priznania:

Tie lupne, krásne biele lupne, ktorými ťa pery moje vrúcne obostlaly  
z piatich rán večer krute krvácaly.  
Sŕa moje oči.  
Ó oči!  
Krvavé sú len moje oči, krvavé,  
sŕa usušené hrozná, ktoré rástly teplom na úbočí.  
Ó oči,  
ó slzy krvavé.

Silana by sme pre jeho obdiv k neživým veciam, ktoré preduševňuje svojim pohľadom, mohli nazvať prostáčíkom božím.

Tematicky trochu odchodnejšie verše tvorí J. Haranta, autor sbierky V najkrajšej domovine, ktorá nedávno vyšla v nakladateľstve Verbum. Silanova 1. sbierka tiež nesie podobný názov: Kým nebudeme doma. Pod pojmom byť doma rozumejú títo autori, obidvaja katolícki kňazi, byť u Boha. Celej ľudskej existencii, zbavenej bezhriešnosti a olúpenej o radosť raja, sa prihovárajú: poshovej len chvíľočku, hneď budeme doma.

Haranta je pri tom typ básnika trochu nedočkavejšieho, nevyspytateľného. Ako sám vyznáva, nemôže sa ubrániť smutným spomienkam. Ako väzeň slzí a vzdychá.

Ján Haranta:

## VZDYCH

Povieva vatriček  
na našej stráni.  
Príd', Kriste, k nám,  
sme bážňou ukonaní.

Všetko je v kvetoch zas.  
Zem ťažká.  
Len v srdciach krváca  
pokoj a láska.

Ako bys' odišiel.  
Ako bys' preč bol.  
Starú zem tatranskú  
necháš rásť pre bôl?

Na tretieho básnika tejto skupiny J. Motulku bolestne zapôsobila najmä skutočnosť práve prežitej vojny, ktorá pohýbala v základoch jeho umelecké fondy. Z týchto vojnových ťažkých zážitkov vypovedal sa v zbierke V mimózach vietor. Venoval ju svojej žene, čo čiastočne dokumentuje Motulkov spôsob zachraňovať sa pred beznádejnosťou a zúfalstvom v láske. Motulko je ešte autor veľmi mladý, jeho kvality sa ešte len krešú. Dá sa však usudzovať, že v skupine katolíckej moderny bude reprezentovať človeka, ktorý sa teplým srdcom privinul k zemi a ku krásnym veciam tohoto sveta.

### SLNEČNÝ DEŇ

Dnes je deň, ako čo teba dal mi,  
len za ruku ho pojať.  
Slnečný a jasný.  
A naše srdcia sú v ňom klasmi.

Dnes je deň, ako čo teba dá mi,  
za sebou v rade palmy  
ako husi stoja.  
Ach, ten jas!

Dnes ráno celý svet je náš,  
tak ako vlastné srdcia asi.  
Na nebi vidím tvoje vlasy,  
len čo sa k slnku nahnem.

Takto ťa,  
takto ťa, milá, celú neobsiahnem.  
Si ako pred oltárom mníška.  
Ku všetkým srdciam blízka,  
však k jednému len ako k svojmu.  
Ach, ten jas!

Dnes ráno celý svet je náš.  
Spolu sme boli na vtácej kázni.  
Ja  
a so mnou tvoj anjel strážny.

Tento prehľad slov. autorov nenárokuje si byť úplným. Nechce byť ani oficiálnou mienkou o našich básnikoch. Oboznámili sme vás stručne aspoň s najznámejšími predstaviteľmi našej poézie, ktorých najmä mladý slovenský človek číta a bude čítať. Mnohí, pravda, chýbajú.

Schválne sme sa vyhli hovoriť o extrémnych smeroch v našej poézii, nespomenuli sme napríklad dosť silnú skupinu našich nadrealistov (Reisela, Žáryho, Bunčáka), ktorá sa svojho času chovala veľmi sebavedome. Citovaných básnikov nezaradňovali sme do nijakých smerov a neštudovali sme vplyvy a závislosti, ako to robia kritici.

Vyhýbali sme sa každej výstrednosti a boli sme azda aj trochu prikonzervatívni.

Básnikov sme nepredstavili podľa umeleckých smerov. Sme takej mienky, že keď vyjde smer akosi z módy a zabudne sa naň, ostane z básne to, čo si budú mocť s umeleckým pôžitkom prečítať aj naši potomci, beztoho, aby vedeli, aký je to -izmus.

Voľba ukážok nebola hádam vždy najpodarenejšia. Básnická osobnosť i jej prejavy sú mnohotvárne, je skoro aj nesprávne vyzdvihovať nejakú báseň ako charakteristickú a ostatné zanedbať. Prípadné nejasnosti sa možno ozrejmyli v texte prednášky.

Dobre by bolo bývalo spomenúť aj našich najmladších, ktorí sa regrutujú z radov študujúcej mládeže. (Vojtech Mihálik, Teofil Gazdik atď.) Sme však presvedčení, že Slovensko nie je už dnes pre nikoho neznámou zemou a že má hodnoty, ktoré je si hodno všimnúť.

Prajeme si, aby poézia aspoň v skromnej miere prispela k vzájomnému poznaniu a nadviazaniu bratských vzťahov najmä medzi českými a slovenskými katolíkmi.

EMILIE VEJVODOVÁ

## Výchovná moc umeleckého díla v literatuře

Kniha jako výtvar umění patří mezi divy všedního dne. Kdo z nás si uvědomuje krásu a význam děje, jež nazýváme čtení? Vždyť každý člověk, který čte knihu, je vlastně jakýmsi virtuosem, neboť přijímá do své duše celé světy myšlenek, kouzelných snů a citů, jež vzklíčily v duši autorově. Kniha má určité sféry své moci, kde předčí všechna ostatní umění. Čtenářům je vstupenkou do světa krás nepoznaných a netušených. Ale schopnost vnímat a zažít ji jako dílo umělecké je řídká. Odtud vyvěrá volání po řešení palčivé otázky umělecké výchovy. Záliba ve čtení prýští z touhy po zaměstnání ducha a obrazivosti, z touhy poznat hrůzu i krásu, radost a smutek osudů, svět skutečný i vysněný svět krásy a dobra, podle výroku J. Čepa i z žízně po věčnosti. Je mnoho

hladu po četbě mezi dospělými i mládeží, jak patrně z odbytu knih, činnosti knihoven, četby i ve vlacích a z projevů čtenářů.

Jejich poměr k četbě nebývá vždy ideální, jak o tom svědčí výběr knih. Jedni čtou pro ukrácení dlouhé chvíle, pro zábavu a osvěžení, jiní hledají v četbě opojení, jež by je přeneslo ze střízlivé skutečnosti do světa naprosto rozdílného, odpovídajícího jejich snům a skrytým touhám; je jim prostředkem k útěku ze života jako alkohol nebo dráždivcem jako opium, pro případě uspávacím prostředkem. Umělecký požitek bývá na posledním místě a širokým vrstvám téměř neznámý.

Co jest umění? Je to skutečnost, vytvořená tvůrčí činností lidského ducha podle zákonů krásy, uložených do stvoření i do duše lidské. Má těsné vztahy k iracionálnímu v lidské bytosti a zejména k přírodě. V nynější době hledá se v něm namnoze náhrada za ztracenou náboženskou víru. Východiskem umělecké činnosti je individualita lidská, umělec, který vkládá do díla svůj životní fond, sama sebe, celou svou přirozenost, rozumové poznání, stav své zkušenosti, city i snahy mocnou tvůrčí vůlí. Podmínkou pravého umění je silná osobnost lidská. Podávati se dojmům silného uměleckého díla znamená, že se díváme na život nejen pod zorným úhlem, ale přímo skly jiné, silnější osobnosti, jež jej nám dává vnímat barvitěji, v ostřejším osvětlení a pronikavějším, byť fiktivním prožitku. Poněvadž silné individuality se liší od sebe, i umělecká díla se vyznačují svérázností.

Dokonalý umělec tvoří harmonicky výrazem i životností díla. Slabším vadí nedostatek výrazu, rutinérům nedostatek životnosti. Umělec spodobuje své skutečné zážitky i sen. Působí na nás nejen látkou, ale i dokonalostí a krásou formy. Je odpovědný za svou tvorbu Tvůrci i lidem. Z krás umění pouze literatura působí myšlenkami na mysl, duchem na ducha, kdežto ostatní umělecká díla zůstávají spíše v oblasti smyslové. Krása literárního díla záleží v tajuplných vztazích mezi slovem a myšlenkou, mezi rytmem mluvy a vlněním citu i nálad. (F. V. Krejčí.) Hloubka a krása myšlenková - toť jeden pól literární práce, krása formy toť druhý. Ve formě se uplatňují hudební hodnoty slov a vět, souvisící však i s plastikou užitím trop a figur. Praví básníci slynou též hudebním nadáním (E. Krásnohorská) nebo malířským (Březina). Kniha tvoří z vnitřního bohatství naší duše, totiž myšlenek, citů a představ, nerozechvívá sice, ani neopouje bezprostředně jako na př. hudba, zato však proniká trvaleji do nás, přechází v naše myšlení a citění, má vliv na obrazivost i vnímání. Výchovná moc umění záleží v tom, že vzněcuje, prohlubuje, očišťuje a obohacuje naše city, dává procitovat život mocněji a čistěji. Umění literární působí méně na smysly, jen na ducha prostřednictvím naší aktivity, je v něm příměs rozumového živlu, logické vztahy, myšlenkové jádro.

Umění hodnotíme podle toho, jak na nás působí. Od literárního díla

žádáme, aby nám věčné, známé pravdy života podávalo v novém pro-  
cítění, jež zprostředkuje individualita umělce. Má-li duch lidský  
umělecky vytvářet kus života, nemůže to učinit rozumem, který je  
analytický, bořivý, ale citem, v němž je síla synthetická a tvůrčí. Z té  
se rodí umělecké dílo. Jeho kriteriem je mocný dojem. Ovšem i kritika,  
vliv autorit a osobností působí sugescí na uznání díla za umělecké.

Četbu považujeme podle slov Ruskinových za potravu duše, podle  
stejných zákonů jako při tělesné výživě, totiž jako nesmíme jísti jen  
pro požitek, tak není četba jen pro pouhou zábavu. Sledujeme-li však  
četbu širokých vrstev lidových přímo nebo ve světle svědectví knihov-  
níků, překvapuje nás, že té duševní stravy pro pochoutku bývá přemí-  
ra, neboť většinou dávají přednost literatuře bezcenné před hodnotnou.  
Dosud nebyla náležitě prozkoumána psychologie čtenáře, ač léta již se  
provádějí ankety o četbě, zejména mezi mládeží. Průkopníkem toho  
bádání je Rus Mikuláš *Rubakin*, jenž první pojednal o vlivu knihy se  
stanoviska psychologie ve svém „Úvodu do bibliologické psychologie“.  
Podle něho kniha jest nástroj k vyvolávání představ mechanismem  
čtení. Znalost čtení není však jediným klíčem k jejím pokladům. Při  
čtení nejde o pouhé vnímání písmen doprovázené vybavováním před-  
stav jimi označených. Dospělí čteme vskutku globálně, totiž vnímáme  
slovo nebo kratší větu jako celek s podmínkou, že ono slovo je známé  
nebo spojení více slov obvyklé. Vnímáme slova v hlavních obrysech a  
písmena přehlízíme jako jednotlivé podrobnosti. Přesvědčí nás o tom  
známý úkaz, jak snadno přehlédneme tiskovou chybu. Při neznalosti  
slov nebo jich spojení neobvyklým způsobem ve věty je čtení (uvědo-  
mování) pomalejší a namáhavější. Takovou závadou nebývají jen cizí  
slova, přejatá z cizích řečí, ale i slova z mateřského jazyka, neznámá  
prostému čtenáři, který má mnohem menší zásobu slovní než vzděla-  
nec. Jiné překážky, jež brání čtenáři poznati text knihy úplně a doko-  
nale, jsou: neovládnutí delších vět a přeskakování slov a vět, způsobené  
střídáním pozornosti a únavou. Podle Rubakina čteme jako by „skrze  
mříže“, určité věci zůstanou zakryty. Tato „mříž“ není u všech stejná,  
tudíž čtenáři vnímají text do jisté míry odlišný.

Ještě větší rozdíl než při vnímání textu jeví se ve smyslu čili v před-  
stavách, jež kniha ve čtenáři vyvolává. O rozdílnosti těchto představ  
rozhoduje obsah naší mysli, obrazivost a druhy paměti. Podle hlavních  
typů paměti: zrakové, sluchové a pohybové lze čtenáře roztrdit do růz-  
ných skupin. Na př. zrakový typ si všimne při četbě více těch slov, jež  
vybavují představy zrakové, jeho fantasmie rovněž zraková přispěje  
k rozšíření textu vybavením jiných představ s ním příbuzných. Typ  
sluchový vnímá především zase představy sluchové, motoricky pohy-  
bové. Obsah naší mysli podléhá rovněž změnám během doby, vlivem  
zkušeností. Jinak působí kniha po odstupu let nebo po mocném zážit-

ku. Dokladem toho je světová válka, jejíž zkušenosti úplně změnily lidskou mysl, jak případně ukazuje na př. Ant. Kolek v „Hermadě“.

Obsah knihy není tudíž něčím obecně daným, stejným pro všechny čtenáře, nýbrž tvoří se vlastně vždy znovu jako představy, jež byly vyvolány ve vědomí čtenářů. Tyto představy se liší podle obsahu mysli čtenářů, totiž podle rozdílného jejich vnímání, pozornosti, paměti a fantasmie. Duševní založení pak je závislé na prostředí a dědičnosti. Výsledky bádání vyjádřil Rubakin čtyřmi větami:

1. Kniha a všechny její prvky, t. j. i každé jednotlivé slovo jsou nástrojem vyvolávání vnitřních zkušeností, odpovídajících všem zvláštnostem mysli, v níž se tyto zkušenosti tvoří, nikoli nástrojem k přednášení těchto zkušeností. (Zákon Humboldtův a Potěbnův.)

2. Každé dílo literární způsobuje největší účinek na čtenáře, jehož duševní soustava jeví nejvíce podobnosti s myslí spisovatelovou. (Zákon Hennequinův.)

3. Obdoba, jež jest mezi osobnostmi čtenářů, závisí od obdoby prostředí společenského, plemene a doby dějinné. (Zákon Taineův.)

4. Čím větší byl duševní styk mezi předky dvou daných jednotlivců, tím více vytvořil u nich společných myšlenek, pochodů jednání a citů, tím bude snáze pro ty dva jednotlivce sdělit si při setkání navzájem duševní stav. (Zákon Tardův.)

Podle toho kniha nepodává čtenáři nové poznatky, rovnocenné s těmi, jež vnímáme smysly, ale četba působí na nové sestavení představ mysli, objeví nové vztahy, vytvoří nová hlediska, čímž může vyvolat hotovou revoluci v jeho mysli. Účinek knihy na čtenáře záleží v psychickém vlivu, jež psycholog označuje jmény: sugesce, napodobení, duševní nákaza. Rozdíl záleží na poměru osob, z nichž jedna na druhou působí, totiž účinkující (aktivní) a osobu podléhající (pasivní). Působí-li aktivní osoba vědomě a úmyslně, kdežto osoba podléhající přijímá vliv nevědomě, pak je to *sugesce*. Nemá-li aktivní osoba úmysl nějak svůj vliv uplatnit, a přijímá-li pasivní osoba ten vliv vědomě, je to *napodobení* (imitace). Není-li si však aktivní osoba vědoma vlivu, jímž působí, ani pasivní vlivu, jemuž podléhá, nazývá se takový poměr *duševní nákaza*. Se sugescí počítají autoři děl tendenčních (výchovných, náboženských, politických a pod.) Napodobení, imitaci hrdin vyvolává kniha, jež čtenáře mocně zaujala. Bezděčná nápodoba čili duševní nákaza je provádění výkonu bez předchozí úvahy. Tajemství osobního vlivu lze psychologicky vysvětlit právě duševní nákazou gest, emocí, citů, všech druhů, ale i myšlenek. Známo, jak podléhá shromáždění vlivu řečníka, zejména je-li pro něho připravena půda. Nejdobrodružnější myšlenky, nejnesmyslnější domněnky, obvinění bývají přijímána naprosto bez kritiky.

Myšlenková nákaza se šíří ještě podivuhodněji tiskem mezi lidmi,

kteří se nevidí, neslyší, ba ani navzájem neznají. Od doby rozšíření knihtisku a žurnalistiky nabyly knihy a tisk vůbec velkého vlivu na přesvědčení, myšlenky a duševní pohnutí. O vlivu knih praví Vallés: „Žádné pohnutí není původní, bolest, láska, msta, vzdechy, smích, vášně, zločiny – vše je napodobeno! Třeba jen vyhledat knihu, kapitolu, stránku, slovo. Kolik je knih, jichž jediná stránka kdysi zahubila nebo zachránila existenci!“

Vzpomeňme si jen na Robinsona! Kdo mezi 10 a 14 roky nebyl jím okouzlen, nezatožil prožít podobné příhody? O mocném vlivu dobrodružných románů Waltera Scotta na současníky se vypravují zajímavé anekdoty. Celé rodiny to pohnulo k cestám po Skotsku, za tehdejšího nepohodlného cestování poštovními dostavníky. Stykem se skutečností vystrážlivěli z opojení a vraceli se rozmrzení nad vysokými účty v hostincích, námahou nekonečných dlouhých cest a nad drsností skotských horalů. Spisy lorda Byrona vyvolaly epochu rozervanosti, v Německu Sturm- und Drangperiode, známou z dějin literatury.

Alfred de Musset jako spisovatel neblaze působil na vzrůst alkoholismu mládeže, zavedl módu alkoholismu, jež platila za příznak básnického talentu. Známo, jakým neblahým vlivem působil Goetheův román „Utrpení mladého Werthera“ na sebevražednost mládeže.

Této duševní nákaze podléhají ovšem nejvíce lidé slabí, zejména mládež, avšak úplně se z ní nedovede nikdo vymanit. Nepozastavujeme se tak nad zlem, které máme stále na očích, zdá se nám něčím přirozeným, normálním. Nepochybujeme o věcech, které se všeobecně považují za pravdivé, zřejmá pravda bývá velice často pouhý předsudek, všeobecně přijatý. Lidé jsou proto za sebe navzájem odpovědní. Ani nemáme plnou zásluhu za dobro, které konáme; valná část její připadá osobám, které svým životem, svým úsilím, naukou vnukaly naše úmysly a naši vůli upevnily. Naše myšlenky a náhledy nejsou zcela samostatné, nýbrž jsou vyvolány a tříbeny i měněny vlivem lidí přímo i knihami. Doklady najde každý ve svém životě soukromém i veřejném.

Každý člověk ovšem nepodléhá duševní nákaze za všech okolností, ani nepodléhá jí stejně. Zdravé osoby mají dostatečnou sílu zábrany proti duševní nákaze. Móda v nejširším slova smyslu, tedy i náhledy, myšlenky, literární projevy je všemohoucí právě na základě pudu po napodobení. Určité osoby udávají tón. Jedni je napodobí vědomě, líbí se jim, druzí podléhají vlivu sugescí, největší část ji napodobí, aniž dovedou naznačit platný důvod. Děti zejména velice snadno podléhají sugesci i duševní nákaze. Proto přičítáme velký vliv nejen živému slovu, ale i četbě. Podle R. Kiplinga jest člověk nejprístupnější vlivu knihy v dobách celkového duševního neklidu, nálad a období černého zoufalství a sklíčenosti, kterým z pohodlí říkáme „nemocná játra“ a „světobol“. Tehdy je čas uchýlit se ke knihám, které nejsou uznávány

za mistrovská díla, ani jimi nechtějí být, ale jejichž tón a nálada člověka na čas uklidní. Jste-li v takové náladě, radí autor, abyste se jí zhostili ihned, a jakmile pomine, abyste nesnili dále nad knihami, protože se hodí k oné náladě, nebo proto, že podporují vaši ješitnost.

Máme mnoho zajímavých dokladů o vlivu knih na mládež, jak četba jí ukázala sugestivní vzor a vedla k jeho napodobení. Hrst roztomilých příkladů uvádí knihovník Jaroslav Frey ve „Věstníku ústřední knihovny hl. města Prahy“ ze života našich literátů. Vojtěch Martínek chtěl být podle četby životů svatých misionářem. Josef Holeček toužil stát se mučedníkem vlivem legendy. U Václava Tille vzbudila četba o chlapci, který zbloudil ve sloupských jeskyních, touhu najít takovou jeskyni a též v ní zabloudit. Jaroslavu Kříčkovi se zalíbila postava cidiče obuvi v jedné knize. Toto zaměstnání se mu jevilo jako ideál. Když se mu jednou zle dařilo, chtěl se také stát takovým cidičem. Bylo třeba velkého úsilí jeho známých, aby mu vymluvili tento plán. Z mnoha jiných dokladů uvádím pouze svědectví Benjamína Franklina, T. A. Edisona, Carnegie, spisovatele u nás známého a oblíbeného J. Svenssona, našeho cestovatele Dr Musila, jimiž kniha vytkla životní dráhu a přispěla k pozdějším úspěchům v žití.

Význam vhodné četby pro duchovní život je s dostatek znám. Sv. Terezie Ježíšova ve svém životopise vypráví, jak neblaze působily na ni v dívčích letech rytířské romány, tak rozšířené a oblíbené v její době. Náš obraz o světě ze značné části se zakládá na literatuře. J. A. Komenský nadšeně se vyjádřil o významu knih vůbec; tedy i naukových takto: „Ó podivuhodná knih moci, velebnosti a skoro božskosti! Kdyby knih nebylo, byli bychom suroví a neučení, nemajíce ni žádných pamětí věcí minulých a ni žádných vědomostí věcí božských a lidských.“ Všeobecně je uznáván vliv literatury na *vnitřní život*, vztahy svědomí a mravnost, neboť řeší i nejhlubší otázky životní. Spisovatel Ilja Ehrenburg prohlásil jménem sovětských kolegů: „My v SSSR nepíšeme knihy, my knihami měníme život.“ Takové knihy, rozmnožující rozumový a citový fond, požadoval továrník J. A. Bafa při zájezdu spisovatelů do Zlína r. 1936, aby jimi přispěli k vývoji našeho člověka a vyvedení ze zmatku doby. Vyjádřil se o tom: „Dnešní lidé potřebují, abyste je naplnili ideami, za něž by chtěli, mohli, dovedli pracovat, bojovat, žít nebo umřít. Raději však žít. Ukažte jim cesty!“ Případnou odpověď za spisovatele dal E. Konrád, v níž naznačil, že nelze opatřit literární umělecké dílo na objednávku: „Umění musí růst pomalu, nevypočitatelně po svém neznámém zákoně, jenž bude odhalen až v něm samém. Dvou věcí je k tomu třeba, jež lze nesnadno předvídat: šťastně založeného nadání a příznivých podmínek. Podmínky se dají stvořit. Básník se musí narodit.“

Nesprávný poměr k literatuře zavinuje lenost a pohodlnost lidská

povrchnost a roztržitost, s níž procházejí životem, u mládeže pak nedostatek vedení a příklad dospělých, když dávají přednost bezcenné, libivé četbě, sladké lži, po případě i lahodnému jedu před pravou poezií a krásou. Psychologický výklad naznačil, že četba, totiž její výběr, je věcí nejen založení člověka, ale též jeho výchovy a vkusu. „Člověka lze obyčejně poznati podle knih, které čítá, jako podle společnosti, se kterou bývá,“ dí Goethe. Nemírná četba bez výběru je velkým nebezpečím, v níž vidí pedagogové projev lenosti, mládež se učí nemyslet, pohrávat se sny a utápět se v bujně fantasii. (Fr. Štampach.) Nedostatek zkušenosti, zralého úsudku, probouzející se smyslnost a neznalost strastí i bojů životních, uvádí mládež zejména v době dospívání do mnohých nebezpečí. Psycholog Dr F. Čáda o tom dí, že „období dospívání mládeže je dobou kritickou, kdy fantasie nezkrotně hýří, zavádí individuum k nemožnostem, k dobrodružstvím, odvážným kouskům, při nichž síl svých neodměřuje, ani se neptá po mravním nebo logickém zdůvodnění svých výmyslů.“

Z anket o dětské četbě vyplývá, že škola dodává knihovnou poměrně nejméně této duševní stravy. Podle zprávy uveřejněné r. 1941 přečtly žákyně II. dívčí měšť. školy v Karlíně počtem 80, během roku 1000 knih z knihovny, z toho 600 zábavných, 328 veršů, 72 poučných. Na žákyni připadlo tudíž průměrně 12.5. Podle ankety Ant. Krejčíře z Vych. Listů r. 1926 pouze 27.6% připadá na četbu ze škol. knihovny. Ostatní dodávají veř. knihovny nebo si opatří mládež sama. Podle doznání dětí není to četba, kterou by jim dal svědomitý a rozumný vychovatel. Nebezpečí nevhodné nebo vysloveně špatné četby na mládež je ovšem daleko větší než na dospělého, jak vyplývá z psychologických a pedagogických zkoumání.

Učitelstvo bylo častěji vyzýváno úřady školními i veřejností, aby spolu s rodiči v oboru své působnosti užilo všech prostředků, jimiž by mohlo zabránit zhoubnému vlivu nevhodné literatury, jež kazí vkus a zavádí na scestí v ohledu mravním. Škola sama však nestačí k uvedeným úkolům, snaží-li se buzením vnímavosti pro krásu obsahu a formy a vypěstováním určitého stupně soudnosti v oblasti četby, nepřispěje-li jí na pomoc porozumění a bdělost rodičů. Nezapomínejme na přitažlivost zla a všeho zakázaného na mladé, nevyzrálé bytosti. Literární posudky někdy dělají mimoděk reklamu braku. Je dále třeba seznámit se důkladněji s psychologií mladých čtenářů, studovat bedlivě a zevrubně jejich záliby. Především však nutno zjistit, čeho potřebují. Dosavadní studie, pokud se dějí, trpí neodborností, diletantstvím. Musíme vědět, kterých zjišťovacích metod v kterém případě se má užít.

Je nezbytno vyzvat ke spolupráci autory i vydavatele, aby dobrou a zajímavou četbou získávali mladé čtenáře, rovněž i dostupnou její cenou. Nelze slevit z požadavku kritiky, aby kulturní společnost viděla,

hledala a zobrazovala krásu dobrodružnosti, odvahy, oběti a ctnosti vůbec jinak než primitivními odpadky literárního námezdnictví.

#### LITERATURA:

Dr. Šimerka: *O duševní nákaze*. (Lid. rozpravy lékařské, č. 154, J. Otto, Praha 1920.)

Koutník: *Čtenář a kniha*.

Mik. Rubakin: *Úvod do bibliologické psychologie*.

J. V. Krejčí: *Umělecké dílo v literatuře a jeho výchovná moc*. Dědictví Komenského 1903.

*Časopis pro občan. nauku a výchovu XII. Rodiče a škola IV.*

*Úhor r. 1935-1941. Vych. Listy r. 1926.*

*Věstník pedagogický XIV.*

DR K. ZÁVADSKÝ, ŘEDITEL GYMNASIA

## Vývoj charakteru pod vlivem nadpřirozena

„A viděl jsem anděla, an vstupuje od východu slunce, máje pečeť Boha živého, poznamenat služebníků Boha našeho na čelech jejich.“

Zjev. sv. Jana 7, 2.

Podle zjevení sv. Jana *znamenal anděl Boha živého* jeho pečetí na čelech spravedlivých všechny vyvolené služebníky Boží. Tak počítá Jan nepřehledné zástupy znamenanych ze všech pokolení v kapitole sedmé... Ale v kapitole třinácté vidí Jan *šelmu světa*, která působila, aby všichni, malí i velcí, bohatí i chudí, svobodníci i otroci učinili si znamení na pravé ruce své nebo na čele svém, buď jméno šelmy, nebo číslo jména jejího.“ Zjev. sv. Jana 13, 16.

Tato dvojí znamení, jméno Boha živého nebo jméno satanovo, rozliší na konci dějin lidských veškeré lidstvo na dva tábory. Budou to tábory požehnaných Otce nebeského a zlořečených spravedlivým soudcem.. Andělé Boží pečetí vyvolené podle jejich osobních zásluh, náhončí satanovi znamenají své služebníky, kteří se jim dobrovolně zaprodávají. Není libovolného předurčení vyvolených a zavržených, ale každý jednatel, každý národ se rozhoduje pro Boha nebo proti Bohu, pro službu světlou nebo temnou.

Podle tohoto zásadního rozhodnutí jedná pak člověk jednatel nebo v kolektivitu zásadně a důsledně, čímž se charakter, povaha ustaluje, utvrzuje a ryje i do žulového balvanu. Řecké slovo *charasso* znamená ryji, odtud vyrytá povaha má jméno charakter.

Zpravidla se užívá výrazu charakter o povaze šlechetného člověka, a jenom neprávem také o zlosynu. To jenom v tom smyslu, že i zlý člověk

se vychovává ve své zlobě. Či se nevychoval satan sám ve svém odboji proti Bohu? V tomto širším slova smyslu jakožto znamení povahového, které rozlišuje dobré i zlé, lze užití charakteru o spravedlivých a zlořečených.

I. *Vývoj charakteru.* Jako košatá jabloň není hotova v jádru semena, tak ani povaha člověka není v dítku novorozeném zjevna. Duše dítky je papír nepopsaný, ale schopný k utváření. Genotyp rodový, t. j. vrozené a zděděné vlohy (geny), se každým cvikem a návykem stává svérázným fenotypem, t. j. individualisovaným projevem. Smyslové vjemy se zbystřují, vyjasňují, zesilují, pozornost vnímání se ustaluje, hbitost svalová rukou i nohou se nacvičuje, zájem duševní a duchovní se probouzí a zpevňuje, záliba a odpor pudového rázu se tříbí uvědomováním a návodem rodičů a ostatních vychovatelů, hlas svědomí se v náboženském ovzduší uznává za rozhodující pravidlo všeho dobrovolného jednání. A to všechno je jedinečné *dílo svrchované vychovatelky-matky* v mateřské škole prvních šesti let. Výsledek této všelidské mateřské výchovy šestileté má být *zárodek ušlechtilého člověka*, a to křesťana mezi křesťany, pohana mezi pohany. Matky nevychovávají umělce, učence, zručné krejčí nebo zámečníky, ale vychovávají lidstvu - nebo alespoň měly by vychovávat - ušlechtilého chlapce a děvče v předškolním věku. Že využívají všech zděděných vloh, každého dědictví dobrého i neblahého, netřeba ani připomínat. Vědí dobře, že třeba diblíky i metlou vyhánět z pekla.

Křesťanské matky dobře uvážily slovo nejlepšího učitele a vychovatele, který řekl: „Nenarodí-li se člověk znovu z vody a Ducha svatého, nevejde do království Božího. Co se narodilo z těla, tělo jest, a co se narodilo z Ducha, duch jest.“ Jan 3, 5.

Bůh a matka vytvářejí jako všemumělci za spolupráce jednotlivé duše krásná díla ušlechtilých lidí. Oba vychovatelé vyznačují se nesmírnou úctou a láskou k dítkám svým, a proto si přejí, aby se tato úcta a láska ve všech lidech projevila ke všem lidem, ke všem tvorům.

Katolický spisovatel Klug rýsuje ve svých „Ideálech“ str. 343 mravní ideál člověka velmi názorně:

„Kdo se neumí zastavit u travičky a říci: „Nevyřešená hádanka,“ ten nepronikl hluboko do věcí, i kdyby byl sebeučenější. Kdo nemá úcty ke všem tvorům, k člověku, k zvířatům nebo rostlině, ten neuzrál v dokonalého člověka. Kdo v této divuplné úctě neumí políbit ruku matky, neumí pohladit vlasy milované ženy, kdo neumí v plnosti úcty se zadívat do očí svého dítěte, které se pomalu otvírají divům světa, ten nedospěl k vrcholu jemnosti mravního ideálu.“

Nejvyšší ideál, k němuž Bůh volá všechny lidi, jest Bohočlověk. „Neboť ty, které předzvěděl, také předurčil k tomu, aby lidi byli připodobněni obrazu Syna jeho.“ K Řím. 8, 28.

## II. *Přirozenost lidská v řádě nadpřirozeném.*

Odvěký úradek Boží o stvoření člověka zní: „Učiňme člověka podle obrazu a k podobenství svému.“ Veškerá hmota, atom i molekule oživené bílkoviny, každý krystal, každá travička i květina, veškerá rozmanitost živočišná, člověk po stránce tělové zobrazuje moudrost, moc, krásu a dobrotu neviditelného Tvůrce a Otce veškerého tvorstva. „Nebesa vypravují slávu Boží.“

*Podobenství Boží v člověku třeba hledat v jeho duši.*

Bůh duch dává člověku ducha nesmrtelného, který má začátek, ale nemá konce, takže jest věčný v budoucnosti.

Duše lidská jest obdařena nenasytnou poznávací schopností, která vede k moudrosti téměř neomezené.

Duše lidská má moc ovládnouti hmotu i ducha v oborech vědění, umění a techniky.

Duše lidská hodnotí veškeré tvorstvo užitečné a škodlivé, rozsuzuje podle hlasu svědomí dobré i zlé, dovolené i zakázané skutky, má tudíž účast v Boží svatosti.

Duše lidská odměňuje a trestá po zásluze skutky své i skutky bližního, má cit pro spravedlnost.

Srdce soucitné, milosrdné, pomáhající a obětavé plní zákon Boží: „Milovati budeš bližního svého jako sebe samého.“

Člověk svobodnou vůlí obdařený má účast v samostatném tvoření, aby začaté dílo Boží svým vlastním přičiněním dokončil a tak si zasloužil šťastnou budoucnost věčně trvajících.

Bůh všestranně nekonečný jest bytost nekonečná sama v sobě (ens infinitum a se), člověk Bohu podobný jest bytost jednosměrně a částečně nekonečná co do schopností (ens infinitum potentiā), nesmrtelná, nenasytná atd.

Bůh se jmenuje Jahwe, t. j. „Já jsem, který jsem,“ člověk by se mohl jmenovat: „Já budu, kterým budu.“

Tento návrh na jméno člověka odůvodňuji poukazem na jeho nešťastnou charakterovou měnlivost. Jestliť člověk věčným kyvadlem mezi andělem a děblem. Pokud putuje, není člověk si bezpečně jist, vytrvá-li v dobrém až do konce. Vzpomeňme na Petra a na Jidáše.

Ale tyto výsady člověka podobného Bohu jsou ještě v řádu přirozeném uváženy. Povýšení člověka do řádu nadpřirozeného dává jim zvláštního lesku a jas. Ozáří-li přímý paprsek sluneční vybroušený démant, dodává mu ohně a barvitosti. A tak podobně omilostnění veškerého lidstva prozařuje přirozenost lidskou. Adoptování člověka na dítko Boží, omilostněné, jest přece něco více než poměr pouhého tvora k Tvůrci, služebníka k Pánu. Poněvadž přirovnání pasáčka a prince královského jest již hodně otřepané, aby povýšení člověka na královské dítě a dědice v království nebeském na nás zapůsobilo, připomínáme

jedinečné přirovnání, jehož užil sám Bohočlověk, aby nám nadpřirozený řád znázornil... přirovnání vinného kmene a ratolesti.

„Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten přináší mnoho ovoce.“ Jan 15, 1.

V tomto přirovnání jest sice sadařská práce zušlechťování, očkování a roubování planěk zachována, ale způsob jest obrácený. Sadař užívá očka nebo roubu z ušlechtilého stromu a naočkuje, naroubuje jimi plaňky. Božský vinař Otec nebeský však poslal na svět Jednorozeného Syna, druhou Božskou osobu, aby se po spojení s lidskou přirozeností stal nejušlechtlejším vinným kmenem, na nějž všechny plaňky, všichni lidé se mají naroubovat, naočkovat.

V ražení Augustinově rozumíme tomuto přirovnání nejlépe: „Bůh se stal se člověkem, aby se člověk obožnil.“

V hypostatickém spojení přirozenosti lidské s druhou Božskou osobou jest dán důkaz, že Bůh všemohoucí a dobrý umožní povýšení člověka k účasti a k podílu na Božské přirozenosti své, abychom byli plnoprávními členy království Božího i dědici slávy jeho Jednorozeného Syna. Toť vrchol povolání do nadpřirozeného řádu, do řádu milostí, daných adoptovaným dítkám.

Jenom v tomto světle lze chápat svrchovaný div Božské lásky k adoptovaným dítkám, jimž se nabízí Bohočlověk v pokrm a nápoj v eucharistii.

„Kdo jí mé tělo a pije mou krev, přebývá ve mně a já v něm, a já ho vzkřísím v den poslední,“ (Jan 6, 55), aby celý člověk, tělo jeho i duše, věčně se spojil s Bohem a patřil na něho tváří v tvář.

### III. *Nadpřirozeno žité.*

Mojžiš přidává na konec své zprávy o jednotlivých dnech stvoření doušku: „A viděl Bůh, že jest to dobré.“ Pouze po stvoření člověka nestojí v Písmě tato pochvala. Patrně dílo Boží, člověk není ještě dokonáno. Neboť člověk jest k tomu povolán, aby svým svobodným rozhodováním obraz Boží a podobenství Boží v sobě i v jiných udržel, zachoval a dokončil.

Vybavil zajisté Pán Bůh své dítky všemi prostředky, aby dosáhly cíle, skutečného spojení a oslavy Boží.

Pohanům, jichž dosud je větší polovina lidstva, dává i dnes hlas svědomí, který velitelsky vymáhá službu Boží a lásku k bližnímu, aby i oni mohli býti spaseni. Neboť nížádný člověk není vyňat z řádu nadpřirozeného, není zproštěn služby Boží a služby bliženské. Misionářské zprávy z Číny tvrdí, že tamější pohané zachovávají přirozené zákony po hlavní lépe než evropští křesťané.

Křesťanům, kteří jsou znovuzrozeni z vody a Ducha svatého, otevřel Bůh Otec pokladnici milostí, nad kterou andělé žasnou a nám záviděti mohou, že sami nejsou jich účastni. Trojí božskou pečeť napřirozenou

může duše lidská přijmouti: pečeť dítky Božího ve křtu, vojína Božího ve svátosti biřmování, pečeť kněze podle řádu Melchisedechova. Církev Kristova křísí denně mrtvé ve svátostném rozhřešení, živí duše andělským pokrmem. Sedmero pramenů sv. svátostí se doplňuje sedmero dary Ducha Svatého. To vše, aby se duše co nejvíce připodobila Synu Božímu.

Úmysly Boží jsou zjevné. Bůh chce, aby všichni spasení došli, ale u každého předpokládá dobrou vůli k nutné spolupráci. Tato dobrá vůle se projevuje v ochotě uposlechnouti hlasu Božího. Tu nečiní Bůh rozdílu mezi pohanem a křesťanem. Oba musí *pokornou modlitbou* požádat svého Boha o jeho blahovůli, o jeho požehnání, o jeho milost a dary. Nabízené ruky Boží musí se pak chopit každý člověk sám a sám osobně. „Přičiň se, člověče, a Bůh ti požehná.“

„Království Boží trpí násilí a ti, kteří násilí činí, uchvacují je.“ Mat. 11, 12. Bez násilí, bez boje s děděnými sklony k nízkosti se charakter žádný nevyvinul. Věčně pravdivé, pro denní život nejvýznamnější slovo Páně zní:

„Kdo chce za mnou, vezmi denně svůj kříž (porušenou povahu), zapři sebe sám a následuj mne.“ Mat. 16, 24.

Když v životě každý z nás svědomitě obhospodaří všechny dané hřivny, přirozené i nadpřirozené, uslyšíme pochvalu Páně:

„Dobře, služebníče dobrý a věrný, že jsi nad málem byl věrný, nad mnoha věcmi ustanovím tebe, vejdi do radosti Pána svého. Mat. 25, 23.

PROF. F. H.

## Mravní výchova ve škole

Staré a věčné thema, jak nejlépe vzdělat rozum a vychovat vůli, vůli k dobru a mravnosti, k poctivosti, lásce k Bohu i bližnímu a tím k pravé dokonalosti, k ideálu křesťanského vzdělání.

A jak dojít k tomuto ideálu? Učí nás tomu již geniální náš *Amos Komenský*, když ve své *Didaktice* 68 za vrchol práce vychovávací stanoví, „že má každý živý člověk naučiti a vycvičiti se zde, aby byl rozumným tvorem, pánem tvorů, obrazem Božím“ – a pokračuje, že „právě člověkem zde na světě býti jest osvěceným, ctnostným, pobožným býti, to jest, znáti jasně sebe i všecko, řídití rozšafně sebe i všecko, obracet se i všecko k studnici té, z níž plyne všecko – k Bohu.

A tento starý ideál má býti i ideálem našim.

A přece *musíme* člověka vychovati, neboť nedokážeme-li to, poroste nekřesťanské sobectví čím dále tím silněji a kdyby – nedej Bože – vymizela bez oživení ta tradiční křesťanská výchova našich dobrých

maminek, přišel by neodvratný úpadek naší celé civilisace, spočívající dosud plně a pevně na základech křesťanské morálky a křesťanské pravé lásky k Bohu a k bližnímu. Neboť - jak praví papež Pius XI. v encyklice O křesťanské výchově mládeže - vlastním a bezprostředním cílem křesťanské výchovy jest, aby za pomoci Boží vytvořila pravého a dokonalého křesťana. A to je v první řadě úkol náš, *věřících učitelů*.

Zatímni učebné osnovy mluvily „o výchově žákovy osobnosti, o harmonickém pěstění jeho rozumové, citové a volní schopnosti, o jednotném základu výchovy v duchu národním a křesťanském, o výchově charakterního člověka, který by byl platným členem svého národa“. A zdůrazňovaly, že „tohoto cíle se dosáhne výchovou vůle, zušlechťováním citů“ - a až potom „vzděláváním rozumu a péčí o zdraví a o správný tělesný vývoj“. Dále požadovaly: „City pro dobro a pravdu nechť se neprojevují pouhým horováním, nýbrž při každé vhodné příležitosti také skutky, neboť žák si musí zvykat řídit svou vůli mravními zásadami obecně platnými.“

*Normální učebné osnovy* pro obecné a měšťanské školy s českým vyučovacím jazykem vydalo státní nakladatelství v Praze pod č. 595-103 za Kčs 13.-.

Pro střední školy pak osnovy zdůrazňovaly, že výchovu citu podporuje škola vhodnou úpravou svého vnitřního života, že její výchova musí mít mnoho prvků mravních a že „všecky složky školní výchovy se musí soustřediti k výchově mravního charakteru žákov“. Základem jeho má být „mravní názor, jenž je dán souhrnem mravních zásad, v kulturním světě všeobecně uznávaných a vyjádřených i v státním zákonodárství. Mravní výchova má tudíž cílem především pevnost charakteru, mravní odpovědnost, poctivost, statečnost, přímost a čestnost, ukázněnost, úctu k rodině jako základu všeho společenského života, družnost, jakož i účinnou lásku k vlastnímu lidu a smysl sociální. Vnitřní svoboda, k níž touto výchovou škola směřuje, vede k tomu, že se žák bude k těmto zásadám v životě přiznávat i z vlastního mravního přesvědčení bez vnějšího zásahu. Tím vším má vychovati škola vyrovnanou a ušlechtilou mravní osobnost žákovu.

K tomuto úkolu musí škola využít výchovné stránky všech učebných předmětů a vůbec všech složek svého výchovného působení. Povinné vyučování náboženství, jež uvádí žáka ve styk s myšlenkovým a mravním okruhem určitého vyznání, musí podporovati mravně výchovnou snahu školy a pracovati k tomu, aby mravní základ, jež škola poskytuje jako celek byl doplněn základem náboženským.“

Tak mluvily předválečné osnovy - byly sice skoro beze vztahů k náboženství, ale nebyly proti němu, i při filosofii zdůrazňovaly dosah a meze lidského poznání a při možnosti různého řešení týchž problémů *do-  
přály plnou možnost výkladům náboženským, snažíce se o duchové po-*

*znání a prohloubení.* Bylo tedy plně možno při nich vychovávat mládež i nábožensky a byť byly výronem ušlechtilého liberalismu, rozhodně nebyly nábožensky nesnášenlivé. Byly založeny na zásadě dopřát života a uplatnění všem složkám kultury - výchově světské i náboženské. A záleželo plně na osobnosti učitelově, na jeho založení i vzdělání, kolik dal dětské duši z Boha, z jeho nauk, resp. jak hluboko zasadil při vyučování do dětské duše pravdy a krásu nauky křesťanské.

Zeslabením vychovatelského úsilí byly poválečné osnovy. Jsou zpracovány v duchu vládního programu, který vyžaduje důsledné demokratisace škol, aby byl veškeré mládeži umožněn přístup k vyššímu vzdělání, a aby byl zlidověn systém výchovy a povahy kultury.

K splnění těchto požadavků je nutné, aby učitelé nejenom sami doplňovali svoje vzdělání, jak toho vyžaduje nová politická a kulturní orientace našeho veřejného života, a byli ve stálém styku s děním doby a s činností orgánů lidové moci, ale v jejich duchu vedli a vychovávali českou mládež. Užijí k tomu všech prostředků, jimiž škola i místní prostředí disponují, a využijí všech tvořivých sil k tomu, aby se zvýšila všeobecná úroveň našich škol...

Osnovy chtěly zvýšení *pracovní morálky* a v osnovách češtiny na školách II. stupně budování „nové kolektivní morálky“. Velmi podrobně byla zpracována politická výchova. Výchova povahy, vůle a charakteru vůbec nebyla připuštěna, jenom technika duševní práce, duševní hygiena (str. 33), organizace volného času, rekreace atd., atd. a bylo zdůrazněno, že „vlastní politická nauka přispívá k budování vědeckého základu světového názoru a praxe žákovské samosprávy vytváří nový ethos práce a přispívá k utváření mravních norem důležitých pro současnou společenskou skladbu“.

Z filosofie se měl hlavně probrat marxistický světový názor, dialektický materialismus, gnoseologie - nauka o poznání a historický materialismus (62, 3). V VII. tř. mělo se věnovati úvodu do psychologie 24, do logiky 12, marxistickému světovému názoru 24 *vyučovacích jednotek* (63).

V srpnu 1946 - 5. 8. vycházejí doplňky a změny Přechodných učebních osnov, které „zdůrazňují v duchu dvouletého plánu vládního programu také výchovu k produktivní tělesné práci ve všech předmětech. V občanské, ne už politické výchově klásti třeba především váhu na výchovnou stránku (lásku k národu a naší lidově demokratické republice, výchova k demokracii, úcta k přesvědčení druhého, upevňování přátelských citů k našim spojencům, zejména k SSSR atd.). II. část Doplňků z 17. 9. 46 v dějepise připouští poznání osudů českého a slovenského lidu v souvislosti s osudy ostatních národů slovanských i jiných a cílem

je „probouzeti v žácích lásku k národu, k vlasti a československému státu“.

To nám osnovy dávají pro mravní výchovu dětských duší, jež jsou svěřeny naší lásce a péči. Zdůrazňuji - lásce - neboť bez jejího posvěcení bychom byli jenom ubohými řemeslníky, ale nikdy ne pravými učiteli. A proto musíme především zasít do dětských duší *lásku k Bohu* a jeho spravedlnosti a k pravému náboženství. A pak teprve je můžeme vychovat. Neboť jenom *křesťanská mravnost* je opravdovou mravností, jen dobrý křesťan dokáže sebe i svůj prospěch podříditi potřebám druhého a dokáže se obětovati i pro stát, chce-li na něm věci, na něž má podle práva přirozeného i nadpřirozeného právo.

Podle encykliky sv. Otce Pia XI. „O křesťanské výchově mládeže“ - str. 21, II. vydání - „Má světská moc - stát - dvojí úkol: Chrániti a podporovati rodinu i jednotlivé občany a nikoliv je jakoby pohlcovati nebo se vtlačovati na jejich místo. Proto jest ve věci výchovy *právem*, či abychom správněji řekli, *povinností* státu, aby svými zákony chránil přednostní právo rodiny ke křesťanské výchově dětí a stejně i nadpřirozené právo Církve a usiloval o křesťanskou výchovu.

Obecně řečeno, jest právem a povinností státu chrániti mravní a náboženskou výchovu mládeže podle zásad zdravého rozumu a víry a odstraňovati veřejné překážky takovéto výchovy. Proto stát může zaříditi a dbáti, aby všichni občané znali občanská a národní práva, aby byli přiměřeně vzděláni ve vědách, v mravnosti i tělesné zdatnosti, toho v našich dobách také obecné dobro skutečně vyžaduje.“

Potud sv. Otec. Tedy i on stanoví jako cíl a účel výuku rozumu a výchovu k mravnosti.

Nemusíme se nikdy báti žádné případné výčitky nebo kritiky s kterékoliv strany. Vždyť *tuto křesťanskou výchovu* pokládají za jediné správný smysl mravní výchovy i naši nejlepší duchové. Vzpomeňme, jaký ohromný význam přikládá náboženské výchově sám prezident Osvoboditel T. G. Masaryk, když v Hovorech I, 43 praví: „*nedovedu si představit našeho člověka, který by rostl bez poznání Ježíše a jeho učení*. Vždyť i obsah Starého Zákona patří k základnímu kulturnímu majetku evropského člověka. Kdo by neznal obsahu křesťanství, byl by vlastně cizincem na naší kulturní půdě; a jak by kdo mohl pochopit evropské dějiny a řády, kdyby nebyl poučen o podstatě a vývoji církví? Ale tady je potíže, jak tomu učit, s jakého hlediska hodnotit historické fakty - těžké problémy pro školu. Já sám stále opakuji a zdůrazňuji, že náboženství je podstatným prvkem duchovního života a kultury, a proto mně je nejenom vyučování náboženství, ale i náboženská praxe velikou a nerozřešenou otázkou školské politiky.“

A chcete-li právě zde na Slovensku slyšet slova nejvyššího héraa slovenské země, Milana Rastislava Štefánika, vězte, že i on za hlavní pod-

mínky plného charakteru člověka kladl: 1. lásku k vlasti, 2. život duchovní, oběť pro krásu, pokrok, humanitu, úctu k člověku, a lásku k lidstvu.

Základním motivem života byla i jemu víra v Boží spravedlnost. Když mobilisoval v Americe Čechy i Slováky do boje pro osvobození vlasti, dal natisknout v pozvánkách na sjezd českých a slovenských duchovních: „Celý civilisovaný svět zápasí dnes na smrt za uplatnění humanitních a *křesťanských zásad*, od nichž závisí bytí nebo nebytí národů, zvláště menších; a každý člověk jest povinen, aby, poslouchaje *hlasu svědomí*, ze všech sil byl nápomocen v díle spojenců.“

Tedy výchovu křesťanskou, mravní a lidskou pokládá za cíl školy i života sv. Otec, Masaryk i Štefánik. Proto opření o tyto duchovní i světské autority můžeme klidně přikročiti ke křesťanské mravní výchově. Ale jak ji provést a uskutečnit, jaký má být její obsah?

1. Rozumný a jasný výklad nauk Kristových a jejich praktické uplatnění při každé vhodné příležitosti. - Pro praxi - prostudování a výklad uvedené již encykliky sv. Otce Pia XI. „O křesťanské výchově mládeže“, Čapkovy „Hovory s T. G. Masarykem“ a Dr. F. Tomáška „Mladý muž se dívá do života“ a „Mladá dívka se dívá do života“ - obojí vydané, resp. v komisi Matice CM. 2. Přesné plnění našich školských i lidských povinností a vyžadování téhož od žáků. 3. Plná spravedlnost, jež je nejjistějším prostředkem získání úcty i lásky u žactva. Vždyť sami víme, že dosud si nejraději vzpomeneme na učitele a profesory, kteří byli třeba i hodně přísní, ale rozhodně museli být spravedliví. 4. Třída musí vycítit, že opravdu *věříme* sami tomu, co vykládáme žactvu. Vždyť víte, jakým bystrým psychologem jest ten žakovský kolektiv a jak bystře vycítí každou případnou povrchnost zásad, jež mu vykládáme, a velmi brzo pozná, zda i v životě se *řídíme* pravidly, která ve škole zdůrazňujeme. Neboť jest to především *naš příklad*, který jest nejpůsobivějším výchovným prostředkem. Plníme-li své učitelské, lidské i křesťanské povinnosti, ovšem zcela přirozeně, bez jakéhokoli zdůrazňování - poznáme brzy, že i žáci jsou lepší, pracovitější, upřímnější ve vztahu k sobě i k nám. Jenom nesmíme příliš mluvit a kázat o morálce a povinnostech, to unaví nebo dokonce by mohlo i vypěstovat v žactvu ducha neupřímnosti a předstírané dobroty - *daleko působivější je vlastní příklad* a samozřejmý správný život. To zapůsobí a co nejdříve vyvolá napodobení a opravdové prohloubení povahy v duši mládeže. Vzpomeňte, když jste začali pravidelně chodit do kostela, jak stoupala účast žactva při bohoslužbách i bez jediného vybidnutí s vaší strany - nebo přijímání Těla Páně a p.

Vzpomeňte, jak krásně a výstižně nám to řekl Dr. Beneš ve své promluvě: „Musíme vytvořit hluboký vztah lásky mezi sebou a Bohem a mezi sebou a dětmi.“

Kdož učíte déle, vzpomeňte, jak vroucími slovy volaly nás ku práci i k lásce již předválečné osnovy, když zdůrazňovaly: „Samozřejmě musíme i mnoho vědět, chceme-li mnoho vyžadovat. Rozhodně nestačí umět, jak se říká, o 1 stránku dále, než právě probíráme ve škole, to bystřejší děti příliš brzo poznají. Pokud je nám to jen trochu možno, čtème, co nás zajímá z našeho oboru, neustrňme jenom na tom, co jsme se naučili kdysi ve škole, život letí a my se musíme aspoň zčásti přizpůsobiti jeho tempu. Nikdy neumíme dost, vzpomeňme, že i starý moudrý Sokrates říkával, že stárne, ale každodenně se přiučuje něčemu novému. Neboť čím více budeme umět, tím více můžeme naučit a čím jsme prohloubenější ve své výchově, tím jistěji vychováváme mládež“. A hlavně *milujme své povolání a žáky*. Žádná reforma školní výchovy, žádný základní školský zákon, ba ani vysokoškolské vzdělání všech nás neudělá nás lepšími a dokonalejšími lidmi, ani nepovznese školu a výchovu, nebudeme-li lepšími a dobrými my sami, nebudeme-li naplněni opravdovou poctivostí a láskou ke škole i k žactvu.

„I když učitel plní formálně školské předpisy, nedosáhne žádoucích výsledků, není-li jeho jednání *posvěceno* vělou účastí při díle školském, láskou k mládeži a výchovatelskou schopností, posilovanou stálým studiem vlastních oborů vědeckých i literatury pedagogické. Povolání učitelské pro svou obtížnost i pro svůj význam vyžaduje celé lidské osobnosti a musí býti každému řádnému učiteli náplní jeho života. S přípravou pro ně není nikdy hotov.“

Slyšíte v těchto krásných moderních požadavcích Komenského? - Když praví na str. 100 své Didaktiky: „Ovšem pak a nade všechno kněžím a učitelům církve cvičení potřeba, aby majíce jiné věsti, osvěcovati, brousiti, nebyli lampy bez oleje, svíce bez světla, meče bez ostří, vůdcové bez očí.“

A citovaný prezident Osvoboditel dále praví: Hovory s T. G. M., I, 39.

„*Vliv školy není jenom didaktický, ale i mravní.*

*Reformovat výchovu dětí*, to neznamená jen zdokonalovat tu didaktiku ve škole, to znamená reformovat i život nás dospělých, *my jsme půda*, ze které rostou nové generace - záleží hodně na nás, budou-li lepší nebo šťastnější.

46. A nejvíc je třeba, abychom *své děti milovali, ne ústy*, ale činy, abychom se o ně více starali a víc s nimi žili.

42. To, čemu se říká *náboženská otázka*, to je také a ve velké míře otázka školy, ale zas ne jenom školy, je to otázka celého života. Žijeme v době rozhodně přechodné; prožíváme hlubokou náboženskou krizi. Skepse a náboženský indiferentismus - vlastní nevěrectví není skepse, ale lhostejnost! - dotýká se přirozeně i dítěte. Krise je právě všeobecná, je i v rodinách; obyčejně vidíte, že se otcové chovají nábožensky vlažněji než matky - dítě má dojem, že náboženství je jaksi pro ženy a

děti, proto je shazuje, jak začne dospívat. A pokud běží o vliv školy, i když učitel nevystupuje proticírkevně, dostává dítě už od první třídy nepoměrně víc poučení a dojmů vědeckých než náboženských. A ty dojmy, to vědecké vědění, důsledně domyšlené, vede dítě a školáka k náboženským pochybnostem. Ve školách, v duších naší mládeže se odehrává právě ten historický proces, nazývaný konflikt vědy a víry, boj vědy a náboženství. To všechno jsem prožíval intenzivně, třeba bez otřesů, ale pro mnohé a mohé bývala škola místem nejtěžší krise.“

Tedy jen opravdovou láskou uskutečníme pravý ideál mravní výchovy, dobrého člověka, dobrého občana a dobrého křesťana. Neboť jak praví dále sv. Otec Pius XI.: „Pravý křesťan, vytvořený křesťanskou výchovou, není nic jiného než nadpřirozený člověk, jenž cítí, myslí, jedná důsledně a přiměřeně podle zdravého rozumu, osvíceného nadpřirozeným světlem příkladu a učení Ježíše Krista; je z něho člověk vynikající opravdovou pevností ducha (člověk opravdu charakterní by se řeklo dnes). Toto jsou dobrodiní křesťanské výchovy, zvláště to, že člověka povznáší a utváří k nadpřirozenému ctnostnému životu v Kristu. Pán náš Ježíš Kristus, božský učitel, je pramenem a dárce nadpřirozeného života a ctnosti a dává se za příklad všem lidem všech vrstev, hlavně však mládeži, aby Její poznala a následovala především příkladu Jeho mládí, které skrytě a v námahách prožil v poslušnosti, ozdoben všemi ctnostmi osobními, rodinnými i společenskými, před Bohem i před lidmi.“ - Potud sv. Otec.

Posílení pevnou vírou dokážeme mnoho. Buďme si vědomi, že znaménáme ohromnou sílu výchovy plného mravního charakteru naší mládeže.

A nebojte se býti věřícími a křesťanskými učiteli, neboť vězte, že vychováváte tak i dobré občany našemu státu.

Toto naše právo na křesťanskou výchovu přiznal i prezident Dr. Beneš v projevu k deputaci zaměstnanců školství a osvěty 25. dubna 1947, kde přes zdůraznění státní školy uznal, že „zásadní právo na svobodu mínění a na svobodu náboženského přesvědčení nemůže a nebude nikdo popírat.“ Ba dokonce podtrhl, že „náboženská výchova se může pěstovat a musí se prohloubit i na škole státní“.

Proto s odvahou i láskou pracujme na křesťanské a mravní výchově naší mládeže, stále jsouce si vědomi toho, že „anima humana naturaliter Christiana“, že duše lidská již od přírody a přirozeností svou je plně křesťanská, a že jenom tímto směrem, cestou k Bohu a jeho pravdě se dá vésti mravní výchova naší mládeže a že pouze tím, že vychováme ze svých žáků dobré křesťany, vychováme z nich i dobré lidi a jen tak vyplníme svůj těžký, ale nejkrásnější úkol *zformovati Bohem stvořenou a naší prací svěřenou duši dítěte k obrazu a podobnosti Božímu!*

A to když se nám podaří, uskutečníme smysl i obsah mravní výchovy v našich školách stoprocentně a k tomu nám Bůh pomáhej!

VÁCLAV ŠLAJS

## Umění pro život

Připadl mi úkol, abych v pedagogickém semináři XIII. prázdninového kursu pro učitele a profesory promluvil na námět „Umění pro život“.

Seminář, jak se mu rozumí na universitě, zpracovává určitý námět tak, že účastníci semináře snesou za vedení profesora všechen dostupný materiál, který důkladně prostudují a zhodnotí, aby tak došli k určitým závěrům. V našem případě má seminář zcela odlišný ráz. Je to vlastně přednáška, při čemž úkolem přednášejícího je seznámit posluchače s daným námětem natolik, aby byl zcela jasný ve svém obsahu a zcela vyčerpáván ve svém dosahu. K tomu má vést i diskuse. Z toho všeho pak posluchač vychází při dalším soukromém studiu.

Rozdělil jsem si svůj projev na kapitoly: Umění a kýč - Zdroje umění - Druhy umění - Umělecká období - Umění a život - Umění a výchova. Pokusím se povědět k jednotlivým bodům to nejzávažnější, bez hýřivých slovních obrátů, bez blýskavých paradoxů, bez duchaplnictví a vznešeného nátěru vědeckosti. Budu mluvit prostě, jasně, věcně.

Pro úplnost pak uvádím aspoň některé prameny, z nichž jsem čerpal, které i cituji, jejichž slovy místy mluvím. Jsou to knihy a publikace: Dr. Jakub Pavel: Dějiny našeho umění - Miroslav Míčko: Umění nebo život - Jindřich Chaloupecký: Smysl moderního umění - Vladimír Šrámek: Hmota a tvar - Otakar Mrkvička: Umění a kýč - Dr. B. Vašek: Dnes a zítra - Dr. Alfred Fuchs: Dnešní myšlenková krise - Katechismus katolického náboženství - Katolická liturgika. K tomu nutno přičísti to, co jsem nasbíral během let jako pozorovatel a zanícený účastník uměleckého ruchu a jako novinářský referent a redaktor.

### *Umění a kýč.*

Co je vlastně umění? Mnozí a mnozí se pokoušeli a pokoušejí o správný výměr, ale buď se po nezdařených pokusech vzdávají, nebo jsou jejich definice nedostatečné, neuspokojující. Tak na př. malíř Miloš Jiránek v knize „Dojmy a potulky“ uhýbá výměru, ale vyznává: Nedostatečnost života byla by nesnesitelná, kdyby nebylo umění. Mám rád umění proto, že v nás svou nadzemskou krásou drží rovnováhu naší nízkosti. Jiránek tedy vyznává umění téměř jako nějaké náboženství, jako mravní systém, mravní sílu, která povznáší nad nízkost.

Faure ve svých „Dějínách umění“ praví: Umění vyjadřuje život, je tajemné jako život sám. A na jiném místě krátce říká: Umění shrnuje život. Já bych řekl, aniž bych chtěl tento výměr vnucovati, že umění jest dar Ducha, jenž vane, kde chce. S A. Fuchsem pak bych řekl, že umění je touha po absolutnu, která chce být vtělena v konkrétní pozemské formy. A dále bych řekl, že je to touha po kráse, opravdové, vznešené, dokonalé kráse, která jest vlastností Boží. Možná také říci s Arnoštem Hello, že umění je krása a krása jest harmonií mezi ideou a formou.

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že umění jest skutečně něco vznešeného, Bohem chtěného a lidstvu daného. Proto jest umění také životní nutností a životní povinností. Ovšem, umění skutečné, opravdové, které pozdvihuje „per aspera ad astra“, které „non deserit alta“, které je tvořeno z řádu Božího a v tomto řádě zůstává.

Jsou však také snahy, které se za umění vydávají, které se honosně blýskají, z nichž však je na hony patrna pouťová ubohost jak v myšlence, tak v provedení, a z nichž se dobývá na světlo záměrná a dravá snaha po výdělku. A tu jsme u paumění, u toho, čemu se říká „kýč“.

Podle Vášova a Trávníčkova slovníku je slovo „kýč“ vzato z německého „Kitsch“ a znamená v umění něco přeslazeného. A opravdu, paumění, kýč se vždycky vyznačuje medovou přesládlostí, která svádí a vede k sentimentalitě nejhoršího druhu.

Ale „přeslazenost“ není jediným znakem kýče. Obvykle se myslí, že pod názvem kýč se kryje něco nepodařeného, na první pohled špatného a neumělého i neobratného. My však víme, že nepodařenost bývá v určité, větší či menší míře údělem každého uměleckého projevu, neboť umělecký čin je výslednicí souboje mezi snem, mezi ideou na jedné a konkrétním vtělením na straně druhé. Paumění, kýč bývá vnějškově i dokonalý, až překvapivě dokonalý, oslnivý, lesklý a na první pohled vábivější než skutečné umělecké dílo. To však je důsledek té skutečnosti, že tvůrce kýče, tedy kýčař, tvoří z laciné ideje, z mělké myšlenky a - je-li nadán a dosti vycvičen, může vytvořit dílo formálně dokonalé proto, že není u něho těžkého boje mezi nedostížnou ideou a omezenými prostředky výrazovými. Je tedy prvním a podstatným znakem paumění, kýče lacinost, ba ubohost tvůrčí myšlenky, jež bývá zakrývána okázalým zevnějškem. Je-li právě umění vznešeně prosté, tu kýč je vyumělkovaný, rafinovaně vypočítavý. K zastření skutečnosti užívá s režisérskou vynalézavostí a prohnáním barevných světél, střídá kulisy, vyvažuje pozadí. Hoví ješitnosti, vytváří zdání. Je to zkrátka lež. Umění odhaluje skutečnost, pravdu, kýč záměrně, chladně lže. Chce, aby se zdál, ačkoliv dobře ví, že není.

Skutečný umělec dobývá krásy, která je skrytá, utajená, kterou

nutno bolestně objevovat. Kýčář nedobývá, neobjevuje. Kýčář padělá už dobyté a objevené.

- Umělec bojuje s mramorem, jemuž se snaží vnutit svou tvůrčí vůli, kýčář lehce a pohodlně napodobuje a ovšem na pohled i oslňuje poddajnou sádkou. Umělec tvoří ve zlatě a na zlatě, kýčář stačí k účinnu pozlátka. Umělec použije drahého brokátu, kýčář volí obyčejný, laciný tisk, ale postaví jej do světél barevných reflektorů. Kýčář spekuluje se sklony k banálnosti, kořistí z hlouposti, nevzdělanosti a hlavně polovzdělanosti. Kýčář omamuje, uspává, ochromuje, odvyká myslet. Kýčář nemůže potřebovat člověka myslícího. Jemu nejlépe vyhovuje nemyslicí, obalamucený, povolný a tvárný dav. Aby pak tím více a tím pevněji tento dav ovládl, předstírá mu kýčář vznešenost, hloubku, nadšení.

Je tedy kýčář nesmírně nebezpečný a jde s těmi, kteří chtějí setřít zdravou individuálnost, kteří záměrně tvoří lidské stádo se všemi davovými znaky, t. j. neschopností samostatně myslet, zdravě cítit a svobodně jednat.

Ale kýčář je nebezpečný i mravně, neboť otupuje mravní cit, uspává svědomí. Aby nakazil smyslností, oděje ji sentimentalitou, aby zabil skutečnou něhu, nahradí ji společenskou roztomilostí, která je přetvářkou, aby vpašoval do davu surovost, dá jí ráz bodrosti, aby zničil pravdu, libuje si v nepřesnosti, v náznacích.

J. Chaloupecký praví v díle „Velká příležitost“: Kýč uspává a umrtvuje všechnu potřebu hlouběji pociťovat a pravdivěji uskutečňovat svůj život. Příčina zkýčářeného umění je ve zkýčářeném životě. V tom nedovedném, zflikovaném, povrchním a zuboženém životě, jaký vede valná většina našich současníků.

A dál praví: Kýč musí být zničen všude, kde se objevuje, v knihách a časopisech, na pohlednicích a v kalendářích, na plakátech i v plastických rozmnoženinách.

O. Mrkvička pak říká: Požadujeme svobodu umělecké tvorby. Leč chceme ji vskutku jen pro umění. Není totiž svobody umění tam, kde má plnou volnost šíření kýče. Nedopřáváme svobody padělatelům potravin, ale nepřekážíme takřka nijak padělatelům hodnot kulturních.

O potřebě výtvarné výchovy (a já bych řekl umělecké vůbec) týž O. Mrkvička praví: Jaká to jemná a spleťtá záležitost. Tady by se měli ujmout práce umělci.

*Zdroje umění.*

A tu jsme u druhé části mého projevu. Mluví-li se o potřebě umělecké výchovy, musíme také vědět, zda je umění pouhou - třeba zajímavou a pěknou libůstkou, nějakým jak se říká „koníčkem“, či zda

je podstatnou složkou plného života. Na to odpovíme úvahou o zdrojích umění.

Dr B. Vašek praví v díle „Dnes a zítra“, kde vytyčuje úkoly katolické inteligence: V člověku dřímá skrytá touha, aby mohl pracovat na něčem velikém. Myslím, že všichni dáme autoru za pravdu. Jistě je v duši každého člověka skryta touha po velikosti. Ovšem, je velikost a velikost. Ta pravá žije z velikosti Toho, jenž ji má v míře největší. Je odleskem velikosti Boží a podstatnou její známkou je ušlechtilost.

Velikost Boha-umělce se nám jeví nejlépe na jeho dílech. Vše, co kolem sebe vidíme, nás přesvědčuje o Bohu, všemohoucím Tvůrci. Člověk je stvořen k obrazu a podobnosti Božímu a proto jeho touha po tvoření, jeho snaha být tvůrcem, jeho tvůrčí schopnost je dána tímto připodobněním, vložením Bohem záměrně do jeho tvůrčího aktu.

Vrozený tvůrčí pud, Bohem daná tvůrčí síla se má podle plánu Božího účastniti na tvůrčím díle Stvořitelově. Proto je nutno, aby tvůrčí síla byla něčím podněcována, inspirována. Je tedy inspirace, určitý tvůrčí popud, dalším důležitým zdrojem umění.

Co můžeme říci o inspiraci? Duch Boží vane, kde chce. To by byla asi odpověď na skryté prameny inspirace. Vnější popudem pak, který otvírá prameny inspirace, bývá na př. radost a štěstí, bolest a utrpení, neukojená a neukojitelná touha a spasitelná nespokojenost, vyjádřená už sv. Augustinem krásnou větou: Nespokojené je srdce člověka, dokud nespočine v Tobě, Hospodine. Domyslíme-li tedy, jest umění, dané a podněcované samým Bohem, snahou co nejvíce se přiblížiti Tvůrci samotnému, jeho nedostižné velikosti a vznešené kráse.

Tím bychom snad nejpravdivěji a nejúplněji definovali pojem umění, jak jsme se o to pokoušeli v kapitole první.

Vedle tvůrčího pudu, tvůrčí síly, vedle inspirace je zdrojem umění schopnost umění vnímat, míti v něm zálibu. Můžeme říci, že člověk je ovládán touhou po umění, třeba i cizím, na prvním místě po umění toho největšího umělce, Boha-Tvůrce. Či možno jinak vyložit nadšený úžas člověka stojícího ve ztrnulém obdivu před panoramatem hor, zvedajícího zrak k třpytné obloze nebo plnícího se velikostí Boží moci při pohledu na nekonečné pláně vod?

Tato touha po umění, spojená se schopností vnímat a přisvojovat si, rozuměti a po svém dotvořovati, je silou Bohem danou. A nejpodstatnějším znakem této síly, Bohem dané, je vznešená prostota. Anglický konvertita Chesterton praví na jednom místě své duchaplné „Orthodoxie“ asi toto: Slunko denně vychází a zapadá, potůček stále stejně bublá, lesy stále stejně šumějí. A přece tato zdánlivě monotonní krása je tak vznešená, že strhává stále a stále k obdivu, neboť Bůh a ti, kteří jsou Boží, mohou jásat v monotonnosti.

Kdo by tedy chtěl ještě tvrdit, že umění a touha po něm je nějakou

libůstkou, něčím, co může být a nemusí? Umění je životní nutností. Člověk nemůže být bez umění, nemůže být bez něho proto, že dar umění je mu dán, že Tvůrce člověka opět a opět inspiruje, nutí k uměleckému chápání a k umělecké tvorbě. Za dar umění pak bude každý jednou odpovídati jako za dary jiné.

### *Druhy umění.*

Pod slovem „umění“ rozumíme všechny druhy uměleckého tvoření. Umělecká tvorba je závislá na zvláštním uzpůsobení smyslů. Tak vedle tvůrčí myšlenky, která je vždy hlavním znakem uměleckého díla, jsou na př. umění hudební a poesie závislé na smyslu, jemuž říkáme sluch, umění malířské pramení ze zvláštního nadání zrakového, umění sochařské je podmíněno nadáním zrakovým a hmatovým.

Rozeznáváme tedy rozličné druhy umění, jejichž závislost na smyslovém nadání je zřejmá. Které jsou druhy umění?

Je umění hudební, jež se štěpí opět v umění skladebné, produkční a v umění reprodukční, je dále umění slovesné či literární, které dělíme na lyriku, epiku, drama a literaturu tendenční, je umění výtvarné, jež vykazuje složky: malířství, sochařství a stavitelství. To je ovšem pouhý výčet základních skupin uměleckého snažení, které v jednotlivých oborech vykazuje početné formy a variace. Ty pak vyplývají z vnitřní zákonitosti určitého druhu uměleckého snažení. Je věcí dějin umění, aby postihly umělecké dění ve všech jeho záchvěvech a variacích, není ovšem v jejich moci, aby umělecké snažení spoutávaly nebo určovaly. V mezích, daných určitým druhem umělecké tvorby, bude dále bojováno o nový výraz a novou formu pro věčný ideál, jímž jest v umění snaha vytvořit nejvyšší a nejpůsobivější krásu a přiblížit se tak co nejvíce zdroji veškeré krásy, věčné Kráse samé.

### *Umělecká období.*

Dr Pavel ve svém díle „Dějiny našeho umění“, kde se obírá pouze uměním výtvarným, praví o tomto umění věty, jež se mohou zcela rozšířit na umění vůbec. Praví: Všechno umělecké dění je závislé na duchovém, hospodářském a společenském stavu společnosti. Lze proto dějiny umění správně chápati jen tehdy, jde-li jejich pozorování ruku v ruce se studiem těchto základních složek společenského dění.

Umění, jako projev tvůrčí, obrazivé síly a vůle lidského ducha, se v životě společnosti uskutečňuje bez přerывů a jeho pramen nevysychá zcela ani v dobách nejhlubšího kulturního úpadku. Podstatným znakem tohoto neustálého proudu živé tvořivosti však jest, že se vtěluje do tvarů postupně se měnících. A jako duchový život společnosti

nepostupuje přímočaře vpřed, nýbrž vytváří zdánlivě uzavřené kruhy, tak se i v oboru dění uměleckého vytvářejí okruhy zdánlivě uzavřených celků, spočívajících na společné duchové základně. Nazýváme je na př. v literatuře, v hudbě, malířství a sochařství umělecké směry, ve stavitelství umělecké slohy.

Každý umělecký směr, každý umělecký sloh se začíná nastolením určitého duchového a formálního řádu, rozvinuje se v mezích tohoto duchového a formálního řádu k vyvrcholení, v němž domýšlí a vypracovává k zralosti základní prvky, a konečně, když vyčerpal duchovou i formální náplň doby, začíná živě pocítovat potřebu nové duchové náplně a nového formálního řádu, nebo touží starou duchovou náplň vyjádřit novou formou. Tak vzniká nové umělecké údobí, které novými prostředky formálními za podpory nového duchového vzepjetí usiluje o dokonalejší uchopení krásy a intimnější přiblížení se k zdroji krásy a ke Kráse samé, k Tvůrci.

Smyslem pak uměleckého tvoření všech dob a všech období bylo, jest a bude znázorniti uměleckou představu tak, aby zbavena své proměnlivosti a pomíjejivosti byla nejen zvěčněna, ale také uzpůsobena vnímání těch, jimž jest určena. Neboť žádný umělec netvoří jen pro sebe. Touží a chce, aby jeho dílu rozuměl i divák, posluchač, čtenář nebo provozovatel. A tu je jistě ušlechtilou ctižádostí umělcovou vyvolati v duši divákově, posluchačově, čtenářově nebo provozovatele odraz původní tvůrčí představy.

Tato představa prošla předtím v mysli umělcově složitým procesem zrodu a zrání, byla přetavena bojem o přesnou formulaci a uzavřena v konkrétní tvar často až při práci samé. Převedení umělecké představy do určitého tvaru jest závislé na mnoha činitelích. Především na jakosti a druhu představy, na vlastnostech uměleckého oboru, na technických prostředcích, s nimiž umělec pracuje nebo s nimiž musí při reprodukci počítat, a konečně i na způsobu, jakým sám těmito technickými prostředky vládne. To, co jsem nyní řekl, můžeme snad nejlépe prokázati a pozorovati na umění výtvarném a tu opět zvlášť zřetelně a názorně na umění stavitelském, kde jakost uměleckých představ je neobyčejně ovlivněna duchovou náplní doby. Jak podstatný rozdíl vidíme na př. v duchovém obsahu stavitelského umění pohanského na jedné a křesťanského na druhé straně. I když se podíváme formální krásy svatých indických, egyptských, řeckých a římských, přece jen vnímáme ten neobyčejný rozdíl v myšlenkové náplni, v duchovém vzepětí, které je u pohanských výtvorů zatíženo přizemností, jež však se u forem křesťanských zbavuje této přizemnosti v největší míře a rozpíná se k nejvyšším vrcholům pomyslné, téměř odhmotněné krásy proto, že slouží zdroji veškerého krásna.

## O umění a životě.

Už jsme si řekli, že umění není v životě jednotlivce i celého lidstva nějakou libůstkou. Řekli jsme s Alfredem Fuchsem, že umění je touha po Absolutnu, která chce být vtělena v konkrétní pozemské formy. Řekli jsme, že umění je něco vznešeného, Bohem chtěného a lidstvu daného, že jest tedy umění životní nutností.

My, lidé XX. století, jsme svědky toho, jak umělecké tvoření silně tápe, jak hledá nové cesty, jak se snaží o rozlet. Při pozornějším zkoumání poznáme, že křídla lidského ducha byla záměrně přistřihována. Rozumářství bez vzletu, které odhodilo sílu víry a které vedlo k mechanistickému pojetí světa, vysušovalo umělecké zdroje, neboť převádělo život na pouhou vědeckou formulku, v níž nebylo ani krásy, ani tvůrčího vzletu. Takto pojatý život strašil nudou, zoufalstvím a vnitřní prázdnotou. Z tohoto rozpoložení nemohl vzejít umělecký čin. Takto pojatý život chápal kulturu jako technické vymoženosti, které sice člověku dávaly větší míru pohodlí, ale nedaly mu ani o zlomek více štěstí. Spíše je ničily. Člověk začíná chápati, že to, co se mu předkládalo a předkládá jako kultura, je pouhá vnější civilisace. A proto se obrací opět do svého nitra a hledá radost, které nenachází v žádné technické rafinovanosti. Tuto radost nachází v tvůrčí činnosti a v jejím chápání. Tak se umění pomalu oprošťuje od materialismu, jenž mu vytkl ideály a cíle přízemní, protože je hledal jen na zemi, a obrací se opět k ideálům nadzemským, z nichž může čerpat novou sílu k rozletu.

Tvrdívá se často, že umění má v přítomné době těžkou situaci, poněvadž už tady všecko bylo. Myslí se tím formální stránka. Ale nebyla to a není to jen formální krise, kterou prožívalo a prožívá umění. Je to především krise ideová. Tam, kde není vznešených idejí a kde není idejí dosti jasných, nemohou vzniknouti ani rovnocenné umělecké formy.

Bohudík, obrat od materialismu ke spiritualismu, který dává opět místo Absolutnu, znamená také obrat v umění, které v touze po Absolutnu, přece však poutáno na zemi, bude nacházet nové formy, jak vyjádřiti harmonii sfér a jak překlenouti propastný rozpor, který je mezi nekonečnou láskou a touhou po ní, který je mezi Tvůrcem sídlícím na výšinách krásy a dokonalosti a mezi tvorem, jenž žije v tomto slzavém údolí jako vyhnaný syn Evy. Kdysi se tento rozpor vybíjel individualistickým estétstvím, dnes se odívá do uniformy kolektivismu. Kdysi se na cestě za pravým štěstím potácel jedinec, který chtěl být vzdálen hluku světa, dnes se na té cestě potácí veškeré lidstvo. Tím větší naděje, že bude nalezena nová cesta za starými ideály, že touha po umění, jež je touhou po kráse, dá člověku vzepnouti se znovu k hvězdám přes všechny překážky, které si sám v cestu navalil.

Umění a život. Dovedete si představit život bez daru umění? Na

prvém místě je ovšem uměním dobře žít. Proto je nejlepším podkladem k uměleckému tvoření i k uměleckému citění a chápání výchova k dobrému životu. K životu, jenž ví, proč je tu, který ví, kam jde a který dovede volit správnou cestu. Nemůže vychovati k dobrému životu dnešní systém bezbožecký a nemůže ani vytvořit předpoklady k uměleckému tvoření a růstu a k uměleckému chápání, neboť jak životu, tak umělecké tvorbě odnímá největší vzněty, největší popudy tvůrčí a také nejvyšší tvůrčí mety. Tento systém může člověka dovést k vytvoření mamutích zařízení civilizačních, k vytvoření moderních babylonských věží, pod nimiž však je zmatení srdcí. Jen umění, které je odleskem umění Božího, vytváří katedrály, jejichž klenby se otvírají lidskému duchu, aby jej propustily na výšiny, jakých se dopíná tvor následující Tvůrce, který je „cesta, pravda a život“.

Z tohoto zorného úhlu je umění nejvzácnějším a nejmocnějším výchovným pomocníkem a činitelem a proto dobrá výchova je možná jen pomocí dobrého umění.

### *Umění a výchova!*

Jak málo dnes výchova používá umění! To, co se jako umění často podává, je obyčejný brak, kýč.

A pak. Není uvědomělé výchovy uměním. Uvědomělá výchova uměním je poutí za ideálem, za hodnotou nejvyšší. Umění tu není cílem, ale cestou. Je prostředkem.

Na prvém místě je třeba umění poznávat. Jak už bylo řečeno, není vše uměním, co se za umění vydává, jako není zlato všecko, co se třpytí. Poznávat tedy pravé umění jest prvním úkolem. A je to úkol tím těžší, čím více se produkuje braku, čím více jest paumění, čím více se podává kýčů. Jak jsou pauměním zavaleny naše knihovny, jak se brak vedral do výstavních síní, jak se nám dere ke stolu v časopisech a jak otupuje sluch z rozhlasu. Podřadnost, paumění zavaluje svět svou halasností a pod jejím nánosem často se skrývá pravá perla, kterou nutno teprve objevit.

Jak musel bojovat s nepochopením a přímo zlou vůlí Bedřich Smetana! Jak málo vůle k poznávání pravého umění tu bylo! Byly i snahy pravé umění Smetanovo záměrně vyřadit, poněvadž křížilo přízemní cíle paumění. Pravé umění však vyzvedne čas, jako zase brak svrhne čas do propadliště nejen zapomnění, ale i opovržení.

O poznávání pravého umění pronesl v r. 1921 pěkná slova národní umělec J. B. Foerster, když pravil, že je spokojen, rozezvučí-li jeho dílo v nitru posluchače třeba jedinou strunu a když tak mezi dílem a posluchačem vznikne zaujetí.

Možno říci, že pravé umění probouzí nové a nové umění. To je velmi důležitý poznávací prvek pravého umění.

Proč žalmy Davidovy vznítily v A. Dvořákovi hudební představy, které mistrně vtělil v „Biblické písně“? Proč se zpěvák opět a opět vzněcuje hlubokou krásou textů i melodií a harmonií těchto písní, takže dotváří jejich krásu v dokonalém podání? Proč tyto písně rozechvívají v duši posluchačů ty nejušlechtlejší vzněty a vytvářejí rozpoložení, v němž se posluchač stává kongeniálním umělcem v chápání umění tvůrčího i reprodukčního? To jest tedy pravý znak pravého umění, že budí umění nové a nové. To je nejlepší vodítko k poznávání.

Když J. V. Sládek tvořil svou báseň „Velké, širé, rodné lány“, netušil, že toto pravé slovesné umění vzbudí v J. B. Foersterovi kongeniální výraz hudební. A čte-li tuto báseň zanícený vyznavač pravé krásy na př. dětem ve škole, kolik krásných obrazů jim dovede vyvolat před duševní zrak. Jsou to na prvním místě pomyslná, rozměrná malířská plátna. Velké, širé, rodné lány! Vidíme před sebou malby Slavičkovy nebo Kalvodovy, opájíme se dalekými pohledy na zemi, která je „rájem na pohled“. Vzpomeneme, jak tentýž motiv vyjádřil B. Smetana v symfonické básni „Z českých luhů a hájů“, vyvstane nám v duši Fibichova selanka „V podvečer“ a toužíme-li výše, pak před námi vyvstanou v celé velebnosti a čisté kráse tatranské štíty, jak nám je hudebně vymaloval Vítězslav Novák v symfonické básni „V Tatrách“. Ano, pravé umění budí umění nové a jeho znakem je vždy ušlechtilost a touha po výšinách. Pravé umění v nás vzněcuje krásu, touhu po kráse, ušlechtilý rozlet, mocné zanícení, které není pouhým zanícením estéta, ale je také zanícením mravním, neboť touha po kráse, cesta za krásou, vnímání krásy je velkou silou mravní, která, jak praví Miloš Jiránek, povznáší nad nízkost.

Když jsme udělali první krůček, když jsme se naučili umění poznávat, pak je třeba je pochopit. Vychovatel v nejširším a nejplnějším smyslu slova je pak povinen poznané a pochopené dál sdělovat. Má-li umění apoštolskou funkci, musí mít také apoštoly.

Prvním úkolem je chtít poznat, pochopit a sdělit krásu Tvůrce. To dělala a dělá církev jako největší theoretická a praktická učitelka pěstování krásy v člověku a kolem člověka. Proto má církevní umění přední místo v umění vůbec, poněvadž hledá a poznává Toho, jenž je dárce veškerého umění. Jak mohutný je vliv církevního umění na výchovu. Ať myslíme na krásné katedrály či na idylické kapličky, ať vnímáme gregoriánský chorál či polyfonní dílo, ať se zadíváme na prostý tabulový obraz či na rozměrné malířské plátno, ať se dáváme unášeti hlaholem zvonů či mohutnými akordy varhan, ať pějeme v unisonu prostou mešní píseň či zpíváme ve čtyřhlasu oratoria, kantáty a mše, kolik tu uměleckých hodnot, kolik umělecké síly a kolik síly výchovné!

S úzkostí pozorujeme zhrubnutí dnešní vesnice a ptáme se po příčinách tohoto kormutlivého zjevu. Obraťme se trochu do minulosti a pochopíme. Vzpomeňme konce 17., celého 18. a počátku 19. století. Venkovský lid žil v těžkém útlaku, představovaném panskými mušketyry a dráby. Jeho šíje byla sehnuta pod vrchnostenským karabáčem, ale duch byl vzpřímen, poněvadž se sílil hlubokým náboženským životem. Návštěva kostela, domu Božího a také domu umění, umění výtvarného, hudebního i slovesného, církevní obřady a průvody, s uměleckým citem a geniálností vybudovaný církevní rok s nádhernou kyticí svátků Páně, svátků mariánských a svátků ostatních. A příroda sama, rozlehlý a udivující chrám Boží moci, odlesk Boží krásy. Jak se potom neměla duše plnit uměleckým zanícením, jak neměla vyrůstat na tomto podkladě umělecká, básnivá, tvůrčí síla venkovského člověka? Církev byla vždy ukazovatelkou, vykladačkou a sdělovatelkou té pravé krásy. A tímto vléváním krásy, tímto vědomým a uvědomělým pěstováním umění a uměleckého ovzduší bylo způsobeno, že venkovský člověk za těžkých poměrů hmotných a bědných podmínek sociálních unikl jak vnitřnímu rozvratu, tak vnějšímu zhrubnutí.

Dokladem ideálnosti našeho lidu jsou mimo jiné lidové písně, skvosty umění hudebního i slovesného, v nichž lid přetavoval a konkrétně vyjadřoval umělecké citění a umělecké napětí, vytvořené životem v Církvi a s Církví. Dnešní výchova odvádí od kostela, od církevního roku s jeho náplní, dnešní výchova neučí vidět v přírodě chrám Boží krásy. Tím je mládež zbavována - záměrně zbavována! - schopnosti pravou krásu poznávat, chápat a prožívat. Všeobecné zhrubnutí má i tady své kořeny.

Zvláštní kapitolou ve výchově uměním je kniha, s níž úzce souvisí obraz, ilustrace. Ale jak málo, jak uboze málo je literárních výtvorů, které by snesly přísných měřítek pravého umění. Kolik se právě u dětské knihy vytvořilo a tvoří kýčů, které jsou vzdáleny pravého umění, poněvadž nejsou tvořeny z vnitřní nutnosti, z vnitřního tvůrčího napětí, ovládaného niternou krásou a toužícího tuto krásu sdělit.

Naproti tomu jak průhledné jsou přízemní, výdělečné cíle těchto psavců, kteří se s obdivuhodnou přizpůsobivostí dovedou chopit jak módních námětů a do omrzení je opakovat (viz zvířecí příběhy, jimž otcem i matkou jsou Karafiátovi „Broučci“), tak moderních směrů, které nesnášejí slovo „Bůh“ a které zato vydatně tvoří veršem i prosou kult bůžků a polobůžků lidských, při čemž je ze zřejmých důvodů nestoudně podkuřováno těm, od nichž lze něco ať v té či oné formě očekávat. Dětské časopisy a dětské rubriky v denních listech pak jsou dokladem toho, jak se netouží dětem dávat, ale hlavně od dětí brát.

Jak rozdává našemu mládí pravé umění divadlo a jak se tu účastní film? Máme snad několik divadelních her, tvořených pro děti a dětsky,

nikoliv dětinsky. Ale jen se podívejme, v jakém provedení se dávají. Ty nejpodřadnější síly a nejlacinější výprava. Podle hesla „Pro dítě všechno“, ale musíme trpce dodat „je dost dobré“. Herec, předstupující před děti, je bezradný stran výrazu, poněvadž přestal být už dávno dítětem Božím, jemuž je umění hledáním pravé krásy, cestou za věčnou a nezbadatelnou krásou Boží. Místo toho nastupuje buď křečovitě vypětí, jehož cílem je vlastní oslava, nebo se uplatňuje naučená manýra, která se zdá, ale není, která je přetvářkou, lží, kýčem.

Dalo-li divadlo dětem aspoň drobtý skutečného umění, zůstává film velikým dlužníkem. Myslím náš film. Kolik tu možností, ale zůstávají nevyužity. A to, co se dětem podává, jeví se jako zboží odpadkové, tvořené bez uměleckého posvěcení a mravní odpovědnosti.

Zvláštní kapitolu tvoří rozhlas. Tento beze sporu silný výchovný prostředek, silný svou důsažností a popularitou, má také silné postavení a proto je či měl by býti prvořadým umělecko-výchovným činitelem vzhledem k naší mládeži. Že rozhlas tímto činitelem být chce, toho důkazem je čas, věnovaný dětskému vysílání. Jiná je ovšem otázka, jak a kým je toho času využito.

Základním nedostatkem četných relací pro mládež je naprostý nedostatek morality. Abychom si rozuměli. Nemám na mysli plané, vyumělkované moralisování, které dociluje opaku. Otřásám se hrůzou před hodnými Fridoliny a zlými Děťrichy. Myslím tu na přirozenou mravní atmosféru, na onen mravní řád, daný žitým křesťanstvím, který vytváří životní zákony ve shodě se zákony Božími a činí společnost společností opravdu kulturní. Neboť křesťanská moralita je nezbytným podkladem křesťanské kultury a kultury vůbec.

Dále chybívá dětským rozhlasovým vysíláním tvůrčí vážnost. Až příliš mnoho je tu přizpůsobování, ba přímo vykrádání cizích námětů, různých těch úprav a pásem, přemíra šablonovitosti a nejvíce pak touhy po laciné, kýčovitě rozhlasové slávě a ovšem i po výdělku. Přidáme-li k tomu ideové zaměření, jemuž náš rozhlas poctivě slouží, poznáme nejen umělecko-výchovnou nemohoucnost, ale přímo nebezpečnost a škodlivost tohoto moderního vlivného propagačního prostředku. Je povinností těch, kteří toto vše vidí, usilovati o nápravu, jako je povinností všech, kdo dostali shůry, účastnit se činně ozdravovacího díla. Odpovědný autor z našich řad nezapře z výdělečných důvodů svého nitra. Buď kvalitou své práce prorazí, nebo je odmítnut při nesporných uměleckých kvalitách právě pro svůj mravní postoj, pro své přesvědčení. Ale nikdy svého „creda“ neprodá za stříbrňák v podobě honoráře.

Pokusil jsem se v několika kapitolách jednak definovati pojem umění a pojem kýče, poukázal jsem na zdroje umění, rozlišil druhy umění a umělecká období, dovedl jsem, že umění je podstatnou a nezbytnou

součástí života, že je cestou za krásou a za původcem veškeré krásy, a konečně jsem zdůraznil výchovnou sílu umění. Je na nás, kteří jako vychovatelé vyznáváme statečně a hrdě „Credo in unum Deum“ a „Credo in unam sanctam catholicam ecclesiam“, abychom chtěli a dovedli Boží krásu i její díla poznávat, jí rozumět, z ní čerpat a dál rozdávat. Umění je zjevením krásy. Právě umění vzniká z touhy po dokonalé kráse, která zde - na zemi - nemůže být nikdy ukojena. Právě umění je únikem ze všednosti, je projevem opojivé síly, pramenící z Ducha, jenž vane, kde chce, je milostným zanícením milenců věčné, neodolatelné Krásky. Umění není jen prostředkem zábavy, rozptýlení a společenské reprezentace. Je nevyhnutelnou potřebou života, je jeho povznesením, znásobením.

Umění je dáno nazírat Tvůrce i stvoření v jejich kráse, v nekonečných proměnách a přitom chápat jejich zákonitost. Umění smí žasnout nad jedinečností jevů a přitom odkrývat v rytmech, harmoniích, melodiích, metaforách a obrazech jejich skrytou spojitost, která je dána touhou po věčné kráse. Umění spojuje sílu lásky se silou poznání, hloubku tušeného s jasností uvědomění, kouzlo citu s přísnou krásou myšlenky. Je pro dospělého znovunalezeným dětstvím, je zárukou, že lidstvo zůstane mladé.

Lessing praví: Čím umění učiníme, tím jest. Je naším hříchem, je-li škodlivé. My, katoličtí vychovatelé, víme, že není umění pro umění. Víme, že umění má sloužit, má prospívat. Že umění je cestou, je prostředkem k lepšímu a intimnějšímu poznání věčné Krásky, Boha, který je nejdokonalejším umělcem a dárce veškerého umění a pramenem nejmocnější umělecké inspirace. Proto učiníme umění mocným prostředkem výchovným, učiníme z něho ideální cestu za věčným Ideálem.

JAN ŠOUPAL, PROF., DIRIG. PSMU

## Zpěv a hudební výchova

### I.

„Zpěv a hudba jsou řečí andělskou, mostem mezi nebem a zemí,“ hovoří J. B. Foerster, patriarcha české hudby.

Skutečně; to, co již slovy se nedá vyjádřit, vystihne hudba, zejména zpěv. Hudba je nejabstraktnější, ale nejduchovější umění, nejúčinnější a nejživotnější. Člověku přináší radost. Je příjemná, nejen ukolébává smysly, ale též smysly povznáší. Stává se potravou duše jako vážná kniha. Zbavuje nás rmutu všedního života. Bývá neoptimističtější a je ve výhodě proti uměním ostatním.

Kdo si - ku př. - povšimne obrazu za výlohou? Hudbu vnímá však hned celá ulice. Radostnost hudby způsobila, že od pravěku byl s ní spojován tanec jako zevní projev zvýšené životnosti a citového překypění.

Dějiny tance se vlastně kryjí s dějinami hudby. Hudba souvisí s tancem svým rytmem. Tento vskutku hudbu nejvíce ovlivňuje. Všimněme si dnešních složitých rytmů, které vnesly do hudby moderní a exotické tance. „Smutná“ hudba není původní, ba ani smuteční hudba není k tomu, aby vyvolávala tísnivou náladu, ale aby rozptýlovala, tišila a hojila bol (k útěše zarmouceného člověka).

Hudba má zázračné účinky, působí jako lék proti únavě. (Vznikají písně lidové i umělé o práci, pochodové písně a pod.)

Ve starých dobách bývala i léčebným prostředkem. (Možno tu vzpomenouti tanců divochů kolem onemocnělého, různých zaříkávačů a pod.) I moderní doba užívá hudby jako prostředku utišujícího v nemocnicích a ústavech pro choromyslné.

Zpěv - hudba - jsou, nesporně, nezbytným a důležitým doplňkem všeobecného vzdělání, protože patří k jeho duchovému životu. Ze starých národů to zvláště pochopili Egypťané, Číňané a hlavně Řekové. Jejich kalokagathia - krása a dobro, t.j. dokonalost. (Tělesně, citově a rozumově vyrovnaný člověk!)

Hudba zušlechťuje a tříbí smysl pro krásno, probouzí a posiluje city k přírodě, k Bohu, člověku, vlasti a národu. Povzbuzuje k hrdinství, k činům!

Píseň vůbec - lidová zvláště - je nejvýraznějším symbolem každého národa. Předznamenává jeho dobu (Dobu bájesloví a historickou). Je to zjevno ku př. na písních sv. Václave, Hospodine pomiluj ny! Co může lépe charakterisovati dobu husitskou, jako její písně - zvláště slavná Ktož sú boží bojovníci? Povahu kmene (národa) poznáme na první pohled, zazpíváme-li píseň hanáckou, slováckou - českou, ruskou. Tu ku př. široké melodie - bohatýrství - a zase zadumané písně charakterisující ticho ruských plání. Francouzskou národní povahu vyznačuje hravost a lehkost melodiky, anglickou píseň vyznamenává noblesa (galantnost). Vážný rys písní proniká u Finů a Norů, vystihuje nevlídnost studeného severu.

## II.

Výchovný význam zpěvu a hudební výchovy pochopila již dávno většina evropských států. Byl tam zaveden povinný zpěv v náležitém rozsahu. (Ku př. v Rumunsku na středních školách a učitelských ústavech 7-9 hod. týdně.)

Je škoda, že náš národ, který má desetitisíce nár. písní - o němž

platilo „co Čech, to muzikant“, při své vyspělé sborové tvorbě a reprodukčních tělesech – jaké téměř nemá jiný národ ve světě, nevěnuje povinnému školení více času na školách. S hudební výchovou jsme u nás pozadu. Zdá se, že začínáme však doháněti to, co jsme dávno již měli dělat. (Teprve letos byl zaveden povinný zpěv na střední škole v kvintě. Příští škol. rok bude také v sextě a tak postupně ve všech třídách gymnasia bude po 1 hodině.) Na měšť. školách vyučuje se již 2 hod. zpěvu. Také obecné školy by měly mít po dvou vyučovacích hodinách ve třídách.

Je to pro celé generace veliké ochuzení, když se jim nedostalo řádné hudební výchovy, která by zprostředkovala jim vnímání zpěvu a hudby a též přímo umožnila zpěvní a hudební výkon. Zanedbaná generace pak se stává nezpěvnou, dokonce netečnou. Je neuvěřitelnou, ale smutnou skutečností, že do oborů pro měšťanské školy jsou zařaděny všechny jiné předměty, jen ne hudba. (Ta asi není tedy uznaným předmětem, který by stál za to, aby se mu učilo. Či myslí si páni „nahore“, že je to předmět zbytečný a lehkou naučitelný?) Vy, učitelé, víte ze zkušenosti, že tomu tak není. Je to povinností učitelských organizací, aby se zasadily – co nejdříve o to, aby hudební výchova byla postavena na roveň ostatním předmětům – jako je tělesná a výtvarná!

Jako je tomu u všech ostatních národů, tak i my jsme prostoupeni nejrůznějšími vlivy. Jeví se to nejen v politice, v životě hospodářském a sociálním, ale i v umění a tedy též v hudbě. Jsou to hlavně vlivy sousedních národů (do nedávna to byl silný německý vliv, – nyní zase ruský). U nás po revoluci se ujaly silně ruské písně. Dospělí i děti je rádi zpívají. Přinášejí novou notu, baladickou i hrdinskou a mají společný nám rys slovanský: měkkost, citovost, vášnivost, bujnost.

Po celém světě – zrovna jako u nás – již po několik desetiletí působí silně mezinárodní vliv jazzové hudby. Orientální rytmy (rafinovaně smyslné), harmonie a barevnost nástrojů vytlačují, bohužel naše národní písně i tance. U nás dokonce více než kde jinde ve světě. V cizině – na zájezdech – jsem to mnohokrát poznal. Snad je to nedostatek našeho národního uvědomění a sebevědomí. (Není tomu tak u Jugoslávců, Rusů a Rumunů.)

Pamatujte, kolik písní znali sovětsí vojáci a jak rádi tančili? Kterak v ohnivých, jedinečných tancích se dovedli veselit? Totéž jsem viděl v Jugoslavii. Naši vojáci by se měli písním učit na vojně, aby alespoň poněkud se jim vyrovnali. Nezapomínejme, čím nám byla píseň za okupace. Činila nás odolnými, silnými proti násilí. (Ku př. Rolnická, chorál sv. Václave, Hrdlička, Moravě atd.) Proto vážme si tohoto bohatství a rozhojňujme ho! Šiřme jeho znalost!

### III.

Učebné osnovy z hudeb. výchovy obsahují maximum látky. Zde podávám jen minimum látky a do 10 bodů shrnuji hlavní zásady pro praxi:

1. Minimum látky má býti vyznačeno v osnovách.
  2. Varovati se extrémů. Ne pouhé papouškování písní bez sluchových cvičení (bez znalosti not, rytmu atd.), ale také ne jen theoretisovati!
  3. Tvořiti zásobu písní - *jednu každou hodinu!*
  4. Občas (1× za 14 dnů) zmínka o skladateli (B. Smetana, Ant. Dvořák, J. B. Foerster, L. Janáček a j.) a jejich skladbách, o formách hudebních (píseň, tanec, zpěvohra, symfonie atd.).
  5. Poříditi si nástěnné tabule! (Stupnice, klaviatura pro intonační, rytmická cvičení a dynamiku.) St. hymna buď v notaci stále žactvu na očích a často obtížná místa procvičovati!
  6. Kromě státní hymny nacvičovati též sovětskou, polskou, jugoslávskou, bulharskou, anglickou, americkou a francouzskou!
  7. Naučiti žáky staré české chorály a duchovní písně. (Jezu Kriste, Navštiv nás, Kriste žádúcí, Buoh všemohúcí, Komenského Ukolébavku Spi, mé milé poupě).
- Hymny, chorály a staré duchovní české zpěvy mělo by vydati Státní nakladatelství.
8. Občas voliti hudební hádanky a diktáty pro kontrolu látky, zda byla zvládnuta. (I pro změnu pracovní techniky.)
  9. Jednoduché taktování nechť ovládají i děti. (Dvoudobý, celý, tříčtvrteční takt.) Je to důležité i zábavné pro ně.
  10. Zavést školní zpěvníčky pro žáky. (I půjčovati je ve škole by bylo možno na vyučovací hodinu!)
- Využít vhodné příležitosti a dopřát dětem poslech - účast na koncertech se slovním výkladem. Cvičit písně z České a Moravské besedy, tančit a zpívat!

EMIL HÁBA

## Názory na církevní hudbu a její chápání

Hudba ve chrámech různých náboženských vyznání, ano i v chrámech starověkých - pohanských, dávala vždy vyjádření tomu, co naznačovaly obřady a úkony kněží; byla jakýmsi doprovodem a doplňkem řeči, jakou se dorozumívali lidé se svými bohy nebo s Bohem.

Jestliže v jiných vyznáních, nekřesťanských, hudba měla člověka povznášeti vzhůru nad rmut této země, tím spíše má vznešený tento úkol

hudba v našich chrámech. Hudba ta, toť „musica sacra“, to jest „posvátná hudba“, není to tedy hudba světská, divadelní, taneční či koncertní, není to hudba obyčejného, všedního života, ale hudba života duchovního, hudba, která k nám má hovořiti o Bohu, má nás k tomu Nejvyššímu Vládcí všehomíra povznášeti, má nás s Ním sbližovati, má v našem srdci rozněcovati lásku k Němu, abychom Ho s nadšením oslavovali liturgickými obřady a lépe vnikali do hloubky Jeho tajemné krásy. Případně to vyjadřuje papež Pius X. v Motu proprio č. 1: „Posvátná hudba jakožto nedílná část slavné liturgie má s ní společný všeobecný cíl, totiž slávu Boží a posvěcení i vzdělání věřících. Přispívá k zvětšení krásy a lesku církv. obřadů a jako její hlavní úkol je přiodívat vhodnou melodií liturgický text, jenž se předkládá myslí věřících, tak její vlastní účel je dodávat textu samému větší účinnosti, aby věřící takto byli snáze rozníceni ke zbožnosti a lépe se připravili na přijetí plodů milosti, jež pocházejí ze slavení přesvatých tajemství.“

Jmenovaný papež zdůrazňuje, že církevní hudba musí míti tři vlastnosti, totiž: Musí býti posvátná, to jest prosta všeliké světskosti jak sama v sobě, tak ve způsobu podání, dále umělecká, dávající výkony skutečně hodnotné a posléze všeobecná, čím se myslí, že i když má nějaké odlišnosti a zvláštnosti svého národa,\* v hlavních rysech má býti podřízena všeobecné povaze posvátné hudby.

Mnozí badatelé se obírali otázkou, který druh liturgické hudby nejlépe vyhovuje požadavkům Svaté stolice, kde totiž posvátnost, uměleckost i všeobecnost projevuje se v plné míře. Jak známo, jsou tři druhy liturgické hudby, a to: 1. Gregoriánský chorál a jeho využití v gregoriánských melodiích, 2. Polyfonie (t. j. vícehlasý zpěv), 3. Moderní hudba.

Z těchto druhů vyhovuje dokonale předpisům církevním gregoriánský chorál a z polyfonní hudby tak zvaná *klasická polyfonie* (t. j. vzorná polyfonie, vzorný zpěv vícehlasý, prodchnutý krásou uměleckou a hlubokou zbožností). *Klasická polyfonie*, vřele doporučovaná papežem Piem X., je jednak *polyfonie římské školy*, která dosáhla vrcholného rozkvětu v 16. stol. dílem Petra Aloise Palestriny „Missa papae Marcelli“, rovněž jeho šestihlasou mší „Assumpta est Maria“, dále je to *polyfonie nizozemské školy*, jejíž hlavní zástupci jsou Josquin de Pres (1445-1521) a Orlando Lasso (1530-1594), posléze *polyfonie španělské školy*, jejíž hlavní representant je T. L. da Vittoria (†1605). Skladby těchto škol musí nám býti měřítkem k hodnocení jiných polyfonních skladeb a k jich výběru pro chránovou hudbu.

Pokud se týče moderní hudby, je zařazena na místo poslední. Svatá stolice ji nevylučuje z chrámu, ale dává předpisy, pokud je na místě

---

\* ) O vánocích znázornění dud, o velikonočních znázornění zvonů atd.

Božím při bohoslužbách přístupná a pokud není přístupná. Že ji zařazuje až na místo třetí, dávajíc přednost gregoriánskému chorálu a klasické polyfonii, odůvodňuje následovně: „Moderní hudba ve svém celku nemá totiž takovou posvátnost a všeobecnost, jakou se vyznačuje gregoriánský chorál a polyfonie, ani nebývá vždy opravdovým uměním.“ Papež Pius X. určuje ve svém „Motu proprio“ podmínky, pod kterými může býti provozována v chrámě: „Aby totiž neobsahovala nic světského, nepřipomínala divadelní motivy a nebyla vytvořena na způsob světských kusů ani ve svých vnějších formách.“

*Ve výběru moderní hudby musí být velká opatrnost.*

Mnohdy jsme svědky toho, jak se v některém chrámě provozují skladby slohu koncertujícího nebo divadelního (obyčejně při svatbách), jak se zpívají melodie podobné melodiím operním, ale to vše odporuje církevním předpisům. Mnozí lidé si dosti neuvědomují, že chrám je místo Boží – sídlo svátostného Krále a nikoliv koncertní síň, že je to dům modlitby a nikoli nějaká místnost, kam by šel člověk pro pobavení a umělecký požitek. Krásná umělecká hudba je sice uměleckým požitkem, ale účelem jejím je nabádati ke zbožnosti, prohlubovati úctu a lásku k Nejvyššímu. Hudba, která je sice umělecky hodnotná, ale nenabádá ke zbožnosti, nehodí se do chrámu.

Papež Pius X. výslovně zakazuje v chrámě provozování církevních skladeb některých mistrů italských, německých, vídeňských, kteří je provanuli divadelním slohem. Jsou to na příklad náboženské skladby Beethovenovy, Schubertovy a Mozartovy. Nejlepší kritikové a profesoři konservatoří naší doby prohlašují, že to jsou skladby podivuhodné, uchvacující, ale že se hodí do koncertních síní, nikoli do svatyně. Velikým nešvarem je hráti nebo zpívati v kostele úryvky a motivy z oper, koncertních skladeb a jiných světských výtvorů. Proti takovému nešvaru nutno bojovati. Bohudík, je většinou tento nešvar vymýcen a téměř všichni varhaníci i zpěváci znají církevní předpisy. Všem lze doporučiti populárně psaný a laciný spis P. Dr Antonína Čaly „Duchovní hudba“, vydaný v edici Krystal, Olomouc, Slovenská ul. 14.

Ještě je třeba zmíniti se o liturgických textech. Je známo, že při slavných, zpívaných mších svatých je doporučován text latinský. V naší vlasti je schválena ta výjimka, že i při slavných, zpívaných mších svatých může se užívati textu českého a to jak na kůru, kde zpívá chrámový sbor, tak také v kostele, zpívá-li všechen lid. Jedním z nejstarších důkazů, že v českých zemích se zpívalo česky při mši sv., je kancionál Jistebnický z r. 1420, v němž je pro lid zjednodušen chorál a podložen českým textem.

Roku 1605 arcibiskup Zbyněk Berka svolal do Prahy provinciální sněm, jenž mimo jiné schválil „velmi starý zvyk“ zpívat po celý advent české roráty při mši svaté. Mimo to týž sněm schválil též zvyk

zpívat české duchovní písně i při velké mši svaté, s podmínkou, že text těchto písní bude napřed schválen ordinářem a že na mešním řádu nebude nic měněno a nic z něho nebude vynecháno.

Velmi důležité je pro naši otázku rozhodnutí provinciálního sněmu pražského z r. 1860.

V pojednání se tam praví:

„Posvátné zpěvy, složené v mateřském jazyku, nejen připouštíme hlavně při menších slavnostech bohopocty a při každodenních oficiích, ale také velmi důrazně žádáme, aby zbožnou péčí farářů a ředitelů byly rozšiřovány mezi lidem.“

A když o sjezdu katolíků v Praze r. 1935 byl přítomen pan kardinál Verdier z Paříže a zavítal též na Velehrad, kde slyšel nadšené lidové české zpěvy, řekl: Kdyby tyto slyšel svatý Otec, jistě by polovinu předepsaného gregor. chorálu pro České země škrtl.

Hlavní je, aby písně, které se v chrámě zpívají, odpovídaly duchu církevní doby a svátku příslušného dne, aby byla shoda mezi posvátnými obřady a mezi tím, co se hraje i zpívá. *Hlavní je ve svatyni vždy zpěv.* Hudba - ať již na varhany hraná nebo provozovaná hudebními nástroji má býti pouze doprovodem zpěvu, doprovodem takovým, aby zpěv vynikal, aby zpívaným slovům bylo náležitě rozumět. Je chyba, přehlušuje-li hudba zpěv tak, že zpěvákům není rozumět.

Zpěv je hlavní, totiž ony myšlenky, zpěvem vyjádřené, myšlené, souhlasné s velikým tajemstvím Lásky, jímž jsou proniknuty posvátné obřady.

Snažme se, aby vštěpovaly křesťanům úctu k svatyni, úctu k posvátným obřadům, lásku k Tomu, Jenž je těmi obřady oslavován, a pak i zpěv, pak hudba chrámová bude opravdu posvátná, povznášející, jak si to přeje náměstek Kristův.

Je třeba oživit kostelní kůry, aby se opět staly ohnisky hudební kultury.

MUDR JUL. KUNCEK

## Pokroky dnešní medicíny

Druhá světová válka, ukončená před více než dvěma lety, přinesla celému světu mnoho strádání a bídy, i když byla pro nás i ostatní demokratické národy zakončena šťastně. Říká se, že každá velká věc se rodí z bolestí a obětí. I náš nynější mír a pokoj byl vykoupen nesmírnou obětí a velikým strádáním. Každá válka má nejen své velké záporny, ale má též své ohromné klady, a to nejen ve vědách technických, ale též v medicíně. Dnes již rozhodně neplatí staré římské přísloví, že

„inter arma silent musae“, že totiž za války mlčí musy, naopak v této válce také medicina doznala netušeného rozmachu, jakého by rozhodně nemohla dosáhnouti, kdyby této hrozné války nebylo. Objevy v lékařství byly jak na východě v SSSR, tak také na západě a zde v první řadě v Americe. Obě skupiny si dnes začínají vyměňovat své zkušenosti. Informace, které vám mohu podati, čerpal jsem jednak z přednášky p. univ. profesora MUDr Josefa Charváta, kterou měl v Tábořské župě lékařské, jednak z jeho publikace, vydané v Melantrichu. Dále jsem také čerpal ze statí p. profesora brněnské fakulty lékařské MUDr Hory, jež uveřejňoval v brněnských „Lékařských listech“, jakož i z publikace belgického profesora Dr C. Heymanse: „Pokroky americké medicíny“, přeložené doc. MUDr Jurajem Henselem z bratislavské fakulty.

Považuji za správné, že vedení kursu zařadilo do programu též přednášku z oboru lékařského. Jednak jest o věci medicínské i mezi laiky vždy dostatek zájmu, jednak je dobré, aby zvláště učitelé a profesori znali současné možnosti vědy lékařské aspoň v některých oborech, aby šířili kolem sebe skutečnou pravdu a pomáhali nám získávat více důvěry. Je totiž velmi smutným zjevem našeho století, že je ve věcech medicínských velmi lehkověrné a důvěřivé a věří každému šarlatánovi více nežli poctivému lékaři. Co lidí i z nejvyšších kruhů vyhledává různé zázračné léčitele v Praze, Dáblicích, Čáslavi i jinde. Jestliže kursy mají rozšiřovat duševní obzory našich vychovatelů, je správné, aby byli naši vychovatelé též správně a pravdivě informováni též o dnešních možnostech vědy lékařské, pokud to lze laikům sdělovati, totiž pokud je to laikům přístupné.

V Americe se nešetřilo ani peněz, ani času na výzkumnictví. Ale nebyly to jen ty americké dolary, které pomáhaly tomuto rozmachu vědy lékařské, nýbrž byla to nadšená kolektivní práce amerických vědeckých teamů, jež se dovedly v pravém slova smyslu zakousnouti do nadhozených a pro vedení války důležitých problémů. V Americe za této války stala se honba za vědeckou prací národním sportem. V americké válečné přípravě převládala myšlenka, že válka může státi nepočítaných peněz a materiálu, ale nesmí zbytečně utrácet a mařit zdraví vycvičených vojáků.

Tedy docela obrácené nazírání nežli v Říši, kde se lidský život nešetřil, ale musel se šetřit materiál. Je přece známo, že u Stalingradu obětovali Němci docela zbytečně životy 300.000 vojáků dobře vycvičených. Na druhé straně však běda tomu, kdo by byl v továrně pokazil granát, kulomet nebo dělo. Američané proti tomu plýtvali v pravém slova smyslu materiálem, aby chránili drahocenný lidský život. Dobře víme, jak pro své vojenské akce dovedli velmi důkladně připravit „terrain“, jak důkladně dovedli podporovat svoji pěchotu letecky a tanky jenom proto,

aby co nejméně životů bylo vojenskou akcí ohroženo. Stejně tak uvažovali i s hlediska ochrany lidského zdraví chorobami. Dosažené vědecké výsledky snížily v americké a vůbec spojenecké armádě umrtí na zranění na 4.5% proti 10% německých ztrát. Ještě markantnější jest snížení počtu úmrtí na choroby, jež u Američanů obnášelo 0.1% proti 2% německým, což v praxi znamenalo, že na 20 zemřelých Němců zemřel 1 Američan. To je snad mluva jasná a přesvědčivá proti všem pochybovačům.

Američané a Angličané věnovali se především boji proti nakažlivým chorobám. Je to zcela pochopitelné. USA byly nuceny najednou postavit a vycvičit armádu o 13 milionech mužů, kteří byli cvičeni ve velikých cvičných střediscích. V těchto střediscích, kde najednou žilo pohromadě několik tisíc lidí z nejrozličnějších prostředí a krajín, byli Američané postaveni před problémy dalekosáhlého významu a museli je řešit za každou cenu a úspěšně. Bylo nutno posílat velké kontingenty vojska i pomocných služeb daleko za moře a do krajů, kde řádila malarie, skvrnivka, tyfus břišní i skvrnitý a ještě jiné choroby. Tito vojáci museli býti bezpodmínečně chráněni před možnou nákazou, po případě museli býti též léčeni. Tak bylo se Američanům v táborech potýkati s chřipkou, úplavicí, epidemickým zánětem mozkových blan a zánětem plic. Nejpopulárnějším lékem, který Američané za této světové války zavedli a kterým se dnes již téměř všeobecně po celém světě léčí, jest penicilin. Dala nám jej biologie i bakteriologie. Je zajímavé, že vlastně byl již dlouho předtím znám, ale nebylo ho prakticky používáno. Již Pasteur roku 1877 při pokusech v laboratoři si všiml, že kultury bacila Anthraxu přestávají růst na umělých živných půdách, byly-li napadeny plísní. Proto od té doby každý bakteriolog, ba každý laboratorní sluha věděl z praxe, že t. zv. „plesnivé“ kultury jsou prakticky zkažené a musí se vyhodit. A přece ani slavného Pasteura tehdy nenapadlo z toho vyvoditi praktické důsledky. Teprve Fleming v Oxfordu v roce 1929 náhodou při kontrole práce svého spolupracovníka Bigglera, který vypěstoval různé kolonie z čistých stafylokokků, našel v jedné kultuře plísní novou skvrnu a zjistil, že v blízkosti této skvrny nedaří se stafylokokkům. Jeho bystrý duch ihned poznal význam tohoto objevu. Přeočkoval tuto plíseň do nového živného prostředí a identifikoval ji jako *Penicillium chrysogenum notatum*. Dále zjistil, že roztok této kultury po 500 až 800násobném zředění vykazoval ještě antiseptický účinek, to jest ničil choroboplodné zárodky tak, jako je dovede zničit fenol (karbol). Také prokázal neškodnost tohoto roztoku pro tkáň a leukocyty, což bylo významné s hlediska léčebného použití. A v roce 1929, tedy ještě před érou sulfonamidů, navrhl penicilin jako léčebný prostředek na hnisající rány, ale nezískal pro tento epochální objev žádného zájmu, poněvadž začaly pronikat ve známost sul-

fonamidy. Teprve v roce 1939 k penicillinu obrátil pozornost badatel A. W. Florey se svou skupinou spolupracovníků na oxfordské universitě. Florey totiž isoloval penicillin ve stavu dostatečně čistém, aby bylo možno jeho léčbu zkusit na prvním nemocném v r. 1940. V chorobě nastal dramatický obrat, ale bylo málo penicillinu, takže později se stav pacienta zase zhoršil, ba nakonec pacient zemřel. Tehdejší penicillin ovšem nebyl tak čistý jako dnes, nebyl také stálý, byl neobyčejně drahý a hlavně bylo ho velmi málo. Další výzkum byl Floreyovi následkem válečných obmezení ztížen, proto se obrátil o pomoc do USA, která ji poskytla v opravdu hojné míře. A když Amerika vstoupila do války s Japonskem, bylo nutno vyrábět penicillin v čistém, účinném stavu a v takovém množství, aby stačil v první řadě nejen pro armádu, nýbrž též pro ostatní obyvatelstvo. Bylo vybudováno 21 fantastických továren na plísň, které v r. 1943 vyráběly již penicillin na metrické centy a ve stavu čistém a účinném. Zatím tisíce badatelů neznámých jmen dále rozvíjelo své výzkumy a přicházelo na látky další a mnohem účinnější nežli penicillin: streptomycin, tyrothricin a j. Zmínil jsem se o penicillinu šířeji proto, abych ukázal nadlidské úsilí Američanů v boji s nákazami, jež za války tolik prospělo spojeneckým armádám a dnes prospívá celému světu. Dnes lze říci, že nebýt Američanů, umíralo by ještě mnoho tisíc lidí na celém světě různými otravami, záněty mozkových blan, zánětem nitroblány srdeční, plynovou snětí, chřipkou, záněty plic a jinými. Jaký je mechanismus účinnu penicillinu: ničí bakterie, ale neničí tkáň, brání dělení buňky, čímž otevře pole působnosti obranným silám organismu. Jeho hladina musí být v těle udržována na stejné výši, proto se dávají pravidelně injekce každé 2 hodiny. Vyšší teplotou ztrácí účinek, stejně se poškozuje stykem s kovy, světlem slunečním a alkoholem. Velmi rychle se vylučuje močí. Užívá se ho v injekcích, masti a pudru. Působí hlavně na gram-positivní bakterie. Také v SSSR byl vynalezen penicillin, zvaný *Penicillium crustosum*, který je účinnější proti salmonelám, t. j. bakteriím, jež působí břišní tyfus. Distribuce penicillinu děje se prostřednictvím t. zv. penicillinových stanic, které jsou ve velkých nemocnicích. Centrem distribuce jest Státní zdravotní ústav ČSR se svými filiálkami. Cena penicillinu je dnes již dostupná, neboť 100.000 jednotek stojí jen 50 Kčs. Poněvadž jej máme zatím ještě poměrně málo, musí se jím šetřit. A tak se dává jenom v nemocnicích, které si jej objednávají případ od případu pro indikované choroby. Ve všeobecném prodeji ještě není a dlouho nebude. Naším dodavatelem jest dnes pouze Amerika, které musíme být neskonale vděční za tuto pomoc.

Velikým a ožehavým problémem pro spojence byla malarie, choroba vyskytující se v bažinatých krajinách tropických a subtropických. Malaria se až do této války léčila chininem, jehož účinn na malarii byl znám

již od roku 1640. Ale chinin vlastně neléčí, jenom předchází záchvatům malarickým. Kromě toho Japonci za války se zmocnili holandských chininových plantáží, takže Američané byli nuceni hledati nová léčiva syntetická. Bylo utvořeno zvláštní komité pro výzkum léčení malarie, které vyzkoušelo celkem 14.000 různých syntetických léčiv. K léčbě užívali Američané nejprve německého Atebrinu. Ale později, když i tento německý preparát jim došel, vynalezli mezi 14.000 syntetickými preparáty Chlorochin, který předčí nejen německý Atebrin, ale též samotný chinin. Jeho velikou předností jest, že dovede za 1 až 2 dni opravdu vyléčiti i zhoubné tropické formy. Holandský chininový monopol, který před touto válkou diktoval celému světu ceny chininu, jest tímto objevem Chlorochinu silně ohrožen. Jisto je, že chinin sice nebude tím vytlačen, vždyť se ho užívá k léčení ještě jiných chorobných stavů, ale nebude moci již holandský monopol lidstvo vykořisťovati.

S léčbou malarie souvisí velmi úzce též její prevence. Malarii přenášejí komáři druhu Anopheles, kteří žijí v bažinatých tropických a subtropických krajinách. Má-li se malarie účinně potírat, jest třeba hubiti též tento druh komára, zameziti líheň jeho larev ve vodě. A tu této prevenci přišel jako na zavalanou ku pomoci objev švýcarských lékařů, kteří vynášeli již dříve látku Dichlor-difenyl-trichlorethan. Tuto látku, zvanou ve zkratce D. D. T. začali ve velkém množství vyrábět Američané. Tato látka vyznačuje se vysokou insekticivností, t. j. dotknou-li se této látky vši, blechy, komáři, mouchy, blechy, mravenci a jiný hmyz, nezadržitelně hynou křečí a ochrnutím. D. D. T. jest tudíž jakýsi nervový jed pro hmyz nejrůznější provenience. Jeho předností jest, že v běžné koncentraci neškodí nijak člověku. Tímto výborným prostředkem Američané a vůbec spojenci za války rychle v několika dnech likvidovali epidemii skvrnivky na př. v Neapoli v r. 1943, sanovali v Itálii celé kraje zamořené malarií. U nás byla tímto práškem velmi rychle a poměrně snadno zneškodněna veliká epidemie skvrnivky v zamořeném koncentračním táboře v Terezíně na konci světové války. Tímto prostředkem lze poměrně velmi snadno zvládnouti epidemie malarie, skrnivky, žluté zimnice, jakož i řady ostatních chorob, přenášených nebo zprostředkovaných hmyzem.

Jen stručně se ještě zmiňuji o prevenci moru, choroby, která vždy následovala po velkých válkách. U moru třeba hubiti též hlodavce, především krysy. Tento boj byl dříve velmi obtížný a stál mnoho námahy a peněz, poněvadž krysy se velmi rychle množí. Američané synteticky sestrojili dvě látky vysoce účinné pro krysy, ale naprosto neškodné pro lidi: je to látka. zv. „Antus“ (alfa-naftyl-thiourea) a preparát 1080.

Důkladně byla studována také chřipka, o níž jest z první světové války dobře známo, že zahubila více lidí, nežli jich padlo v celé první

světové válce. A po této válce se čekala rovněž epidemie chřipky, ale na ni se Anglo-Američané již tentokráte důkladně připravili. Chřipka není původu bakteriálního, nýbrž virusového. Filtrovatelný virus je vlastně hmota neživá, ale s mocí nakazit-infikovat. Podle velikosti známe dnes 3 skupiny filtrovatelných virů: Spirochety, virus chřipkový a virus dětské obrny (poliomyelitický). Filtrované viry skládají se z proteinů, bílkovinných látek, největší mají ještě zvláštní látky tukové - lipoidy a saccharidy. Mají zvláštní přitažlivost k jádru buněčnému, jež jest řídícím orgánem při výměně proteinů. Filtrovatelné viry reagují na jádro, metabolismus jádra se mění, buňka začne produkovat patologický (choroboplodný) protein, který je tím filtrovatelným virem. Ale vraťme se nyní k filtrovatelnému viru chřipkovému. Víme, že virus chřipkový je přenosný na fretku a z této na myš. Dá se též inokulovat do vyvíjejícího se kuřecího zárodku. Odtud se dá získat ve stavu čistém a proto se dá inokulací kuřecích zárodků vyrobti vakcína k očkování, což jest velmi důležité pro případ chřipkové epidemie. Po prvé světové válce jsme byli proti chřipce bezmocni. Dnes bychom mohli v případě vypuknutí chřipkové epidemie účinně bojovati proti chřipce ochranným očkováním. Je též důležité vědět, že chřipku dnes můžeme také serologicky diagnostikovati. Imunita proti chřipce je krátká. Jest též důležité, že serum rekonvalescenta imunisuje druhého člověka, což má veliký význam pro prevenci při epidemii. Kdyby u nás někdy vypukla epidemie chřipky, museli bychom míti k dispozici pro Státní zdravotní ústav dostatek nasazených vajec a zdolali bychom každou epidemii.

Američané šli v potírání nákaz ještě dále. Chtěli ničit t. zv. kapénkovou nákazu. Víme totiž, že při mluvení, kašli, kýchání, zpěvu a smrkání šíříme kolem sebe do vzduchu drobné kapénky, obsahující mikroby z našich horních cest dýchacích. Tímto způsobem šíří se plicní choroby, angina, zánět plen mozkomíchových. Tento obtížný problém rozřešili Američané v roce 1943 s úspěchem tím, že vyrobili látku Triethylenglykokol. Je-li tento rozprášen ve vzduchu místnosti, škol, divadel, kasáren, biografů atd., ničí bezpečně již v minimální koncentraci banální mikroby našich horních cest dýchacích, ba i virus chřipkový. Je zajímavé, že je též účinný, přimísí-li se do oleje, kterým se natírají stěny nebo podlaha.

Svízelným problémem pro naše hygieniky a zdravotníky je dodnes problém zneškodnění t. zv. nosičů nákazy. Jistě je vám známo, že ten, kdo prodělá spálu, záškrť, břišní tyfus, stává se často nosičem choroboplodných zárodků spály, záškrťu, břišního tyfu. Jemu to již neškodí, ale ohrožuje okolí, v němž se pohybuje, právě tím, že šíří spálu, záškrť nebo břišní tyf. Boj proti těmto nosičům nákaz u nás jest více méně problematický. A je to velmi důležité zvláště u tyfu. Takový nosič tyfu

zaměstnaný v potravinářství může velmi lehce nakaziti veliký počet svých zákazníků, stejně tak učitel či učitelka, kteří jsou nosiči záškrtu nebo spály, mohou rozšiřovati tyto choroby mezi školními dětmi. V Americe nyní zkoušejí léčení nosičů tyfové nákazy streptomycinem. Nosičství nákazy epidemického zánětu mozkových blan se dá podle amerických zpráv likvidovati jednorázovou dávkou 2 g sulfdiazinu. Nosiči jiných mikrobů se zneškodňují penicillinem, jiné na př. Dysenterie příslušným bakteriofagem (enterovakcinou).

V hygieně vojska má nesmírný význam nezávadná pitná voda. Velké armády za této války si však nemohly hráti s převažováním vody, musely najíti pohodlnější a rychlejší způsob sterilisace vody. Chlorování nebylo vítané, poněvadž chlorovaná voda není na chuť příjemná. Proto vymyslely sterilisování trijodidy. Mohu vám sdělit, že jedna čiperná firma u nás provádí sterilisaci vody koloidem stříbra t. zv. „Movidynem“. Je to firma Moudrý a spol. ve Svojsčích u Kouřimi. Doporučuji tuto sterilisaci pitné vody, která se odebírá ze zdrojů, jež nejsou zcela nezávadné, nebo všude tam, kde chceme míti jistotu, aby pitná voda byla naprosto nezávadná. Není to proces nákladný a hlavně je velmi jednoduchý. K zásilce se dostane vždy výstižný návod.

Stojí též za zmínku, že Američané v této válce chránili své vojáky proti skvrnitému tyfu nejen hubením vši již zmíněným práškem DDT, nýbrž též očkováním proti skvrnivce. Očkovací látka byla již dříve známa, ale její velkou vadou byla okolnost, že jí bylo velmi málo a že její výroba byla příliš nákladnou, poněvadž se získává ze střivek infikovaných vši. Je pochopitelné, že nebylo možno takové pracně vyrobené očkovací látky použít pro 13miliónovou armádu. A tu začali vyráběti očkovací látku infikováním krys. Praktický výsledek tohoto očkování byl přímo skvělý, neboť z celého expedičního sboru afrického v roce 1943 onemocněli pouze 2 vojáci a to docela lehkou formou, zatím co domorodci byli těžce zamořeni.

Jinou takovou sensací je očkování proti tetanu. Před druhou světovou válkou jsme imunisovali pasivně, vlastně děláme to u nás ještě dosud, to znamená, že po každém poranění jen trochu podezřelém dávali jsme a u nás dosud dáváme t. zv. profylaktickou dávku protitetanového sera. Na návrh známého badatele Ramona přikročili Američané v r. 1941 k aktivní imunisaci celé své armády - tedy očkováním proti tetanu - toxoidem tetanovým s překvapujícím výsledkem: ze 13 milionů vojáků onemocněli tetanem pouze 3 vojáci, což jest efekt opravdu velmi názorný.

V každé válce v ranné chirurgii má veliký význam transfuse krevní, která vojinům při značnějších ztrátách krve zachraňuje v pravém slova smyslu jejich život. Je skoro obecně známo, že transfuse krevní nelze prováděti od libovolných dárců krve, poněvadž by tím mohla se vyvo-

lati v cévách t. zv. aglutinaci, t. j. srážení krve, jež nastane, setká-li se nevhodné serum s nevhodnými krvinkami, tedy nastane-li nesprávné smíšení aglutininu a aglutinogenu. Podle toho, jak jsou v krvi obsaženy různé kombinace obou těchto látek, rozdělil již v roce 1907 náš český badatel prof. MUDr. Jánský lidstvo na 4 skupiny: skupina O (asi 45% lidí), skupina A (asi 42% lidí), skupina B (asi 10% lidí) a skupina AB (asi 3% lidí). Proto má-li býti transfuse bezpečná a účinná, musí býti dárce krve a příjemce ze stejné skupiny krevní. Určování krevních skupin jde dobře v míru, ale daleko obtížnější je to za války, kdy není na to ani času ani dostatek lidí. Hotovily se nejprve krevní konzervy, v nichž krev byla učiněna nesrážlivou příměsí určitých látek a na obalu konzervy byla vyznačena krevní skupina. V Anglii měl proto již po první světové válce každý voják předem vyzkoušenou svoji krev a na kapsli poznačenu svoji krevní skupinu. Ale i tak nebylo vše v pořádku, poněvadž v určitém % případů docházelo k nehodám proto, že kromě uvedených 4 skupin byly objeveny ještě podskupiny M, N, P, faktor Rh, který rovněž není jednotný, máje dnes zjištěných 8 dalších podskupin. Tím ovšem byla technika transfusí velmi zkomplikována. Pro frontu bylo nutno řešiti problém odstraněním vyšetřování, k němuž na frontě nezbývá času. Nešlo zde o žádný nový vynález, pouze o odstranění šoku u raněných a popálených. Američané užili k tomu krevní plasmu, t. j. krve, z níž byly centrifugováním odstraněny červené krvinky. Touto krevní plasmou tedy se začaly prováděti transfuse docela bez jakéhokoliv rizika, neboť nebylo třeba ani určovat krevní skupiny, ba dala se velmi dobře konservovat. Pro armádu se začaly zhotovovat lehké krabice, v nichž byla konzerva se sušenou plasmou, jiná konzerva obsahovala sterilní rozpustidlo, dále tu byla bombička se stlačeným dusíkem, sterilní kaučukové a skleněné trubičky, jakož i sterilní jehly pro nabodnutí žil. Podle tištěného návodu bylo možno v několika minutách provésti zcela nezávadně transfusi krevní plasmu. Rozhlas, církev, tisk získaly v krátké době spoustu dobrovolných dárců krve k výrobě sušené plasmu. Dlužno podotknouti, že tímto zákrokem poklesla v americké armádě velmi značně umrtnost raněných, a to na 4.5%, kdežto německá armáda měla umrtnost 10%. Samozřejmě zavedením plasmu nebyla opuštěna transfuse krevní, které se nelze jen tak beze všeho vzdáti, poněvadž se vyskytnou často okolnosti, kdy je třeba pacientu okamžitě nahraditi krvinky buď chybějící, nebo nějak poškozené. Naproti tomu transfuse plasmu odstraňuje rychle šok a umožňuje vykrvácenému, aby mohl býti transportován dozadu a dožil se zde nutné operace.

Největšího užitku se však dostalo v této válce užíváním plasmu krevní při popáleninách. Léčení spálenin doznalo totiž za této války naprostého převratu. Dříve jsme se domnívali, že smrt u popálenin roz-

sáhlejších je podmíněna vstřebáním jedovatých látek ze spálených tkání. Proto se mělo toto vstřebávání zameziti tím, že se popálené bílkoviny srážely taninem, který byl součástí mastí. I za této války byli jsme v protektorátě takto instruováni oficiální medicinou německou, zatím co Američané tvrdili, že popálený člověk je ohrožen v prvé řadě šokem, jehož podstatou jest únik krevních bílkovin z cév do tkání. Tím klesá objem cirkulující krve, osmotický tlak a následkem toho vázne i oxydace. Ze špatné oxydace v játrech, ledvinách a svalech dochází k nesprávné přeměně, zplodiny této špatné přeměny jsou jedovaté a hromadí se v orgánech a krvi. Proto u těžce popálených je třeba okamžitě bojovati proti šoku vstříknutím krevní plasmy nebo serového albuminu. Kromě toho se podává dostatek tekutiny. Množství plasmy se určuje podle zvláštních tabulek.

Každý popálený je ještě ohrožován druhotnou infekcí popáleného povrchu těla. Proto s každým popáleným se dnes musí zacházeti naprosto asepticky, t. j. lékaři se k ošetření myjí jako k velké operaci, popálený se na místě přikryje sterilní rouškou, dopraví se na zvláštní oddělení, kde musí býti taková čistota jako na operačním sále, lékaři mají nos i ústa zakryta rouškou, pracují v rukavicích a popálenin se dotýkají jen sterilními nástroji. Po místním ošetření přiloží se sterilní obvaz, který se ponechá bez výměny 10-14 dní. V dalším léčení pomáhá penicillin v místní i celkové aplikaci zdolati ev. infekci, která zde obvykle musí býti. Je přirozené, že po takovém dnešním ošetření jsou léčebné výsledky percentuelně daleko lepší nežli před touto válkou.

Je samozřejmé, že v chirurgii byly rovněž získány za této války neobyčejné úspěchy a řada nových objevů a nápadů, vždyť chirurgie i v dřívějších válkách vždycky získávala, tedy tím spíše musila získat v této válce. O tom však se nemohu šířeji rozepisovati, poněvadž by to vyžadovalo zvláštní kapitoly. Stručně řečeno, byly velice zdokonaleny metody znecitlivění, a to jak místního, tak i celkového, byly propracovány metody stavění místního krvácení. Za této války prováděny byly veliké zákroky, ze kterých chirurgové měli dříve strach, resekovaly se celé žaludky, celý pankreas (slinivka břišní). Chirurgie začala zasahovati do takových oborů lékařských, které dříve byly jen jejich doménou. Snad jste již někdy četli, že se dnes může operovat vrozená srdeční vada (průchod ductus Botalli), nebo operují se ischiasy a house-ry, jichž příčinou je poškození meziobratlových plotének. Chirurgicky se dnes léčí některé choroby duševní, kdy se přetínají nervové spojky mezi čelními laloky a ostatním mozkem.

Za zmínku stojí, že byl učiněn jeden vlom do léčení nádorů zhoubných, zatím sice jenom v léčení rakoviny prostaty (žlázy předstojné u mužů). Při rakovině prostaty se totiž zjistilo, že v krvi nápadně stoupá množství kyselých fosfatas, t. j. štěpících enzymů, jimiž se v těle váže

kyselina fosforečná na organické estery. Dále se zjistilo, že koncentrace kyselých fosfatů klesá buď po kastraci, nebo po podání ženského pohlavního hormonu. A tu se k léčení rakovin použilo druhého způsobu, totiž ženského pohlavního hormonu z řady stilbenu, zejména Stilbestrolu, jež jsou tak účinné, že jich není třeba vstříkovat, nýbrž užívat v tabletkách. Tento objev je epochálního významu, poněvadž je to první zlom do nechirurgického léčení zhoubných nádorů, kde konec konců ani radikální chirurgické léčení nám nepřinášelo uspokojivých výsledků. Je potěšitelné, že v Americe nauka o zhoubných nádorech se za posledních několik let tolik rozrostla, že je zcela pravděpodobné, že naše generace v tomto boji proti zhoubným nádorům se konečně dožije tolik již toužebně očekávaného vítězství. Aspoň zmíněný začátek tak překvapující nám dává dostatek naděje.

Zdá se též, že jsme na dobré cestě léčit i tuberkulosu. Anderson a Polgar isolovali z tuberkulosních bacilů masné kyseliny. Proto je domněnka, že v několika málo letech dospějeme k antibiotickému léčení tuberkulózy. První pokus byl učiněn vstříkáváním streptomycinu při bacilárním zánětu mozkových blan (meningitis). Druhá cesta velí zkusit léčit antitoxicky některými nenasycenými mastnými kyselinami, odvozenými od kyseliny ftiové. Konečně se velmi pilně zkouší léčebný účinek některých sulfonů zvláště: prominu, promizolu a diazonu. Nejúčinnějším lékem jest zatím promizol, který dovede vyléčit i malomocenství. Holt v Novém Yorku jím vyléčil též několik případů dětské miliární tuberkulózy. To by byl ohromný úspěch, poněvadž miliární tuberkulóza až dosud byla vždy chorobou smrtelnou. A to se podává tento lék v několika tabletkách.

Velmi zajímavou je kapitola o moderních chemoterapeutických lécích z řady sulfonamidové. Poněvadž je dnes i laikům dosti známa, zopakuji jenom stručně to nejpodstatnější. Chemoterapeutika působí zábranně na vzrůst a množení bakterií. Máme-li tedy jimi nějakou nákazu potříti, musíme co nejrychleji celý organismus zaplavit tímto lékem. Trvale zvýšená hladina chemoterapeutika musí ve 3–4 dnech rozrušit v krvi enzymové systémy, kterých bakterie potřebují ke svému vzrůstu. Teprve potom může být nákaza zlomena. Není však to bez jistých nebezpečí pro některé orgány jako: ledviny nebo dřeň kostní, proto musí tuto léčbu řídit jenom lékař. Podávají-li se malé dávky, bakterie si na lék snadno zvyknou, stanou se vůči němu resistantními, takže pak nelze novou nákazu nijakým způsobem zdolat, poněvadž v těle je bakteriový kmen, naprosto necitlivý k tomuto chemoterapeutiku. Avšak těmito přeškolenými bakteriemi lze nakazit dalšího jedince a před ním pak stojí i zkušený lékař zcela bezmocně. Proto velmi důrazně upozorňuji na tuto okolnost čtenáře a varuji je, aby sami nikdy nesahali k chemoterapeutickým lékům (dipronu, cibazolu, dalanilu, dolmině, da-

niu atd.), tak jako užívají aspirinu nebo salicylu, když je škrábe v krku, nebo když se hlásí rýma, kašel, chřipka a oni by rádi tomu nějak „pře-  
dešli“. V tomto případě nikdy nedosáhnou úspěchu, naopak zhoršují si svoji vlastní situaci pro případ vážnějšího onemocnění. Na adresu polovzdělaných léčitelů třeba velmi hlasitě říkat, že nám svou neodbornou činností docela kazí práci geniálních objevitelů, poněvadž toto léčení neodborně vedené imunisuje vlastně lidstvo proti novým lékům. Je třeba též vyzvednouti, že po objevu antibiotik a chemotherapeutik stačily k úspěšnému léčení mnohem menší dávky nežli dnes. To znamená, bude-li to pokračovati tak dále, stanou se tato nová a dnes ještě velmi účinná léčiva naprosto neúčinnými a budeme zase tam, kde jsme byli. Laicky a po domácku lze léčiti aspirinem, čaji, obklady a kořením, nikoliv však chemotherapeutiky, které v rukou nezkušených jsou ostatně nebezpečné.

Také účinek röntgenových paprsků, vlastně jeho aplikace, byla novými objevy zjednodušena. Ozařujeme-li röntgenem nějakou tkáň, na př. nádor, je to složitý pochod. Kathodové záření proniká tkání, v té vznikají druhotně nové elektrony a ty teprve mají požadovaný vliv na živou hmotu. Šlo o to, jak se dostat do hloubky a nepoškodit vznikem sekundárních elektronů povrchní zdravou tkáň. A tu pomohla fyzika, která zjistila, že lze ozařovat chorou tkáň ve hloubce přímo kathodovými paprsky, t. j. elektrony o obrovské rychlosti, při čemž povrchní tkáň není vůbec poškozována a hlavní účín se odehrává v žádané hloubce, což lze také předem odměřit. K tomu je třeba přístrojů o mnoha milionech voltů, které sestrojili fyzikové, které však my dosud neznáme.

Ale fyzika nám pomohla ještě jinak. Ve zvláštních aparátech zv. cyklotronech můžeme prvkům propůjčovat umělou radioaktivitu. Uvažovalo se o tom, že by bylo lze se pokusit léčit některé choroby tím, že nemocným místo zevního ozařování kathodovými paprsky budeme podávat uměle radioaktivované prvky zvláště takové, které mají určitou přitažlivost (affinitu) k tomu nebo onomu orgánu či systému, na příklad fosfor pro kosti, jod pro štítnou žlázu atd. A skutečně pokusy s radioaktivním fosforem ukázaly, že jsme v něm objevili látku, kterou lze se zdarem léčiti krevní chorobu: Polycythemia rubra, chorobu, při níž se ve dřeni kostní tvoří nadbytek červených krvinek. Podle posledních prací z r. 1946 postačí jediná dávka 3.5-4 millicurie nebo po 90 dnech ještě dodatečná dávka 1-3 millicurie k úplnému vyléčení. Radioaktivním jodem zkoušelo se léčiti Basedowovu nemoc. Američané uvádějí, že jedinou dávkou 5-25 millicurie lze vyléčiti tuto chorobu v 80% případů. K tomu bych ještě chtěl dodat, že Američané našli v lupenech jistých rostlin, jimiž krmili králíky, cyanidy, které v těle králíků blokují oxydační pochody, zatím co štítná žláza se snaží zvýšenou výrobou hormonu oxydaci pozvednout. Zvětšila se tedy. Dalším zkoumáním

našli v těchto lupenech kromě cyanidů ještě zvláštní organickou látku obsahující síru, jež má daleko větší účinek nežli cyanidy. Uvažovali tak, že jestliže tato látka dovede ve štítné žláze bránit tvorbě hormonů, je to ideální lék u choroby, kde se tvoří nadbytek hormonů, tedy u hyperthyreos. Užili nejedovaté látky methyl-thio-uracilu. I u nás dnes se tato látka vyrábí jako athyroxon, alkiron, nobilen, jež jsou velmi účinné při léčbě Basedowovy choroby. Ovšem mají tyto látky též nevýhody: jednak působí jen na určitou skupinu případů, jednak tlumí tvorbu bílých krvinek ve dřeni kostní. Může se proto těchto léků používat jen v ústavech a za soustavné kontroly krevního obrazu, tedy zatím se ještě nehodí pro všeobecnou praxi. A v poslední době v Americe již neužívají methylthiouracilu, nýbrž propylthiouracilu, jenž je skoro nejedovatý. Tento se bude co nejdříve vyrábět i u nás.

Je lehce pochopitelné, že v Americe za války velmi pokročila nauka o výživě, poněvadž již v době předválečné bylo tam konservování potravin tak rozvinuté jako nikde jinde na světě. A za války museli za svou armádou rozesetou po všech mořích a světadílech posílat ohromná množství potravin, takže byli nuceni svoji konservační techniku tak zdokonalit, aby potraviny vydržely dlouhá léta v bezvadném stavu. Nejen že neztrácí nic na obsahu ochranných látek, ale jsou ještě jimi uměle obohacovány, neboť víme, že přidávali do mouky vitamin B (proti Beriberi), do ovoce a zeleniny dávali vitamin C (protikurdějový) a do jiných potravin přidávali calcium nebo vitamin D (protikřivičný). Sterilita potravin byla tak vysoká, že v Americe prakticky vymizel botulismus u těch, kteří požívali trvale takto konservované potraviny. Příprava potrawy je usnadněna t. zv. „atomisováním“ některých konserv. Známe dnes velmi dobře přípravu kávy z konserv UNRRA. V sáčku je prášek, k němuž se přidá horká voda a dostaneme hrnek horké, silně aromatické kávy bez cezení a bez usazeniny na dně. V Americe mají již také „těsto v prášku“ podobně jako kávu. V tomto prášku je všechno k udělání těsta, stačí přidání vody, zamíchání, kynutí a může se péci. Nebo mají prášky, které s horkou vodou dají buď dobrou čokoládu nebo silnou polévku. V Americe vůbec snaží se hospodyně ulehčiti její úlohu všemi možnými a nemožnými vymoženostmi. Celá kuchyně je zařízena elektricky, aby ušetřila sil tělesných, má k dispozici pojízdnou židli, její pracoviště je uspořádáno tak, aby všechno bylo pohromadě. Vaření je rovněž elektrickým sporákem. Velmi důležitým kuchyňským nábytkem je dostatečně veliká lednička, v níž má hospodyně uskladněny v celofánovém obalu, patřičným nápisem opatřené celé obědy, sterilizované mrazem, zcela hotové, které třeba jen rozmraziti a ohřáti. Proto americké ženy nejsou v domácnosti tolik uvázány k plotně a kuchyni, nýbrž mohou se věnovati též jiným pracím a zájmům.

Tímto sdělením některých pokroků v lékařství nevyčerpal jsem zda-

leka všechno, co je nového v tomto směru. Je to jenom malá ukázka z celé spousty námětů, myšlenek a objevů, s nimiž se musíme postupem času seznamovati. I pro laiky jsou to poznatky zajímavé a hlavně mají vzbudit u nich úctu k pravé vědě, která v dnešním řádu, stejně jako vůbec duševní práce, jsou nespravedlivě a nízko odměňovány. Pokrok je obrovský a my, kteří jsme byli po 7 let od celého světového myšlení izolováni, jsme se ve vědě lékařské opravdu tolik opozdili, že máme mnoho co dohánět. Když nám o těchto nových poznatcích a proudech přednášel profesor MUDr. Charvát, který asi  $\frac{3}{4}$  roku pobyl v USA a Kanadě, byli jsme na jedné straně nadšeni tímto nečekaným rozmachem, na druhé straně jsme byli deprimováni z toho, co my nevíme. A po cestě z Tábora do svých domovů jsme si mezi sebou říkali, že by bylo nejlepší dáti se na nějaký čas pensionovat, abychom měli dostatek klidu ke studiu novinek, kterých je mnoho a pro něž v nynějším pracovním shonu není dostatek času. Je třeba, aby talentovaní naši mladí vědečtí pracovníci byli vysíláni za hranice na delší dobu, aby mohli tam snadněji a rychleji se naučit tomu, co z knih trvá mnohem déle. Bylo by si přáti též, aby naši představitelé vědy lékařské v laboratořích a na klinikách měli lepší vybavení aparatur, laboratoří i vědeckých knihoven a mohli kráčet s duchem času a zapojiti se tak do světové úrovně. Proto musíme vším možným způsobem získávat pro tyto snahy a potřeby náležitého pochopení, zvláště u činitelů rozhodujících. Musíme si otevřeně přiznati, že až dosud nemáme v celé republice ani jeden cyklotron, takže nemůžeme dosud vyráběti radioaktivní fosfor nebo jod. Nemáme ani jediný elektronový mikroskop, nemáme zářící přístroje o mnoha milionech voltů, nemáme ani poměrně jednoduchý přístroj k elektroforetickému frakcionování plasmy krevní, takže nemůžeme naše děti ještě léčit preventivně, na př. gama-globulinem při spalničkách, ani dodávat čistý thrombin. Nemáme v klinických laboratořích ani poměrně jednoduché a běžné reagenty, poněvadž se u nás ještě nevyrábějí a ze zahraničí se nedovážejí pro nedostatek valut pro tyto účely. Na klinikách často zápasí s velikými technickými potížemi, když nemohou sehnat účinné látky v pravidelné dodávce, takže nejednou se muselo úspěšné léčení přerušiti na několik týdnů a čekat, až se lék zase objevil na trhu. Pro naše vědecké pracovníky je to opravdu trapná situace, když jsou stále odkázáni na přejímání pokroku ze západu, ač sami by měli dobré nápady i chuť k práci, ale z uvedených důvodů to nemohou provést, ba musí státi se založenýma rukama a dívat se, jak jinde se pracuje. Vyprávěl nám též jistý význačný zdravotnický pracovník, který za okupace strávil léta exilu v Americe, jak tam továrny štědře podporují vědecké výzkumy. U nás dívají se někteří na duševní práci jako na méněhodnotnou, což v praxi je vidět v odměnách za duševní práci a za práci fysickou. Je třeba jen srovnat

měsíční gáži profesora nebo konceptního úředníka s kvalifikovaným dělníkem, mechanikem, horníkem, nebo v nemocnici plat sekundárního lékaře nebo primaře s platem služebné. U nás všeobecně je více ceněna práce manuální před duševní; dokladů o tom by se dalo snést mnoho. Nechci tím říci, že bych záviděl fyzickým pracovníkům jejich odměn, toho jsem dalek. Chci jenom poukázat na vyloženou nespravedlnost v tomto směru a rád bych tímto pranýřováním hleděl získat více porozumění a více smyslu pro spravedlivé oceňování práce podle hesla, že každý dělník je hoden spravedlivé mzdy, tedy též duševní a vědecký pracovník.

Konečně bych připomenul, že věda je v rozkvětu jenom tehdy, je-li naprostá svobodná, nezávislá, dostatečně finančně podporována, ať z prostředků veřejných nebo soukromých. Na Němcích máme odstrašující příklad toho, jak lze vědecky upadnout, nejsou-li splněny všechny uvedené předpoklady. Víme, že před nacismem německá věda lékařská vedla, za nacismu ale byla odsunuta na vedlejší kolej, ba že nakonec sloužila nacistickému zločinství. I o sobě musíme po pravdě říci, že na př. za první republiky jsme toho velmi málo vyvezli do světa z toho vědeckého. Nebyla porušena svoboda bádání, ale byl naprostý nezájem finanční, ať veřejný, ať soukromý. Velmi instruktivní je číslo 2.24%, udávané ve státním rozpočtu 1947 jako obnos, který stát věnuje z celkového rozpočtu na veřejné zdravotnictví. Je to úměrné významu zdraví obyvatelstva?

To je jedna bolest, pro kterou jsem byl nucen učiniti tuto zmínku. Po druhé bych chtěl vyzvednouti, že přes veliký pokrok oficiální medicíny jest ještě řada lidí i v kruzích inteligence, kteří poctivě medicíně nevěří a s oblibou a bezmeznou důvěrou vyhledávají všelijaké léčitele, mastičkáře, kteří nemají nejmenšího ponětí o chemii, fyziologii, anatomii, bakteriologii a jiných vědních oborech vědy lékařské, ba dělají odvažné diagnosy z pohledu na moč ve skleničce proti světlu bez jakékoliv chemické reakce nebo označují chorá místa v těle a orgánech účinkem magnetických vln, jež vyzařují z jejich rukou. Toto nepochopitelné jednání bolí poctivého lékaře a zároveň též udivuje, jak něco podobného jest ještě možné v době XX. století při takovém rozmachu vědním. I po této stránce je třeba burcovati svědomí zbloudilých a snažiti se působiti, aby bylo více opravdové důvěry k vážné vědě a jejím služebníkům. Je třeba opakovati, že důvěra i hmotné statky vynaložené tomu nejdražšímu, co máme, totiž zdraví, jsou kapitálem uloženým na velmi dobrý úrok, který se nám sice nevrací pravidelně každého roku, jako opravdové úroky z pravého kapitálu, nýbrž vrací se časem, neboť nám prodlužují život. A nejen prodlužuje, nýbrž též zpříjemňuje, není-li zpřetrháván etapami chorob. Zde se ukazuje pravdivým příslovím, že nasycený nevěří hladovému, analogicky zdravý nevěří nemocnému. Musíme se

starat, aby napříště věřil a aby pro tyto problémy a požadavky získal v nejširších kruzích národa náležité porozumění a v nejkompetentnějších místech vládních otevřenou kapsu, aby se splnilo a vždy plnilo staré římské heslo: *Salus aegroti suprema lex*, což značí česky, aby zdraví nemocného bylo nejvyšším zákonem našeho milovaného státu ČSR.

DR LUD. NÁBĚLEK

## Slovenské národní povstání

Rád se ujímám péra, abych informoval českou veřejnost a hlavně její inteligentní představitele, české katolické učitelstvo, jednak o Slovenském národním povstání, jednak o událostech, které se na Slovensku sběhly od doby rozdělení Československé republiky.

Vím dobře, že z mnohých českých srdcí nevymizela posud zatrpkllost, která zakořenila v nich v letech 1938 a 1939. Byly to nesporně smutné chvíle, kdy se ozývaly hlasy: „Češi von“ a zasloužilí, obětaví pracovníci opouštěli Slovensko, ke kterému přilnuli se vší láskou.

Byla to revoluce, kdy bratr nezná bratra a kdy k moci dostaly se živly státu nepřátelské. Tyto žalostné doby neprožívali jsme však toliko na Slovensku. Vždyť nevláčeli i v Čechách bustu prvního presidenta po dlažbě a nespílali presidentovi Dr Benešovi, který právě v těchto dobách zasloužil si nejvyššího uznání a podpory všech vrstev národa?

Tedhy se zdálo, že politika první Čsl. republiky byla nesprávná, vždyť celý svět byl proti nám, a že pravdu měli lidé československému režimu nepřející. Nepřátelé platili dobře, ovšem ne ze svého. Odměňovali své stoupence vysokými úředními místy po vypovězených Čechách, dávali královské dary z židovského kapitálu. Kýž div, že se to mnohým, přemnohým lidem nesmírně líbilo. A k tomu ta oslňující vítězství německé branné moci! Zaprodanci jásali, lidé malého rozhledu byli pomýlení a věrní Čechoslováci zakřiknutí.

Ale zanedlouho nejen ti věrní, ale i ti nerozhodní a dokonce i nepřátelé dřívějšího režimu začínali poznávat, že Dr Beneš přece jenom měl pravdu, že jsou sice imposantní německé bodáky, tanky, kanony, že působí ohromujícím dojmem německé letectvo a válečné loďstvo, na které vodili Němci podívat se své věrné, aby budili u nich náladu, ale že na druhé straně budou toho mítí ještě více. Řeči Hitlerovy byly strhující a nemenším dojmem působilo mohutné hřímání: *heil - heil* v Sportpalastu, ale co naplat, když lež má přece jenom krátké nohy, i když jest zahalena v sebenádhernější roucho.

V slovenském národě začínalo vření. Vojáci nenáviděli Hlinkovy

gardisty a svou nelásku dali jim pocítit pádnými ranami hned na jaře roku 1939 na majales v Ružomberku.

Ružomberští důstojníci odmítli v červenci roku 1943 jít na ruskou frontu, prohlašující, že vedení vojny jest nezákonné, protože válka nebyla řádně podle ústavy vypovězena.

Slovenští vlastenci pomáhali českým utečencům přes hranice. Podzemí pracovalo. Skupina Flora-Pisar (pí Květa Viestová, p. Kapinay) se svými společníky získávali zprávy. Obětaví pracovníci (Ing. Országh, Fraštacký) vozili je do Švýcarska, odkud byly posílány do Londýna. Skupina Štván-Vesel s agilním Špátou navázali spojení s Istambulem a dopravovali odtud, zrovna tak jako Čsl. republice věrní zaměstnanci Dovusu, vysílačky. Touto cestou posílali důležité zprávy a materiál do Londýna.

Zatím plnila se vězení. Pověstná Ilava již nestačila. Nebylo příjemné dostat se ani do ruk ÚŠB, Ústředí státní bezpečnosti v Bratislavě. Snesitelnějším byl pobyt na krajském soudu v Bratislavě, kde nad politickými vězni držel ochrannou ruku Dr K. Vagač. Ale i na pověstném ÚŠB byli naši lidé, kteří zavčas varovali, pomáhali a ztráceli spisy, které usvědčovaly podzemní pracovníky. Byly vystavovány pasy pro cesty do ciziny. Nebyl to jeden cestovní pas, ke kterému pomohl našim odbojníkům Dr Maxian a jiní.

S přibývající krutostí nacistů vzrůstala na Slovensku nálada proti nim. Široké vrstvy sympatisovaly se spojenci a těšili se na obnovení Československé republiky. Poslouchal se všeobecně Londýn i Moskva. Gardista, oficiální deník Hlinkovy gardy, otevřeně psal, že v době vysílání Londýna nápadně se vyprazdňují kavárny a každý pospíchá domů ke svému přijímači.

Taková byla nálada, když na obloze se objevovaly obláčky sestávající z mohutných útvarů amerických letadel, přelétajících naše území a když v noci hučely ruské letouny, objevující se jako mohutní netopýři nad siluetami Nízkých Tater, shazovaly parašutisty.

Ruští partyzáni objevili se v horách a spojili se se slovenskými chlapci. Pocházeli jednak z utečenců ze zajateckých táborů, jednak byli spuštěni s letadel. K nim připojili se francouzští partyzáni přišlí na Slovensko hlavně z Maďarska. Začaly sabotážní a vojenské akce: Zatarasení tunelu při Strečně, Kremnici, vyhození mostu u Kralovan, zlikvidování 70 essesáků v Ružomberku vojáky Miloše Vesela a partyzány Jegorovovými 27. VIII. 1944 a postřelení skupiny německého generála Otty v Turč. Sv. Martině 29. VIII. 1944.

Situace byla napjatá. Každý čekal, kdy vybuchne sud plný prachu.

Obyvatelstvo horlivě vynášelo munici partyzánům do hor, Žingorovi a hlavně Jegorovovi, jehož stan sídlil na Latiborské Holi v Nízkých Tatrách, ale i jiným skupinám. Z vojenských skladů armády vydávaly

se z příkazu pplk. Goliana, majora Noska a Cypricha zbraně partyzánům.

Každý čekal, kdy dojde ke konfliktu. Německá armáda přece musela reagovat.

Přišel 29. srpen 1944. Generál Čatloš přednesl do bratislavského radia svou řeč, v níž ohlašoval, že přichází německá armáda dělat na Slovensku pořádek.

Dr Šrobár byl již tehdy na Donovalech. Musel z bezpečnostních důvodů opustit své bydliště v Trenčanských Teplicích. Nebyl si jist svou bezpečností ani u svého přítele Paulinyho v B. Bystrici.

Plk. Mirko Vesel s majorem Milanem Veselem a pplk. Ing. Markem spěchali v ten den autem z Trenčanských Teplic do B. Bystrice. Opouštěli své působiště; vždyť jejich bratr již tehdy vedl otevřený boj proti Němcům. Měli stále na mysli, co se asi děje v B. Bystrici, co Golian a jeho štáb? Generál Čatloš hlásil příchod německé armády. Bylo třeba postavit se na odpor. Cestou potkávali naši důstojníci vojska vyslaná již Golianem a Noskem zdánlivě na cvičení. B. Bystrica však mlčela. Velitelství pozemního vojska, jehož náčelníkem štábu byl Golian, bylo posud v rukou režimistů. Režimu oddaní důstojníci bedlivě strážili každý krok v budově.

Bylo již tma, když bratři Veselovci s pplk. Ing. Markem dostali se do B. Bystrice. Budova velitelství byla zatemněna. Velitelství hlídala stráž oddaná režimu, strážící zatčenou londýnskou spojku Zdena (krycí jméno později Němci umučeného majora Krátkého) a pozdějšího pověřenika Fraštackého.

Co činit? Kdo pomůže zmocnit se budovy? Našli se však dobří důstojníci: Oskar Lichner, Polák, Herchl a šoféři stojící při budově. Přivedli pomoc a Mirko Vesel s jejich pomocí zmocnil se budovy. Golian s Noskem měli volné ruce a pracovali celou noc na rozkazech k boji proti Němcům.

Zatím rychle stoupalo auto zmíněné již důstojnické trojice na horské cestě k Donovalům. Dorazilo o půl druhé ráno. Nadšení důstojníci vstoupili do domu čís. 2, vzbudili Dr Šrobára a ihned s jeho pomocí začaly se koncipovat proklamace k národu a vojsku, vyzývající k odporu proti vetřelcům. O šesté ráno byly proklamace hotovy. Rychle s nimi do B. Bystrice. Ochotný Gabo Rapoš a Ing. Dillnberger připravili rozhlas, aby celý svět věděl, že v B. Bystrici byla vyhlášena Československá republika, že poměrně malá hrstka občanů, ale neohrožených bojovníků, jest ochotna postavit se na odpor mnohonásobné přesile. Všude bylo plno nadšení.

Otevřely se muniční sklady. Každý pospíchal ke svému útvaru, aby splnil svou vlasteneckou povinnost. Sklady se rychle prázdnily, a kdo

se opozdil, na toho se nedostalo. Mnoho lidí muselo se vrátit domů, že pro ně nebylo výstroje, zbraní a munice.

Tehdy, když jsme podpisovali na Dolovanech proklamace, vyvstávaly před našima očima jenom šibenice. Vždyť každý věděl, že jsme obklíčeni mohutnou německou armádou, že naše síly dlouho nevydrží. Ale německá vojska nastupovala obsadit Slovensko. Bylo třeba postavit se na odpor a bylo-li třeba zemřít, pak lépe jako lvi než jako ovce.

Karty byly hozeny. Banskobystrická vysílačka hlásala do celého světa boj za svobodu. Její hlas nezněl však dlouho. Byla to disharmonie v nacistickém orchestru, hrajícím symfonie nepřemožitelné německé veleřiše. Nepřátelské štoky zaútočily. První útoky se nezdařily, ale konečně dobře mířená rána umlčela hlas svobody.

Na frontách se bojovalo. Prudký nápor nepřátel za pomoci slovenských Němců zlikvidoval Poprad. Mocný úder nepřátelských vojsk přemohl odpor ve Slovenském ráji. Telgart, osada ležící již v Pohroní, ocitl se v německých rukou. Zdálo se, že cesta na B. Bystricu jest již otevřena. Dostal-li se nepřítel tak rychle přes soutěsky Slovenského ráje již 4. IX. 1944 v prvních dnech povstání, jak dlouho mohla trvat cesta do samotné B. Bystrice?

Než Golian měl dobrou ruku. Přišel k němu z Bratislavy robustní kpt. Staněk, voják od kosti. Golian neváhal a svěřil mu velení u Telgartu. Staněk se rozhlédl po terénu, připravil útok a zahnal nepřítele, nedopřáváje mu odpočinku, až ku Hranovici. Banská Bystrica si oddechla.

Ze severu vedla však na povstalecké území ještě jedna dolina, údolí k Malužiné. I tam se nepřítel se zlou potázel. Bdělé oko vojáků škpt. Kučery dalo mu vždy na vyučenou.

Tak to tedy zkusili u Ružomberku. K B. Bystrici protéká odtud široká dolina řeky Revúcy. Vchod do ní stráží strmý vrchol Ostro. Tam však seděl se svými kanonýry mjr. Miloš Vesel. Obránci si povídali: „Až sem a ani o krok dále.“ SS darmo útočilo. Dvanáct těžkých útoků, z nichž mnohé byly na bodáky, ztroskotalo. Fronta po celé dva měsíce se ani nepohnula.

U Strečna, kde se Váh prodírá Malou Fatrou, Němci prorazili. Dostali se až ku Vrútkám a Priekope. Těžce tísněné armádě přispěchali na pomoc partyzáni Jegorovovi a fronta se i tam zastavila.

Horší byla situace v Ponitří. Mjr. Šmigovský, velitel posádky v Nitře, důstojník oddaný slovenskému režimu, vydal posádku Němcům. Byla to těžká rána pro povstalce. Nepřátelská vojska tlačila se širokým údolím Nitry. Padly Nováky, podlehla i Prievidza. Ještě nějaké boje u Skleného a dolina Turca byla odřezaná od jihu. Následoval rychlý a zmatený ústup povstalců k Čremošnému, úzké dolině směřující přes

jižní část Velké Fatry k B. Bystrici. Údolí u Čremošného přehradila vojska majora Dobrovodského a Němce dál nepustila.

Nepřítel proto zaútočil přes Handlovou do Pohroní. Padl Sv. Kříž i Jalná. Nepřátelská vojska se blížila k Hronské Breznici, směřující prudkým nápirem k srdci povstání, B. Bystrici. Avšak ne nadarmo se říká: „Když jest nouze nejvyšší, jest pomoc Boží nejblíží.“

Na našem území objevily se naše letecké uniformy. Urostlí mladíci vedení škpt. Fajtlem, velitelem prvního čs. leteckého pluku, přistáli na Třech Dubech u Sliače, sváděli boje ve vzduchu a útočili na nepřátelská vojska. Rázem zmizeli s oblohy nepřátelští dravci. B. Bystrica i vojáci na frontě si oddychli.

Nepřišel však jen letecký pluk, ale i chlapci oblečení v battle dresu s parašutistickým odznakem na prsou. Byli to vojáci druhé paradesantní brigády se svým velitelem plukovníkem Přikrylem. Odvážní, bojem ztvrdlí mladíci, ještě ani neodpočinutí, nastoupili do boje u Hronské Breznice a Dubravy. Skvělým vítězstvím u Trnavé Hory a jmenovaných již obcí zastavili mocný nápor nepřátel.

Tehdy připadali jsme si velmocí. B. Bystrica hemžila se uniformami všech mocností. Radostný byl pohled na ruské stejnokroje a členy sovětské mise vedené majorem Studenským. Byli jsme hrdi na to, že naše město hostilo anglickou misi v čele s mjr. Sehmerem a americkou s kpt. Greenem a jeho pobočníkem Mičanem. Členové vládní delegace přišli z Londýna a Moskvy: ministr Hála, Němec, Dr Drtina, generál Hasal, Uhlíř, Valo, Laušman, Šverma, Slánský ti byli naši. Zdálo se nám, že jsme jedna rodina.

5. IX. 1944 přiletěl generál Viest a ujal se velení. Ale příšera blížícího se konce nepřestávala se zjevovat. Dunění děl se ozývalo v B. Bystrici. Nápor nepřátel se zesiloval. Když se jim podařilo prorazit Nizkými Tatrami ani Velkou Fatrou, zaútočili od jihu, zmocnili se B. Štiavnice a dostali se až k Dobré Nivě. Přikrylovi vojáci nápor zastavili.

Přišel nový útok od Lučence. Obrana byla rozbita. Zase přispěchala na pomoc druhá paradesantní brigáda. Nebylo však na tom dosti. Nové a nové proudy nepřátel valily se k Tisovci, i od Jelšavy k Červené Skále, aby tam zaskočily vojska kapitána Staňka. Jiný proud směřoval do zad škpt. Kučerovi Svatojanskou dolinou. Konečně oddily útočící německé armády přešly i Velkou Fatru v sedle Kišky u Plosky, dostaly se do údolí Revúce, aby odřezaly obranu Miloše Vesela na Bílém Potoku u Ružomberku. Jeho vojska musela se rychle stáhnout ke Korytnici. Jiné nepřátelské skupiny začínaly prolínat Kremnickými horami, dostavše se nad samu B. Bystrici.

V té době bylo už nutno vyprázdnit B. Bystrici. Povstalecké území vypadalo jako prostrřilená, tonoucí loď, v níž na místě ucpaného jednoho otvoru nesčetnými jinými děrami protéká dovnitř voda.

Tísňená armáda ustupovala Starohorskou dolinou na Donovaly, jsouc i při svém ústupu těžce napadána nepřátelskými štukami. Nebyly od nich ušetřeny ani Donovaly, kam se stáhlo velitelství armády.

Již dvacátého sedmého října nebylo mezi naším velitelstvím a německými oddíly žádné naší jednotky. Proto ještě v noci, ze sedmadvacátého na osmadvacátý říjen, v mlze a dešti pospíchali vysokoškoláci, příslušníci Vysokoškolského strážního oddílu, obsadit Zvolen, vrch 1403 m vysoký, chránící Donovaly se severu. Generál Viest vydal tehdy svůj poslední rozkaz. Nenutil již všechny své vojáky, aby pokračovali v odporu, věděl, že všichni se v horách neudrží, ale vyzýval k dalšímu boji jen ty nejstatečnější a nejodolnější.

Temná, vlhká noc pomalu ubíhala. Začalo se rozednívat. Smutné ráno a ještě smutnější osmadvacátý říjen. Studená mlha, hnaná sychravým deštěm pronikala tělo až ke kostem. Bláto se lepilo na nohy. Obloha byla ozářena požáry hořících aut a zásob.

Provázena těmito planoucími pochodněmi ubírala se po hřebenech Nízkých Tater zdecimovaná armáda, postupovala na východ, vstříc Rudé armádě. Říkalo se, že ruské předvoje jsou již v Lučenci. Zatím však byly ještě na sever od Dukly.

Z Donoval odešel generál Viest s Golianem a svým štáben, provázen věrnými vysokoškoláky. Dešť smáčel oděv, po úbočích štekaly kulomety.

Potravin ubývalo, únavy přibývalo. Německá vojska pronikala každou dolinou a dorážela. Byl to pochod smrti. Jednotka velících generálů byla rozbita. Zůstali jen s pěti věrnými vysokoškoláky nad Bukovcem.

Vyčerpání, vysilení, nemocni (generál Viest trpěl na trombophlebitis, zánět žil), nebyli schopni dalšího pochodu. Ujal se jich horár (hajný) Babiak, umístil je v Bukovci, malé dědině, aby si odpočinuli před dalším pochodem na východ. Dvojnásobná zrada přivedla Němce na jejich stopu. Němečtí vojáci shromáždili obyvatelstvo této malé horské dědinky na jednu stranu obce a prohlásili: „Buďte vydáte nám generály, nebo vás postřelíme a dědinu vypálíme.“ Generál Viest to slyšel. Se-stoupil ze svého úkrytu, vyzval Goliana, aby učinil totéž a vydal se do rukou katů, aby nastoupil spolu s Golianem cestu do nacistických mučírén.

Přišla zima. Slovenské hory se pokryly hlubokou vrstvou sněhovou a vojáci hladověli. Našli se ještě jednotliví, krásní vojenští koně, kteří padli za potravu hladovým vojákům, ale ani to nepomohlo. Bílkoviny bez uhlohydrátů člověka neuživí. Nebylo obuvi, nohy omrzaly. Vysilení a hladoví vojáci přecházeli hřebeny vysokých hor, aby našli svůj věčný

spánek na zasněžených úbočích Nízkých Tater, nebo aby došedše do dolin, plnili věznice, masové hroby nebo hořící vápennou pec u Ráztok.

Jen ti nejotužilejší vydrželi v horách až do konce, zápasíce neustále s krutým nepřítelem, který zasadil smrtelnou ránu nejen Napoleonovi, ale i těžký úder Hitlerovi, se zimou, jež neznala slitování.

Avšak ani ti nebyli by vydrželi, nebýt obětavých spoluobčanů, kteří riskujíce životy, donášeli potraviny a pomáhali, kde jen mohli. Pomáhali notáři, vystavující falešné legitimace, pomáhali faráři, rolníci i dělníci a nezradili. Budme jim za to vděční. Nebyli to alibisté, ale křesťané, nezapomínající na svou lásku k bližnímu.

Jest jistě mnoho nehodných lidí, kteří chtějíce z povstání těžiti, mluví stále o nějakých vydobytcích a ani sami nevědí, jak se ku povstání dostali. Řešíme-li však náš poměr ke Slovensku, mějme na mysli masové i ojedinělé hroby roztroušené po horách, vypálené dědiny, osiřelé vdovy a sirotky, nenáročné chlapce, kteří se zápalem v srdci šli bojovat za naši lepší budoucnost a bodré venkovany, zachraňující štvané účastníky povstání před smrtí hladem a bdělým okem nacistů.

Většina obyvatelstva nezapomněla ani za slovenského státu, kde jest její místo, připravovala náladu pro povstání, zúčastnila se povstání, pomáhala mu a po povstání chovala se skvěle.

Je pravda, že o všech se to říci nemůže. Bylo též mnoho zlých lidí, ale ještě více svedených.

Ke spravedlnosti státu patří i spravedlivý výkon trestu. Moderní zákonodárství zná však též odpuštění. Věřím, že význam odpuštění pro konsolidaci státu převyšuje výkon trestu. Ne nadarmo se modlíme: „Odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme našim vinníkům.“ Jestli někdo poznal svůj omyl a podává nám svou pomocnou ruku, neodstrkujme ho, ale važme si ho více jako těch, co ze smrti druhých chtějí vytloukati svůj kapitál.

Dobrým lidem, ale zmýleným, odpusťme a věrných si važme a budujme na nich svůj společný stát. Nezapomeňme, že Slovensko právě v nejkritičtějších chvílích obstálo velmi čestně.

Snad se nám zdá to nebo ono nesprávné. Slovensku však třeba rozumět.

Každému, kdo přijde na Slovensko, radím, aby nechodil tam proto, aby se vrátil s plným batohem, ale aby se snažil vniknout v duši slovenského lidu a porozuměl mu.

Opravdový turista nechodí do hor s harmonikou, aby nic neslyšel a neviděl, jen tu svoji často neumělou, ale zato tím hlučnější hudbu, avšak kráčí tiše, aby nerušil posvátného ticha přírody a porozuměl hukotu bystřin, šumu hor a zpěvu ptactva. Přijďte i vy bez hluku a poslouvejte melodii slovenských hor, posvěcených krví tolika mučedníků a krogených slzami tolika osiřelých a pronásledovaných. Snad se vám

bude zdát tato melodie cizí, jiná, než na jakou jste zvyklí v Čechách nebo na Moravě. V tom však jest její půvab. Milujeme-li hudbu Smetanovu nebo Dvořákovu, to ještě neznamená, že by snad byl třeba Chopin méně krásným.

Na každou hudbu i tu nejkrásnější jest třeba si zvyknouti a jest nutno ji tiše poslouchati a nerušiti ji násilnými disharmonickými akordy.

Slovensko bylo naše již za Rakousko-Uherska, bylo naše za Československé republiky i za Slovenského státu, jest naše a chce být naše, jenom třeba mu rozumět.

## OBSAH:

|                                                                               |    |
|-------------------------------------------------------------------------------|----|
| Levoča - <i>Felber Róbert</i> . . . . .                                       | 5  |
| Slovenský juh v stredoveku - <i>Dr Stanislav Ján</i> . . . . .                | 6  |
| Pohľad na slovenskú dram. tvorbu - <i>prof. Hönisch Karol</i> . . . . .       | 19 |
| Divadlo a rozhlas pro mládež - <i>Holková Marie</i> . . . . .                 | 21 |
| Slovenská poézia - <i>PhC Svrčková Lýdia</i> . . . . .                        | 27 |
| Výchovná moc uměleckého díla v literatuře - <i>Vejvodová Emilie</i> . . . . . | 38 |
| Vývoj charakteru pod vlivem nadpřirozena - <i>Dr Závadský Karel</i> . . . . . | 45 |
| Mravní výchova ve škole - <i>prof. F. H.</i> . . . . .                        | 49 |
| Umění pro život - <i>Šlajs Václav</i> . . . . .                               | 56 |
| Zpěv a hudební výchova - <i>prof. Šoupal Jan</i> . . . . .                    | 67 |
| Názory na církevní hudbu a její chápání - <i>Hába Emil</i> . . . . .          | 70 |
| Pokroky dnešní medicíny - <i>MUDr Kuncek Julián</i> . . . . .                 | 73 |
| Slovenské národní povstání - <i>MUDr Nábělek Ludvík</i> . . . . .             | 87 |

# D O B R Á C E S T A

---

## S v a z e k 8

Výbor z přednášek XIII. prázdninového vzdělávacího kursu pro učitele a profesory v Levoči 1947 vydal roku 1948 Stálý výbor Prázdninových vzdělávacích kursů pro učitele a profesory za redakce Jana Kuncka, vytiskla

Č. A. T., Praha. — Cena brož. 50 Kčs.